

**Науково-дослідна лабораторія «Креативної педагогіки та зв'язків із громадськістю» кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки  
Хмельницького національного університету  
Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки «Полісся»  
Житомирський державний університет імені Івана Франка  
Державний університет «Одеська політехніка»  
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича  
Коростишівський педагогічний фаховий коледж імені І. Я. Франка  
Комунальний заклад вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського»  
Хмельницький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти**



**Відповідальне батьківство XXI століття**

16 вересня 2021 року

Затверджено на засіданні Вченої ради гуманітарно-педагогічного факультету  
Хмельницького національного університету  
(протокол № 1 від 15 вересня 2021 року)

**Відповідальне батьківство XXI століття** : зб. наук. праць за матер.  
науково-методичного онлайн-семінару (Хмельницький, 16 вересня 2021 р.) / за  
ред. Л. О. Данильчук. Хмельницький : 2021. 212 с.

Збірник тез підготовлено за доповідями учасників науково-методичного  
онлайн-семінару «Відповідальне батьківство XXI століття» (Хмельницький, 16  
вересня 2021 р.).

Зважаючи на свободу наукової творчості, відповідальність за  
достовірність матеріалів та фактів несуть автори.

© Автори, 2021

## ЗМІСТ

<i>Алексєєв Андрій</i> Методи підготовки майбутніх учителів з початкової освіти до реалізації партнерських стосунків з батьками учнів	8
<i>Андрійчук Світлана</i> Відповідальне батьківство як необхідна умова успішної соціалізації підростаючого покоління	11
<i>Бовсунівська Наталія</i> Сімейне виховання в середовищі української діаспори	14
<i>Бриндіков Юрій</i> Відповідальне батьківство: соціально-педагогічний аспект	18
<i>Василенко Олена, Корчак Ірина</i> «Soft skills» як невід’ємна складова роботи психолога з батьками	22
<i>Волошенко Марина</i> Тенденції відповідального батьківства	25
<i>Гайдученко Володимир</i> Підготовка майбутнього учителя з початкової освіти до здійснення партнерських стосунків з батьками учнів	28
<i>Грабчак Ольга</i> Тренінг як ефективна форма соціально-педагогічної роботи з батьками	31
<i>Грач Юлія</i> До проблеми раннього материнства серед дівчат-підлітків	35
<i>Данильчук Лариса</i> Теоретичні аспекти концепту «відповідальне батьківство»	38
<i>Джежжик Ольга</i> Ефективність органів виконавчої влади як запорука безпечного дитинства	44
<i>Добрянський В'ячеслав</i> Підходи до визначення батьківська у науковій літературі	47
<i>Дубасенюк Олександра</i> Підготовка майбутніх педагогів до роботи з батьками у напрямі усвідомленого батьківства	51
<i>Жигadlo Олег</i> Підготовка майбутнього вчителя фізичної	

культури до партнерства з батьками учнів	56
<i>Казакова Наталія</i> Сім'я як перший інститут соціалізації дитини	60
<i>Камінський Максим Миколай, Бриндіков Юрій</i> Оцінка виховного потенціалу батьків-військовослужбовців Збройних сил України	63
<i>Кравченко Оксана</i> Ігрова діяльність як метод виховання моральної самосвідомості дитини	66
<i>Кравчина Тетяна</i> Педагогіка партнерства у концепції «Нової української школи»	70
<i>Кучумова Наталія</i> Формування відповідального ставлення до батьківства в умовах дистантної сім'ї	73
<i>Левченко Світлана</i> Медіаграмотність батьків – складова відповідального батьківства	78
<i>Левченко Світлана</i> Підготовка соціальних працівників до роботи з різними типами сімей	82
<i>Литвинчук Олена</i> Педагогізація відповідального батьківства засобами арт-терапії	85
<i>Лівандовська Світлана, Данильчук Лариса</i> Використання еwent та арт-технологій у соціально-педагогічній роботі	91
<i>Лялюк Галина</i> Актуальні проблеми удосконалення підготовки майбутніх педагогів/соціальних педагогів до інноваційної опікунсько-виховної діяльності	95
<i>Меленець Ірина</i> Педагогіка партнерства як ефективна модель взаємодії у Новій українській школі	100
<i>Мельник Лариса</i> Педагогіка партнерства: сім способів співпраці та залучення громади, батьківства до школи	103
<i>Мороз Василь</i> Тренінг формування партнерської взаємодії як дієва форма підготовки майбутніх учителів з початкової освіти до роботи з батьками учнів	108

<i>Москалюк Оксана</i> Дитячий негативізм як проблема сімейного виховання	110
<i>Мосякін Євгеній</i> Взаємодія суб'єктів мистецької освіти в умовах пандемії COVID-19	114
<i>Овод Юлія</i> Зміст та особливості взаємодії викладачів та студентів у дистанційному навчанні в умовах карантину	119
<i>Олійник Катерина</i> Етичні принципи взаємодії соціального педагога та батьків дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища	122
<i>Орел Галина, Луцькова Оксана</i> Взаємодія суб'єктів освітнього процесу в умовах пандемії Covid-19	125
<i>Павелко Ірина</i> Психологічні аспекти формування прив'язаності у дитини	129
<i>Павленко Віта</i> Школа-родина-дитина: креативний підхід	134
<i>Панчук Олександра, Романовська Людмила</i> Соціально-педагогічні аспекти реалізації інклюзивної освіти в сучасних умовах	137
<i>Перебиковська Юлія, Овод Юлія</i> Теоретичні аспекти соціальної роботи з неповними сім'ями з метою формування у них відповідального батьківства	142
<i>Полянчук Вікторія, Овод Юлія</i> Безвідповідальність батьків як один із чинників злочинності дітей та молоді	144
<i>Равлюк Тетяна</i> Рекомендації батькам дітей із порушеннями слуху	147
<i>Рідкодубська Анна</i> Робота соціального працівника з сім'ями трудових мігрантів	150
<i>Романовська Людмила</i> Відповідальне батьківство у полікультурному середовищі	153
<i>Самойленко Данило</i> Готовність майбутніх учителів з початкової освіти до партнерської взаємодії з батьками учнів	155

<i>Самойленко Оксана</i> Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до партнерських стосунків з батьками учнів	158
<i>Сидорчук Нінель</i> Актуалізація проблеми дистанційного супроводу педагогічної просвіти батьків освітніми установами	164
<i>Синюк Наталія</i> Підготовка молоді до відповідального батьківства	167
<i>Сокол Юлія, Рідкодубська Анна</i> Аналіз наукової літератури з проблем соціального супроводу дітей молодшого шкільного віку з дислексичними розладами	170
<i>Сторожинська Діна</i> Батьківство очима молоді	173
<i>Тимчук Людмила</i> «...дати більше, ніж життя»: виклики перед батьками в контексті педагогіки партнерства	176
<i>Токарь Наталія, Цуркан Таїсія</i> Педагогіка партнерства: соціально-педагогічний аспект	182
<i>Цуркан Таїсія, Корня Мар'яна</i> Відповідальне батьківство: сучасний вимір	186
<i>Човган Олена</i> Включення батьків у практику інклюзивного освітнього середовища	190
<i>Шаповалюк Ірина, Данильчук Лариса</i> Світоглядні орієнтири студентів соціономічного профілю: до проблеми відповідального батьківства	193
<i>Шевченко Ярослав, Рідкодубська Анна</i> Аналіз наукової літератури з розвитку соціальної адаптації учнів випускних класів дитячих будинків	196
<i>Шеремет Алла</i> Особливості реалізації сімейно-орієнтованого підходу у системі захисту дітей	199
<i>Штифурак Віра</i> Врахування соціальними працівниками гендерних відмінностей у процесі формування відповідального батьківства	203

<b><i>Шугайло Владислав</i></b> Вплив батьківського ставлення на формування особистості дитини	206
<b><i>Шумінська Наталія</i></b> Удосконалення процесу підготовки майбутніх вчителів з початкової освіти до реалізації партнерських стосунків з батьками учнів	210

*Алексєєв Андрій,*

викладач

Коростишівський педагогічний  
фаховий коледж імені І.Я. Франка

### **Методи підготовки майбутніх учителів з початкової освіти до реалізації партнерських стосунків з батьками учнів**

Під час підготовки майбутніх учителів з початкової освіти до реалізації партнерських стосунків з батьками учнів використовуються науково-творчі та проблемно-пошукові завдання. Для кращого розуміння значущості засвоюваного матеріалу передбачено розв'язання педагогічних ситуацій за наданим алгоритмом. Засвоєння алгоритму важливе з огляду на створення умов ефективного педагогічного спілкування та запобігання зниженню інтересу студентів до вирішення педагогічних ситуацій. Студентам пропонується алгоритм з п'яти етапів:

1. Перший етап забезпечує адекватне оцінювання студентом ситуації та усвідомлення свого ставлення до неї з метою застереження від прийняття імпульсивного рішення, яке може ускладнити взаємини з батьками. Студенти мають зрозуміти, що швидко приймати рішення варто тільки тоді, коли ситуація вийшла з-під контролю і може стати причиною завдання шкоди життю або здоров'ю (критичні ситуації). У звичайних ситуаціях майбутні педагоги мають приймати рішення виважено, скористатися паузою, проаналізувати свої емоції.

2. Другий етап – з'ясування причин виникнення ситуації. Студент аналізує мотиви вчинку. Це необхідно зробити з огляду на можливість його адекватного оцінювання, на протигагу необґрунтованим діям, спрямованим на оцінку не вчинку, а загалом особистості. Важливість з'ясування причини полягає у залежності засобу педагогічного впливу саме від причини вчинку та необхідності здійснення індивідуального підходу.



3. Третій етап – усвідомлення очікуваного результату педагогічного впливу та вибір оптимального способу його застосування. З метою запобігання помилкам або негативізму поведінки учня та батьків майбутні вчителі мають передбачити результати свого педагогічного впливу.

4. Четвертий етап – власне педагогічні дії. Успіх цього етапу і розв’язання педагогічної ситуації загалом залежить від того, наскільки правильно студент діяв на попередніх етапах (визначав мотиви вчинку, виховну мету свого впливу та власне засоби впливу). Студенти мають усвідомити, що педагог відповідальний за віддаленість наслідків свого впливу, розуміти, що він працює на те, якою особистістю буде завтра.

5. П’ятий етап – аналіз результатів педагогічного впливу та оцінювання його ефективності. Він вимагає рефлексії задля запобігання можливим педагогічним помилкам у майбутньому.

Під час практичних та семінарських занять з фахових навчальних дисциплін пропонується студентам спроектувати реакцію на ситуації та вирішити виховні задачі:

1. Підчас батьківських зборів, де ви зазначаєте роль батьків у формуванні толерантного ставлення школярів до представників різних етносів, що населяють Україну, один з батьків зауважує: «Виховання наших дітей – ваша робота, тому ви і вчитель». Якими будуть ваші дії?

2. Син повернувся додому зі школи у подряпаному одязі з синцями під очима, кажучи, що побився на перерві через те, що його дражнили і називали циганом. Тато приходить до вчителя, звинувачує у невиконанні своїх обов’язків, відсутності уваги до дітей. Ваші дії?

3. На уроці трудового навчання учениця відмовляється працювати ножицями мотивуючи це тим, що за її вірою в цей день не можна нічого різати. Ваші дії?

4. До вашого класу прийшла нова дівчинка Катя В. На перерві до вас підійшла учениця і сказала, що вона не буде товаришувати з Катею В. тому, що батьки забороняють їй спілкуватися з татарами. Ваші дії?

5. На перерві учень татарської національності ображав дівчаток, обзивав їх. Вчителька не витримала і обізвала хлопця «нахабною татарською пикою». Хлопець зніяковів і розплакався. А вчитель тим часом промовляв: «Будеш знати як наших ображати!». Чи правильно вчинив учитель? Як би ви вчинили на її місці?

6. Діти писали твір на тему: «Опис однокласника». На уроці за бажанням учні читали свої ще неперевірені твори. Один хлопчик «описав» іншого дуже грубими словами (насміхався з його національності). Деякі діти посміювалися, інші сиділи з великими очима від здивування. Як би ви вчинили на місці вчителя?

Крім того, пропонується майбутнім учителям підібрати матеріал до тем спільного обговорення з батьками учнів: «Конфлікти в родині та шляхи їх подолання», «Страхи дитини. Що за цим стоїть?», « Майбутнє моєї дитини. Яким я його бачу?», «Можна» і «не можна» у нашій родині», «День народження нашої родини. Як ми його святкуємо?», «Пісні, що співали та співають наші діти», «Толерантність – основа сімейного благополуччя» та ін.

Результатом підготовки майбутніх учителів з початкової освіти до партнерської взаємодії з батьками є захист проєктів. Особливістю застосування методу проєктів є творча продуктивна діяльність людини, в процесі якої вона пізнає себе та навколишній світ, втілює нові знання в реальні продукти. Процес створення проєкту потребує осмислення власної навчально-професійної діяльності творчої практичної спрямованості, використання власних знань і досвіду. Тематами навчальних проєктів можуть бути: «Подолання конфліктів у педагогічній взаємодії вчителя з батьками», «Національна та конфесійна толерантність в дитячому середовищі», «Толерантність – важлива риса українців», «Стереотипи та упередження».

Відтак, чим більше ролей виконує студент, чим різноманітніша його діяльність, тим більше в його арсеналі практичних умінь і навичок, необхідних для налагодження ефективної партнерської взаємодії з батьками учнів.

*Андрійчук Світлана,*  
кандидат педагогічних наук,  
асистент кафедри педагогіки та соціальної роботи  
Чернівецький національний університет  
імені Юрія Федьковича

### **Відповідальне батьківство як необхідна умова успішної соціалізації підростаючого покоління**

Відповідальне батьківство у сучасній науці та практиці – одне з ключових і в той же час малодосліджених питань. Це пов'язане, з одного боку, з необхідністю усвідомлення батьками відповідальності за належний рівень виховання підростаючого покоління та створення оптимальних умов для включення своїх дітей у суспільство, з іншого – з існуванням цілого ряду суперечностей, що об'єктивно існують і не дозволяють батькам повноцінно реалізовувати свій виховний потенціал (демографічні проблеми, пов'язані з поступовим зниженням показників народжуваності; постійним збільшенням кількості дітей, народжених батьками у ранньому віці; великою кількістю сімей, що розлучаються; все ще значними показниками кількості дистантних сімей, коли один з батьків (або обоє) не мають фізичної можливості належним чином займатися вихованням дітей, тощо).

Поняття «відповідальне батьківство», розуміння якого виникло з початком людського суспільства, лише останніми роками починає активно використовуватися як наукова категорія в контексті психолого-педагогічних, соціологічних, філософських досліджень, його зміст поступово уточнюється і розширюється. Провівши аналіз наукової літератури на предмет визначення сутності терміна, знаходимо різні підходи до його пояснення.

Так, у Великому тлумачному словнику сучасної української мови (2005 р.) батьківство визначено, як «... кровну спорідненість між батьком і його дитиною» [4, с. 64]. Проте розуміння батьківства у соціальному контексті значно ширше, аніж його біологічне трактування.

Серед сучасних досліджень проблеми відповідального батьківства варто відзначити праці О. Безпалько, О. Бодальова, І. Братусь, О. Кузнецової, Л. Лактіонової, Р. Овчарової, І. Томаржевської та ін. Зокрема, О. Безпалько пояснює батьківство, як «... процес забезпечення батьками (рідними чи прийомними) необхідних умов для повноцінного розвитку та навчання дітей», що буде ефективним за умови дотримання адекватності, гнучкості і перспективності у соціалізаційних впливах на дитину [1, с. 212]. І. Братусь пов'язує поняття «батьківство» з соціальним контекстом, виділяючи соціальні, психологічні, медичні та інші умови, за яких родина не тільки може мати певну кількість дітей, але й належним чином забезпечити їх активне включення у соціальне середовище [2, с. 37]. Р.Овчарова розглядає батьківство як складне інтегральне психологічне утворення особистості (об'єднує власне батьківство та материнство), що «включає сукупність ціннісних орієнтацій батьків, установок та очікувань, батьківську відповідальність та стилі сімейного виховання» [6].

Поняття відповідального (усвідомленого) батьківства Л. Буніна трактує, як соціально-педагогічне явище, що «... включає сукупність батьківських рис, почуттів, знань та навичок розвитку дитини з метою забезпечення формування здорової та зрілої особистості» [3]. Дослідниця аналізує усвідомлене батьківство як складову загальної культури особистості, її якісну характеристику, ступінь її готовності до виховання майбутньої дитини [3].

На думку О. Кузнецової, відповідальне батьківство – це «усвідомлене ставлення до народження, виховання дитини та її розвитку, забезпечення кожній дитині права на свободу, особистісну недоторканість та захист від насильства, експлуатації, примушування до проституції, жебрацтва, бродяжництва, втягнення у злочинну діяльність тощо» [5].

Досліджуючи феномен усвідомленого батьківства, І. Томаржевська визначає такі його складові: усвідомленість когнітивної складової сімейних цінностей, установок та очікувань батьків, батьківських позицій, почуттів, батьківського ставлення, відповідальності, стилю виховання; розуміння себе,

своїх реакцій, мотивів батьківської поведінки, усвідомлення батьківської складової своєї особистості; розуміння свого чоловіка (дружини), його (її) реакцій, мотивів батьківської поведінки; усвідомлення батьківської єдності себе та свого партнера, потреба в цій єдності (усвідомлення себе батьками, а не тільки матір'ю та батьком); розвиненість та стійкість інтегральної психолого-педагогічної структури батьківства в цілому [7].

Приходимо до висновку, що відповідальне (усвідомлене батьківство) – складний соціокультурний феномен, що передбачає спрямованість батьків (рідних чи тих, які виконують їх функції) на ефективний та якісний розвиток дитини як майбутнього члена соціальної спільноти, при якій вони розуміють власну відповідальність перед державою і народом за виховання власних дітей і досягають певного рівня самореалізації у суспільстві. Саме тому відповідальне батьківство є необхідною умовою забезпечення ефективного включення дитини у суспільство, забезпечує не тільки догляд та нагляд за нею, але і формує її активну соціальну позицію.

### Список використаних джерел

1. Безпалько О. В. Організація соціально-педагогічної роботи з дітьми та учнівською молоддю в територіальній громаді : монографія. К., 2006. 457 с. С. 46–54.
2. Братусь І. Формування навичок усвідомленого батьківства та ранній розвиток дитини: методичні матеріали. *Практична психологія та соціальна робота*. 2002. № 5. С. 36–49.
3. Буніна Л. М. Усвідомлене батьківство як соціально-педагогічне явище *Вісник Луганського держ. університету ім. Тараса Шевченка: Педагогічні науки*. 2003. № 7. С. 18–20.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. В.Т. Бусел. К., Ірпінь : Перун, 2005. 1728. 64 с.

5. Кузнєцова О.В. Формування сімейних цінностей у студентів вищих навчальних закладів : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук : 13.00.07 / Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. К., 2015. 20 с.

6. Овчарова Р. В. Родительство как психологический феномен : учебное пособие. М. : Московский психолого-социальный институт, 2006. 496 с. URL: <https://knigogid.ru/books/133384-roditelstvo-kak-psihologicheskiiy-fenomen/toread> (дата звернення: 10.09.2021).

7. Томаржевська І. В. Теоретико-методологічний аналіз феномену усвідомленого батьківства. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/14096/3.pdf?sequence=1> (дата звернення: 10.09.2021).

***Бовсунівська Наталія,***

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри мистецької освіти

Житомирського державного університету

імені Івана Франка

### **Сімейне виховання в середовищі української діаспори**

*Я вирушив в мандри хлоп'ям чорночубим*

*Бо вигнала з дому недолі печаль....*

Світова спільнота давно і напружено намагається вирішити проблеми демографії, зменшення кількості дітей у сім'ях, трансформації інституту шлюбу, окремих рухів на зразок «freeschild», збільшення неповних сімей, тощо. Нашу державу не оминули ці проблеми, які ще й поглибилися через політико-економічні причини. Відома аксіома, що корені сучасних проблем лежать в минулому. Тому постало закономірне питання – якою була сім'я українців минулого? Звернемося до сімейної динаміки українців заокеаня – Канади та Сполучених Штатів Америки.

В зв'язку з певними історичними умовами, досить довгий час життя української діаспори було своєрідною Terra inkognita. Проте, останніми роками дослідженнями української емігрантської родини займаються фахівці з різних наукових галузей: варто виокремити праці Ю. Заячук, М. Марунчака, І. Машкової, Т. Михайленко, З. Романюк, І. Руснака. Великий інтерес викликали матеріали Органу Союзу українок Америки – часопису «Our life». Вагомими за змістом є матеріали досліджень спеціального помічника Президента США Джеральда Р. Форда Мирона Куропася.

Українці мають давню міграційну історію, а закордонне українство є однією з найчисленніших діаспор у світі. Українська діаспора в Новому Світі – одна з найчисленніших за межами Євразії. Відомостей про перших переселенців за океан небагато, так як іммігранти часто приховували своє походження, побоюючись арешту і насильницького повернення в Росію. Достовірно українські імена вже присутні в першому американському переписі 1790 р. [1]. Регулярний облік прибулих в США ведеться з 1820 року. На початку ХІХ сторіччя поширенню імміграції з багатьох країн сприяли попит на робочу силу, більш високий, ніж у Європі життєвий рівень населення. Необхідно зауважити, що кожна хвиля емігрантів мала свої особливості що до «наповнення» або якісного і соціального складу. Перші емігранти були здебільшого із сільської місцевості. Подальші хвилі були більш «міськими», так би мовити. На це вплинули історичні події. Нагадаємо, що Україна була територією потужного резистансу: такої кількості антирадянських військових об'єднань не знала жодна з земель. Тому після завершення воєн велика кількість сімей свідомих українців опинилася в таборах для переміщених осіб у Європі. А потім, не бажаючи потрапити в лабеті НКВД, вирушала за океан. Зауважимо, що це були родини, в яких батьки у більшості своїй отримали класичну освіту в навчальних закладах Львова, Києва, Харкова, Відня, Праги, Перемишля. Вони заклади підґрунтя становлення та розвитку української діаспори. Слід зауважити, що українська діаспора вважалася надпатріотичною, бо більшість опинилася в далеких краях не з власної волі. Відповідно, й діти в

родинах «збігців» виховувалися в патріотичному дусі: вивчали українську мову, відвідували служби в храмах, брали участь в різноманітних мистецьких, наукових та інших гуртках чи спілках. Навіть у політиці батьки намагалися зберегти виховні засади.

Великий вплив на життя української громади Канади та США мала преса. Більшість часописів або газет працювали на обидві країни. Одним із потужних періодичних видань був журнал Союзу Українок Америки «Our life» («Наше життя»). За практично сімдесятирічну історію на його сторінках однією з незмінних тем залишилася роль сім'ї в суспільстві. Часто на її сторінках вміщували своєрідні статті-перестороги для читачів щоб не забули свого коріння: «Українська свідома родина є тільки та, що читає рідну національну пресу і книжки, має дома на видному місці гарну бібліотеку, виховує діти в українським дусі і дома говорить рідною мовою. Вона інтересується й бере участь в громадським життю і належить до українських організацій» [2, с. 2]. (Слід зауважити, що поняття «громадське» життя стосувалося виключно буття української громади). Часто респонденти стверджували, що «Наше життя» допомагає морально, бо важко було пережити тривогу за долю рідних на фронті, долю рідних, які залишилися в обпеченій сталінщиною та війною України, переживанням за моральну і матеріальну відбудову післявоєнного американського суспільства, яке мало вже значний уплив на нащадків українців: «Молодь гуртується при церквах, найбільш при церковних хорах. Ті, що не належать до нашої церкви, не належать і нігде, а більшість їх розгублена, забута» [3, с. 3]. Проте, досить скоро тогочасне суспільство не оминула проблема наступності поколінь: молоде покоління різних громадських організацій відзначають, що старше покоління категорично не бажає навіть трохи асимілюватися в Сполучених Штатах (в Канаді також), і не бере жодної участі в житті своїх місцевих громад і «стейтів». Старші не допускають молодь до керівництва, бо «... бояться, щоб молодь не забрала собі «паблисіті», та не зробила чогось ліпше як вони... Ми бували на зборах зі старшим українським громадянством і вийшли з тим вражінням, що нас там легковажать та нерадо



бачать. Але вони не розуміють, що в модерновій Америці, яка згодом буде бурхливо розвиватися, вони нічого не зроблять без молоді, бо саме тепер треба нам усюди людей, що знають Америку, мають американську школу та знають як розказувати що треба для добра нашої справи. Патріотизм не виховується ігноруванням життя народу, який тебе прихистив» [3, с. 5]. Слід зауважити, що жодне з видань заокеанської періодики не проіснувало настільки довго, як «Наше життя», тому з сімейними традиціями виховання можна ознайомитися уповні.

Історія нашої діаспори дозволила зробити наступні декілька зауваг про різність виховання в сім'ях, які виїхали в еміграцію в різний період. Цікаво, що як в «старих», так і в «молодих» родин (мається на увазі саме час перебування закордоном) побутують різні «настрої»:

- родини, які швидко асимілювалися в новому суспільстві і жодним чином не виховують нащадків у сентиментах до колишньої Батьківщини (загалом, таке ставлення переважало в емігрантів першої та нинішньої, четвертої-п'ятої хвилі);
- родини, в яких батьки свідомі того звідки родом, «з Україною в серці», але не прищеплюють дітям такого ж ставлення (незалежно від того де народилися нащадки);
- родини, в яких «Україна понад усе» навіть на новому місці мешкання.

Опрацювання літератури також дало усвідомлення того, що українська освітня система за океаном здавна опиралася на мову і віру. З часом ці два моральні базиси виховання почали поступово нівелюватися. Тут слід зауважити, що менталітет нових країн часто, так би мовити, «вступає в конфлікт» з морально-етичними ідеалами батьків-емігрантів. Тобто, закладені підвалини нашого виховання та ментальності старшого покоління не знаходять розуміння в нащадків, які виростають і виховуються в абсолютно іншому суспільстві. І часто суспільні ідеали, звички та спосіб життя йдуть в розріз з батьківською наукою. Тому часто в сім'ях віковичний конфлікт батьків і дітей

перетворюється на прірву. (Автор мала змогу спілкуватися з представниками різних поколінь українців Америки, Канади, Великої Британії, Франції, перебуваючи на гастролях в цих країнах. Батьки зауважували, що сам дух українськості поступово вивітряється. Та й, власне, саме поняття патріотизм і любов до України, свідомо підмінюється ерзац-шароварщиною практично в усіх сферах життя. «Діти стають канадійцями, американцями, британцями і тут вже нічого ми не зробимо. Навіть з примусу», – як в розмові з жалем зауважив співрозмовник-українець, син вояка УПА, що мешкає в Единбурзі).

Специфіка викладу тез не дозволяє широко представити зміст родинного виховання в українській спільноті зарубіжних країн, проте маємо сказати, що Україна сьогодні потребує знань та досвіду закордонних українців, налагодження всебічної співпраці між українцями незалежно від місця їх проживання. Водночас, українці за рубежем потребують підтримки та розуміння держави.

#### **Список використаних джерел**

1. Історія української імміграції в Америці. Збереження культурної спадщини. Видання Українського Музею, Нью-Йорк. б/р. 99 с.
2. Our life : часопис. *Орган Союзу Українок Америки*. 1944. № 6. Червень.
3. Our life : часопис. *Орган Союзу Українок Америки*. 1944. №9. Вересень.
4. Горохович А. Батьки і діти. Торонто-Вінніпег. 1990. 176 с.

***Бриндіков Юрій,***

доктор педагогічних наук, професор,  
завідувач кафедра соціальної роботи  
і соціальної педагогіки

Хмельницький національний університет

#### **Відповідальне батьківство: соціально-педагогічний аспект**

Сім'я – це один з найстародавніших інститутів, який опередив зародження класів, націй та держав. Суспільний вектор сім'ї полягає у

біологічному відтворенні нових членів соціуму, формуванні їх свідомості, передачі морально-етичних норм, зрештою, вихованні, що характеризується як система цілеспрямованих, свідомих дій і полягає у формуванні в людей бажаних особистісних якостей та навичок.

Завдяки сім'ї в особи дитини формуються суспільні погляди та ідеали, інтереси, ціннісні орієнтації, соціальні установки. Через посередництво виховної роботи відбувається формування орієнтацій на суспільно-політичне та трудове життя людини.

Соціально-економічні трансформації здійснили руйнівний вплив на сучасну українську сім'ю, що призвело до зубожіння чималої кількості сімей, зміни соціальних ролей, деформації функцій сім'ї, зокрема, виховної. Варто зауважити, що виховний батьківський потенціал, що базується на елементарному догляді, стимулюванні, гарантії безпеки, емоційному теплі, життєвих цінностях, знизився через недостатній рівень психологічної та соціально-педагогічної підготовки дорослих членів до сімейного життя. Більшість батьків не вміє аналізувати вчинки своїх дітей та свої власні. Відсутність заздалегідь спланованих дій, тактичних прийомів виховання дітей спонукають до вивчення проблеми рівня підготовленості українців до батьківства.

Відомий український педагог Антон Семенович Макаренко стверджував, що виховання дітей – головна сфера нашого життя, адже у майбутньому підростаюче покоління керуватиметься батьківськими знаннями та зразками поведінки. Він вважав, що виховання – це важка, але вкрай потрібна справа, яка вимагає неабияких зусиль, уваги та систематичності. Відсутність у батьків уявлень про способи реалізації механізмів виховання, самовдосконалення та формування відповідальності стоять на заваді повноцінного виховання дітей та їх соціалізації. Фахівці соціальної сфери, що працюють з сім'ями з дітьми надають певні рекомендації з метою підвищення свідомості щодо батьківства та покращення виховного процесу.

Перш, ніж навчати своїх дітей чомусь, батьки повинні самотужки опанувати цю справу, вважають спеціалісти. У якості прикладу подібних вмінь та навиків може виступати побудова гарних взаємин між батьками та дітьми, де можна сформуванати власну позитивну модель стосунків (у випадку негативного дитячого досвіду стосунків з власними батьками).

Якщо дитина швидко та правильно виконує поставлені завдання, то не варто надміру її хвалити, оскільки подальша раптова відсутність схвального відгуку може призвести до зародження почуття непотрібності та самотності чада.

Обачності вимагають покарання у випадках непослуху дітей:

- не варто карати про всяк випадок;
- покарання не повинні шкодити фізичному та психологічному здоров'ю дітей;
- не варто припиняти любити дітей як покарання за скоєні погані вчинки;
- не рекомендується здійснювати покарання під час прийому їжі, під час гри, навчання чи перед сном;
- не потрібно карати дітей через власні проблеми та роздратованість.

Фахівці радять батькам не застосовувати командирський стиль спілкування з дітьми, а пропонують взаємодію у формі гри задля швидкого психологічного відновлення дітей та з'ясування проблем, якими вони переймаються.

Спеціалісти вважають, що відповідальне батьківство передбачає неабияку увагу до проблеми обговорення «дорослих» питань. Нерідко батьки намагаються уникнути подібних діалогів, через що діти не отримують потрібної інформації про можливі шляхи розв'язання певних життєвих проблем, у них формуються невірні моделі поведінки при взаємодії з іншими людьми, власними дітьми у майбутньому.

Батьківські дії – інструмент формування характеру дитини, її вольових якостей, позитивного мислення або навпаки агресивного ставлення до оточення. Варто пам'ятати, наголошують психологи, що пасивність батьків у

виховному процесі, заміна духовних цінностей матеріальними, вседозволеність формують невпевненість дітей у собі. Батьківська зверхність до дітей породжує у них агресивну поведінку щодо інших людей.

Особливої уваги потребує пубертатний період, коли відбуваються зміни в емоційній та фізичній сферах дитини. Підліток намагається віднайти себе у соціальному житті, нерідко допускаючи певні помилки у рішеннях, за що не варто сварити, а потрібно аргументовано пояснити, де було допущено помилки. Цей період вимагає великої любові та терпіння від батьків та дітей.

Батьки повинні здійснювати контроль засобів масової інформації, які використовуються дітьми у повсякденному житті, та інформаційного масиву, що може містити пропаганду насильства та асоціальної поведінки. Соціологічні дослідження, проведені одночасно в Фінляндії, Австралії, Ізраїлі, Польщі та США у період з 1983 по 1986 роки, засвідчили, що хлопцями до 30 років скоювались правопорушення під впливом фільмів зі сценами насильства. Дорослі члени сім'ї повинні розмежовувати добрі та погані новини, програми, пояснювати дітям заборону на перегляд тих чи інших телепередач тощо.

Батькам необхідно приділяти увагу статевому вихованню, адже поінформованість дітей зможе завадити їх потраплянню у складні життєві обставини. Дорослі повинні наголошувати на духовній складовій як головній при створенні майбутніх сімей їх дітьми.

Доречно згадати рекомендації американських психологів, які стосуються відповідального батьківства та формування міцної сім'ї:

- варто ставити інтереси сім'ї вище власних;
- необхідно сповідувати командний тип гри;
- спільно приймати рішення, формуючи у дітей досвід у розв'язуванні різноманітних проблем;
- зауваження потрібно робити у м'якій формі, бути щедрими на компліменти;
- необхідно підтримувати гарні взаємини між поколіннями, зберігати традиції, що еднають сім'ю;

- слід приділяти якомога більше часу дітям, передавати суспільно корисні знання та досвід.

***Василенко Олена,***

кандидат педагогічних наук, доцент,  
доцент кафедри психології та педагогіки  
Хмельницький національний університет,

***Корчак Ірина,***

магістрантка кафедри психології та педагогіки  
Хмельницький національний університет

### **«Soft skills» як невід’ємна складова роботи психолога з батьками**

На сучасному етапі значно зростають вимоги до набутих знань, умінь і навичок майбутніми фахівцями у закладі вищої освіти. Все більшого значення набувають так звані «soft skills», які сприяють підвищенню конкурентоспроможності фахівця на ринку праці. В нашій державі це поняття є досить новим. У навчальних програмах більшості вітчизняних закладів вищої освіти передбачені навчальні курси, які орієнтовані на здобуття студентами професійних і фундаментальних знань, тобто «hard skills». В той час, як розвитку таких навичок, як гнучкість і критичність мислення, комунікабельність, організованість, відповідальність, здатність працювати в команді, які належать до «soft skills», не надається важливого значення в процесі навчання студентів у вищій школі.

Питання розвитку «soft skills» як важливої складової конкурентоспроможності майбутнього фахівця розглянуті у дослідженнях вітчизняних науковців О. Глазунової, Н. Длугунович, К. Коваль, І. Паславської [1; 2; 4; 5] та багатьох інших.

Українська дослідниця Н. Длугунович вважає, що у студентів, крім «професійних навичок» («hard skills») необхідно розвивати такі «м’які

навички» («soft skills»), як: особисту ефективність, управлінські та стратегічні навички [2].

Хорватські науковці M. Kalauz, G. Hudec та V. Kirinic вказують на необхідність формування в студентів закладів вищої освіти правильного сприйняття розвитку власних «soft skills» для майбутньої професійної кар'єри. Дослідники стверджують, що «soft skills» ґрунтуються на поєднанні когнітивних та метакогнітивних навичок, міжособистісних, інтелектуальних та практичних здібностей студентів, а також добре поєднуються з наявними у них «hard skills», що додає додаткову цінність конкурентоспроможності майбутньому фахівцеві [3].

Для майбутніх психологів формування «soft skills» є особливо значимим, адже психолог має вміти знаходити компроміс, аналізувати інформацію, збирати необхідні факти, формулювати власну думку, аргументувати її тощо. Тому саме наявність у нього високо сформованих «soft skills» є запорукою успішного особистісного та професійного становлення.

У процесі своєї професійної діяльності психолог працює з різними групами клієнтів, зокрема з батьками дітей в дошкільних навчальних закладах, закладах середньої освіти, інклюзивних навчальних закладах тощо. Тому ми виокремили п'ять груп «soft skills», якими мають володіти психологи для ефективної роботи з батьками:

Першу групу «soft skills» складають навички комунікації як важливої професійної та особистісної якості психолога. До цієї групи входять такі компетентності, як: здатність до роботи у команді, проведення переговорів, здатність до ефективної комунікації з клієнтами, вміння переконувати, розв'язувати конфліктні ситуації, приймати самостійні рішення. Найважливіше значення має включене активне слухання, вміння правильно задавати питання, лаконічно висловлювати свою думку тощо.

До другої групи належать навички особистої ефективності, які включають компетентності з управління часом або «тайм менеджмент», відповідальність, стресостійкість, вміння досягати поставлених цілей,

креативність та аналітичність мислення. Для успішної професійної діяльності психологу важливо бути активним та інноваційним, постійно працювати над власним саморозвитком та самовдосконалюватися.

Третю групу складають управлінські навички, основу яких складають компетентності щодо роботи у команді. Вміння згуртувати команду (групу батьків), налагодити ефективну комунікацію між її учасниками, проявити лідерські якості – це саме ті компетентності, які необхідні для роботи психолога з батьками.

Для успішної професійної діяльності психологам необхідно мати розвинені стратегічні навички. Ці навички складають четверту групу, і до їх складу входять компетентності щодо прийняття стратегічних рішень, що є дуже важливим при використанні новітніх технологій; вміння працювати в умовах конкуренції та соціальних ризиків, планувати свою діяльність тощо.

До п'ятої групи навичок належить критичне мислення, що є однією з найважливіших навичок XXI століття. Психолог повинен вміти аналізувати, систематизувати, оцінювати дані тощо.

Таким чином, професійна готовність психолога до роботи з батьками має включати в себе його професійну спрямованість, професійні якості, знання та вміння. Важливо, щоб ті знання, вміння й навички, які опановують студенти-психологи під час навчання у закладах вищої освіти стали для них індивідуально-значимими. Тільки тоді вони обумовлюють формування в майбутніх психологів цілісного наукового світогляду й творчої ініціативи, які стають якостями їх особистості та властивостями професійної діяльності.

### **Список використаних джерел**

1. Глазунова О. Г., Волошина Т. В., Корольчук В. І. Розвиток «soft skills» у майбутніх фахівців з інформаційних технологій: методи, засоби, індикатори оцінювання. Open educational e-environment of modern University. Special edition. 2019. Р. 93–106.



2. Длугунович Н. А. Soft skills як необхідна складова підготовки ІТ-фахівців. Вісник Хмельницького національного університету. 2014. № 6. С. 239–242.

3. Kalauz M., Hudec G., Kirinic V. Soft skills perception among students: importance and performance. Central European Conference on Information and Intelligent Systems. 2015. P. 89–95.

4. Коваль К. О. Розвиток «soft skills» у студентів – один з важливих чинників працевлаштування. Вісник Вінницького національного технічного університету. 2015. № 2. С. 162–167.

5. Паславська І. Розвиток у студентів «soft skills» у процесі вивчення іноземної мови як необхідний компонент конкурентоспроможності майбутніх фахівців. Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. 2020. № 3 (334). С. 196–204.

***Волошенко Марина,***

кандидат педагогічних наук, доцент,  
доцент кафедри психології та соціальної роботи  
Державний університет «Одеська політехніка»

### **Тенденції відповідального батьківства**

Роль батька передбачає бути певним прикладом поведінки, джерелом впевненості й авторитету. Батько для дитини є уособленням дисципліни й порядку.

Традиційні ролі батька, що залишалися незмінними протягом багатьох поколінь, в даний час зазнають серйозних змін. Якщо раніше батько був втіленням влади та інструментальної ефективності, то зараз від чоловіків чекають ніжності, ласки та активної турботи про дітей.

Як зазначає в своїх роботах американський психолог Ерік Берн, для дитини дуже цінні теплі відносини з батьком. «Дитина, вихована в присутності чутливого чоловіка, в зрілому віці буде поводитися з людьми краще, ніж

дитина, що зросла без батька. Така людина може згодом компенсувати свої втрати, але у неї буде невігідний старт» [2, с. 44].

Батьківство можна визначити як категорію психології особистості, яке відображатиме основні етапи розвитку особистості, що характеризує комплекс інтегральних, індивідуальних та соціальних характеристик особистості, які проявляються на всіх рівнях життєдіяльності людини: когнітивному, емотивно-аксіологічному та операційному, що включає в себе оцінювальний компонент та необхідність виконання наступних функцій: захисної (годувальник і захисник), презентативної (персоніфікація влади, вихователь й наглядач за дисципліною), ментальної (приклад для наслідування), соціалізації (наставник у громадській діяльності та у позасімейних відносинах, транслятор соціальних норм).

Думка про слабкість і неадекватність «сучасних батьків» – один з найпоширеніших стереотипів суспільної свідомості. Цей стереотип є до певної міри транскультурним. Багато авторів констатують педагогічну некомпетентність батьків; незначні та «бідні» батьківські контакти з дітьми в порівнянні з материнськими; зростання «напівсирітства» (відсутність одного з батьків в сім'ї); незацікавленість, нездатність і небажання батьків здійснювати виховні функції, особливо догляд за маленькими дітьми [1].

З усіх перерахованих вище елементів стереотипної моделі «ослаблення батьківського впливу» єдиною безумовною реальністю є зростання «напівсирітства», обумовленого в першу чергу динамікою розлучень і збільшенням числа самотніх матерів.

Батьки проводять зі своїми дітьми значно менше часу, ніж матері, причому лише незначна частина цього часу витрачається безпосередньо на догляд та спілкування з дітьми. Сучасні батьки в цьому відношенні не тільки не поступаються колишнім поколінням, але навіть перевершують їх, особливо в сім'ях, заснованих на принципі рівності статей, де чоловіки беруть на себе набагато більше обов'язків, які раніше вважалися виключно жіночими.

У міру того як батько стає більш залученим до виховання дитини, він все частіше піддається критиці з боку дружини, а його авторитет, заснований на позасімейних чинниках, помітно знижується. Ослаблення, або навіть повна втрата чоловічої влади в сім'ї, відображаються в стереотипному образі батьківської некомпетентності. Чоловік оцінюється за традиційно жіночими критеріями, по тій діяльності, якою батьки ніколи раніше не займалися та до якої вони психологічно й соціально не підготовлені. Відповідальному батьківству, як і решті, потрібно вчитися.

Батьківський вплив – це величезна і благородна сила у вихованні дітей. Трагедія суспільства сьогодення в тому, що ця сила часто не відчувається. Відмінності в чоловічій та жіночій виховній стратегії, безумовно, існують. Ерік Фромм виділяє два типи любові: батьківський і материнський. Батьківська любов більш вимоглива і справедлива: дитину люблять за гідності і заслуги. Материнської ж любові чужа об'єктивність: дитину люблять за те, що вона є [3].

Батьком бути непросто. Ця місія важка, складна й відповідальна. Діти підростають, чимось радує вас, а чимось розчаровуючи. Щоб ваш син виріс справжнім чоловіком, потрібен величезний труд вашої душі, розуму, чоловіча строгість, твердість, терпіння та взаєморозуміння. Хлопцям необхідні чоловічий вплив, виховання чоловічих якостей, таких, як чоловіча гідність, лицарське ставлення до жінки, вміння брати на себе відповідальність, здатність до праці та безліч інших якостей, притаманних справжньому чоловікові.

Для повноцінного виховання дівчинки, їм, як і хлопчикам, вкрай необхідні постійні контакти, спільна діяльність з батьками. Спілкування з батьком накладає серйозний відбиток на взаємодію з іншими чоловіками у всьому майбутньому житті жінки. Інтуїтивно вона вибирає собі партнера такого ж, як її батько, який є прообразом чоловіка.

Відповідальне батьківство, як біологічне так і соціальне, має велике значення для благополуччя дитини та всієї її життєдіяльності, сприяє

встановленню близьких, теплих і відкритих відносин, гармонізації емоційного клімату сім'ї.

Залученість батька у вихованні дітей спричиняє зниження рівня емоційної напруженості, конфліктності, насильства в сім'ї. Надалі це дозволить дитині вибудовувати власну сім'ю без агресії і насильства, орієнтовану на розвиток партнерських відносин між батьками і найкращого розвитку дітей.

Для держави і суспільства також є вигідною модель відповідального батьківства. Перевага спільного виконання батьківських обов'язків дозволяє ширше застосовувати жіночі здатності на ринку праці, що потенційно справляє позитивний вплив на економічний розвиток суспільства.

### **Список використаних джерел**

1. Анিকেєва Н. Главное о воспитании детей. [М. Монтессори, Я. Корчак, Л. Выготский, А. Макаренко, Э. Эриксон]. Санкт-Петербург. «Питер», 2016. 100 с.
2. Берн, Э. Игры, в которые играют люди. Психология человеческих взаимоотношений [Перевод с английского, предисловие и примечания А. И. Фета]. *Philosophical arkiv, Sweden*, 2016. 164с.
3. Фромм Э. Искусство любви. Исследование природы любви. Москва. *Педагогика*, 1990. 120 с.

***Гайдученко Володимир,***

викладач

Коростишівський педагогічний  
фаховий коледж імені І.Я. Франка

### **Підготовка майбутнього учителя з початкової освіти до здійснення партнерських стосунків з батьками учнів**

Питання взаємодії школи та сім'ї, підготовки майбутніх учителів з початкової освіти до взаємодії з батьками учнів не є новими у педагогічній

науці. Вагомими для нашого дослідження стали праці Т. Алексеєнко, О. Зверєвої, Є. Сарапулової, І. Трубавіної та ін. Лише окремі питання зазначеної проблеми порушено в працях Н. Бугаєць (професійно-педагогічна підготовка майбутнього вчителя до роботи з сім'єю учня), Т. Гушиної (сутність і структура готовності вчителя до взаємодії з неповною сім'єю школяра), Я. Журецького (взаємодія школи із сім'єю у залученні учнівської молоді до української національної культури), Т. Шанскової (соціально-орієнтована підготовка майбутніх педагогів до роботи з батьками молодших школярів).

Так, аналізуючи дисертацію С. Мостової «Психолого-педагогічні умови ефективної взаємодії вчителя і батьків у початковій школі» ми дійшли висновку, що найпершою умовою взаємодії вчителя з батьками є невичерпне уявлення про функції та зміст виховної діяльності один одного, щоб ці суб'єкти мали можливість розуміти один одного, і, за наявності адекватного образу виховних можливостей, могли виконувати реальні взаємні дії, цілком віддаючи собі звіт в задачах, засобах і кінцевому результаті [0].

Підготовку майбутнього учителя з початкової освіти до роботи з батьками учнів розглядаємо як підсистему цілісної системи професійної підготовки вчителя, оскільки вона відповідає характеристикам педагогічної системи, а саме: динамічність, так як у педагогічній системі процес навчання та виховання відбувається за умови видозміни педагогічних цілей та виникнення нових завдань у галузі навчання та виховання у міру розвитку суспільства, постійного оновлення наукової інформації та в умовах удосконалення старих і створення нових форм і методів навчання та виховання; постійний розвиток, так як наслідок суспільного, соціального та науково-технічного прогресу педагогічні системи вдосконалюються, розвиваються в структурному, функціональному та історичному аспектах; упорядкований характер змін, так як педагогічні системи розвиваються та функціонують за певною логікою. Зміни, які в них відбуваються завдяки керуванню, мають упорядкований характер; структурність – за В. Кузьменко, педагогічні системи – це сукупність «множини взаємопов'язаних структурних і функціональних компонентів,

підпорядкованих цілям виховання, освіти та навчання підростаючого покоління та дорослих людей [0]».

Аналіз наукових джерел дозволив нам виокремити провідні функції підготовки майбутніх учителів з початкової освіти до здійснення партнерських стосунків з батьками учнів: пізнавальна, проєктивно-конструктивна, комунікативно-організаційна, ціннісно-орієнтаційна, соціокультурна, рефлексивна, оцінно-корекційна. Розглянемо їх більш детально.

**Пізнавальна функція** підготовки майбутніх учителів з початкової освіти спрямована на духовні потреби особистості студента, вона забезпечує їх знаннями з фундаментальних навчальних дисциплін (психології, педагогіки, сучасних педагогічних технологій тощо; передбачає вироблення практичних умінь та навичок, необхідних для здійснення професійної педагогічної діяльності.

**Проєктивно-конструктивна функція** підготовки майбутніх учителів до здійснення партнерських стосунків з батьками учнів полягає у здійсненні майбутнім педагогом власної проєктувально-пошукової діяльності в ході навчального процесу. Ця функція спрямована на вивчення рівня, засобів, характеру втілення особистістю індивідуального потенціалу, того, як вона створює свій життєвий, індивідуально-освітній, духовний простір життя.

Наступна функція підготовки, **комунікативно-організаційна**, має на меті: поглиблення теоретичних знань на основі практичного навчання; вироблення у майбутніх учителів з початкової освіти умінь та навичок практичної діяльності у закладі фахової передвищої або вищої освіти; формування та розвиток професійно-педагогічних умінь та навичок; оволодіння сучасними методами і формами педагогічної діяльності, інноваційними підходами.

Підготовка майбутнього учителя з початкової освіти до здійснення партнерських стосунків з батьками учнів виконує важливу – **соціокультурну** функцію, сутність якої полягає у проявах поваги та толерантної взаємодії.

**Рефлексивна функція** відображає рефлексію досвіду професійно-педагогічної діяльності, розвиток творчого підходу до розв'язання професійно-педагогічних завдань.

**Оцінно-корекційна функція** передбачає стабілізацію і корекцію професійно-педагогічної мотивації, сформованих знань, умінь та навичок, становлення індивідуально-творчого стилю професійно-педагогічної діяльності.

Таким чином, підготовка майбутнього учителя з початкової освіти до здійснення партнерських стосунків з батьками учнів охоплює комплекс дієвих функцій, які у своїй сукупності сприяють формуванню його професійної компетентності.

### **Список використаних джерел**

1. Кузьменко В. В. Формування полікультурної компетентності вчителів загальноосвітньої школи : [навч. посіб.]. Херсон : РПО, 2006. 92 с.
2. Матвієнко О. В. Підготовка майбутніх учителів до педагогічної взаємодії : монографія. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. 384 с.
3. Методика дослідження особливостей психологічної готовності керівників освітніх організацій до діяльності в умовах змін/ за наук. ред. О.І. Бондарчук. К. : [б. в.], 2014. 148 с.

**Грабчак Ольга,**

кандидат педагогічних наук, доцент,  
доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки  
Хмельницький національний університет

### **Тренінг як ефективна форма соціально-педагогічної роботи з батьками**

Бути батьками – це прекрасна, але разом з тим, і надзвичайно відповідальна місія. Адже саме сім'я формує емоційно-особистісну сферу дитини, яка визначає загальний розвиток всього суспільства. В сім'ї можуть

закладатись основи деструктивних стосунків дитини з оточуючими або ж, навпаки, завдяки формуванню батьками базової довіри до світу – гармонійні та успішні.

Виникнення у поведінці дитини негативних проявів може стати, на нашу думку, для батьків своєрідним дзвіночком для усунення власних деструктивних установок, негативних патернів поведінки, педагогічних помилок.

Наразі сучасні уявлення про сімейне виховання, сімейні цінності є досить невизначеними та розмитими. Це зумовлено соціально-економічними, політичними кризами, які опосередковано вплинули, у негативному ключі, на інститут сім'ї та батьківства. Раптом стало незрозуміло, які цінності важливо ретранслювати дітям, які прийоми у вихованні є ефективними, які методи є коректними та який стиль виховання є прийнятним та етичним.

Ситуація, яка склалась в суспільстві, потребує застосування нових методів і підходів психологічної роботи, спрямованої на надання допомоги сім'ї, яка зіткнулась з проблемами у батьківсько-дитячих стосунках. Актуальним є формат групової взаємодії в ситуації «тут і тепер», де завдяки створеній психологом атмосфері співпраці відбуваються аналітична робота, корекція установок, переживання емоційного досвіду, зміна поведінкових стереотипів. Адже головне, що варто зрозуміти абсолютно всім батькам це те, що вони *не самотні* у своїх проблемах, що з цими проблемами стикаються всі, без винятків, батьки, тому що всі вони звичайні люди і не відрізняються від інших.

Л. Петровська розглядає соціально-психологічний тренінг як такий, котрий орієнтується на «груповий розвиток за допомогою оптимізації форм міжособистісного спілкування (що полягає у єдності його комунікативного, перцептивного та інтерактивного аспектів)» [2]. С. Макшанов та Н. Хрящева вважають, що соціально-психологічний тренінг є «багатофункціональним методом навмисної зміни психологічних феноменів людини з метою гармонізації особистісного буття людини» [3]. Застосування групових методів роботи з батьками можна знайти у роботах А. Співаковської, яка робить акцент



на «спільних іграх з батьками» [4]. О. Захаров розглядає роботу у групі як «навчання навичкам адаптивної поведінки, корекції несприятливих рис характеру і досягнення більш адекватної соціалізації» [1]. Отже, як ми бачимо, розуміння сутності дитячих проблем і поліпшення взаємин батьків із дітьми, відбувається саме у процесі групової роботи. Спільна участь дітей і батьків у тренінгу суттєво впливає на взаємодію між ними, приводить до повноцінного міжособистісного спілкування, появи довіри. Важливим моментом є те, що такий формат роботи передбачає й аналіз ситуацій, що складаються у групі у ході її розвитку, а суб'єктами цих ситуацій виступають самі учасники групи.

Досягнення поставлених цілей тренінгу відбувається через усвідомлення, перевірку на практиці і тренування прийомів, способів поведінки, ідей, запропонованих тренером. Такий формат роботи суттєво відрізняється від ситуацій стихійного спілкування і передбачає одночасну активну участь усіх членів групи. Принцип активності спирається зокрема на відоме положення з області експериментальної психології: людина засвоює 10 % від того, що чує; 50 % – від того, що бачить; 70 % – від того, що проговорює і 90 % – від того, що робить сама. Таким чином, наявні труднощі та перешкоди у процесі спілкування, налагодження взаємодії між батьками та дітьми можуть бути частково вирішені засобами соціально-психологічного тренінгу.

Головна *мета виховання* дитини полягає не у покаранні, а у навчанні. Покарання може зупинити, різко обірвати небажану поведінку, але на короткий час, а навчання дає можливість здобути навички, закарбувати їх на все життя.

Усі діти різні і тому жоден метод виховання, жодна стратегія не будуть безвідмовно працювати в усіх випадках. Але найочевидніша ціль у кожній окремо взятій ситуації – це домогтися співпраці, допомогти дитині уникати неприйнятної поведінки, що, в ширшому розумінні, може означати розвиток уміння давати собі раду з розчаруваннями, емоційними вибухами та мінливими життєвими ситуаціями. Завдяки цьому в дітей розвивається самоконтроль і моральні якості, що, навіть при відсутності поряд впливових дорослих, спонукає їх діяти обдумано і свідомо. В цьому і є *суть ефективного виховання*

– допомогти дитині зрозуміти, що означає контролювати емоції, стримувати агресію, брати до уваги почуття інших, передбачати наслідки та бути відповідальними за них, обдумувати свої рішення.

Цілі психологічної корекції на тренінгу: усвідомлення власних батьківських позицій і розширення усвідомленості мотивів виховання в сім'ї; оптимізація форм батьківського впливу в процесі виховання дітей та гармонізація стилю виховання; профілактика негативних проявів у поведінці дітей та підлітків.

Завдання тренінгу:

*Психологічна освіта* – дати батькам знання про механізми сімейних систем, показати вплив батьківських сімей на актуальну ситуацію в їх власній родині. Усвідомлення необхідності встановлення рівноправних взаємин с дитиною; знайомство с концепцією ефективного та неефективного схвалення, с поняттям неформального спілкування.

*Навчання* – дати певну модель побудови взаємин с дітьми і навчити різним навичкам міжособистісного спілкування, необхідним для реалізації цієї моделі, навчання навичкам підтримки, закріплення навичок активного слухання, оволодіння навичкою використання «Я-висловлювань».

*Переорієнтація* – самодослідження батьківських позицій, розвиток багатовимірності психологічного бачення дитячо-батьківських відносин, подолання вже сформованих стереотипів і патернів поведінки.

*Усвідомлення* неефективних батьківських стратегій, навчання методиці передачі дитині відповідальності за своє життя.

### **Список використаних джерел**

1. Захаров А. И. Происхождение детских неврозов и психотерапия. СПб : ЭКСМО-Пресс, 2000. 237 с.
2. Макшанов С. И. Психогимнастика в тренинге. Санкт-Петербург, 1993. 304 с.

3. Петровская Л. А. Компетентность в общении. Социально-психологический тренинг. М. : Изд-во МГУ, 1989. 216 с.

4. Спиваковская А. С. Психотерапия: игра, детство, сім'я. Москва : Прогресс, 2000. 317 с.

*Грач Юлія,*

кандидат педагогічних наук, доцент

доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки

Хмельницький національний університет

### **До проблеми раннього материнства серед дівчат-підлітків**

Сучасний світ глобалізаційних змін у соціальному, економічному, політичному аспектах характеризується багатьма негативно спрямованими тенденціями. Серед них визначальними є нівелювання сімейних цінностей, зміни ціннісних орієнтацій у почуттєвій сфері, зниження смислової вартості любові та кохання, особливо у юному віці. Зазначені константи як особистісні ставлення до інших та до самого себе слугують тією платформою, на якій вибудовуються нові, часто із якісно заниженими ціннісними орієнтаціями соціальні установки та осмислення соціального середовища. Відтак, інтерналізація соціально нав'язуваних, часто викривлених цінностей зумовлює зовнішні екстерналізовані прояви поведінки у соціумі.

Особливо актуальними такі зміни проявляються в середовищі підлітків. Адже саме підлітковий вік характеризується якісними та кількісними змінами у психічному та фізичному розвитку особистості. Пов'язана з фізичними та функціональними змінами мозку нестабільність у поведінці та активності дітей-підлітків зумовлює кризові ознаки у психіці та поведінці особистості.

Враховуючи особливості психічного та фізичного розвитку дівчат-підлітків, відзначимо, що проблема раннього материнства виступає як глобальна соціальна проблема. Адже юна мати зазвичай не спроможна ні

фізично, ні психологічно, ні матеріально взяти на себе відповідальність народження та виховання дитини. Ці труднощі стають причиною подальших деструктивних змін у психіці дівчини-підлітка, слугують платформою, на якій вибудовуються викривлені уявлення про сутність сім'ї, цінностей виховання та соціального сприйняття себе як повноправного члена суспільства.

Протягом останніх років можемо спостерігати підвищену увагу вітчизняних вчених соціальних, психологічних та педагогічних наук до проблеми усвідомленого материнства.

У контексті теми нашого дослідження цінними є висновки української вченої О. Безпалько, яка розглядає материнську позицію крізь призму характерних ознак. До них дослідниця відносить:

«– адекватність – найбільш близька до об'єктивної оцінки психологічних та характерологічних особливостей дитини, побудова виховного впливу на основі такої оцінки;

– гнучкість – здатність змінювати методи та форми спілкування і впливу на дитину відповідно її віковим особливостям, конкретним ситуаціям;

– перспективність – спрямованість виховних зусиль на майбутнє у відповідності з вимогами, які поставить перед дитиною подальше життя» [1, с. 47].

У цьому контексті відзначимо, що усвідомлене материнство з позиції підліткової вагітності розглядається нами показник ступеня готовності юної матері до виховання та розвитку власної дитини під впливом соціокультурних чинників середовища. При цьому інстинктивне материнство розуміємо як результат стихійних негативних впливів соціального середовища на формування ціннісних орієнтацій дівчини-підлітка.

Відзначимо, що дефініція «материнство» у сучасних наукових джерелах розглядається по-різному.

В енциклопедії для фахівців соціальної сфери термін «материнство» подається як «соціально-психологічний феномен, є сукупністю знань, уявлень

та переконань стосовно себе у ролі матері, які реалізуються у всіх проявах поведінкової складової материнства». [2, с. 121].

За міркуваннями Р. Овчарової материнство (батьківство) є інтегральним утворенням та включає такі структурні компоненти як сімейні цінності, батьківські (материнські) установки та очікування, материнське ставлення та почуття, позиції, відповідальність та стиль сімейного виховання, зв'язок яких виявляється через взаємозумовленість їх когнітивних, емоційних та поведінкових складових [3, с. 121].

Сучасне суспільство пропонує різні варіанти, умовно кажучи, еталони чи приклади до наслідування моделей материнства, які містять характеристики взаємин подружжя, ціннісно-мотиваційну сферу, досвід власної сім'ї тощо. Усі ці чинники можна розмістити на певних рівнях: рівень суспільства, рівень батьківської сім'ї, рівень власної сім'ї (офіційної, громадянської чи романтичних стосунків) та рівень особистості. На кожному рівні особистість ідентифікує себе з позиції певної ролі та формує відповідно до цього певні цінності, установки та моделі поведінки.

Відтак, можемо констатувати, що батьківство (материнство) виступає багатокомпонентним та багатоаспектним явищем сучасного світу, зміст та ціннісну сутність якого зумовлюють соціальні процеси суспільства. Феномен відповідального материнства, зокрема у контексті материнства серед дівчат-підлітків, актуалізує необхідність розробки та впровадження у соціально-виховний контент інноваційних методів та технологій розвитку та формування психологічно стійкої, соціально розвиненої, гуманної та гармонійної особистості підлітка.

Можемо відзначити, що психологічна готовність до материнства серед дівчат-підлітків суттєво залежить від низки соціальних та психологічних чинників, виявлення та вивчення яких має стати пріоритетом сучасної соціальної роботи з дітьми підліткового віку.

Перспективними напрямками дослідження проблеми раннього материнства вважаємо наступні: системний аналіз інноваційних методів, форм

та технологій організації культурно-дозвіллевої сфери дитини підліткового віку в процесі її соціалізації та формування навичок усвідомленого материнства; обґрунтування змістовно-методичного забезпечення тренінгової роботи фахівців соціальної сфери щодо формування навичок усвідомленого материнства для дітей підлітків; обґрунтування соціально-педагогічних технологій створення та функціонування соціокультурної моделі організації дозвілля підлітків; удосконалення професійних компетенцій при підготовці фахівців соціальної сфери до роботи з підлітками у соціокультурному середовищі; розробка технологій інтеграції соціально-виховних зусиль суспільства щодо вирішення завдань формування навичок відповідального материнства серед сучасних підлітків.

### **Список використаних джерел**

1. Безпалько О. В. Системний підхід до організації соціально-педагогічної роботи з дітьми та учнівською молоддю в територіальній громаді. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. К. : 2016. С. 46–54.
2. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / За заг. ред. проф. І.Д. Звереві. 3-ге вид. Київ : Універсум, 2018. 536 с.
3. Овчарова Р. В. Родительство как психологический феномен : учебное пособие. М. : Московский психолого-социальный институт, 2006. 496 с.

*Данильчук Лариса,*

доктор педагогічних наук, доцент,  
професор кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки  
Хмельницький національний університет

### **Теоретичні аспекти концепту «відповідальне батьківство»**

Сучасний науковий дискурс не залишає поза увагою проблеми сім'ї, дитинства, батьківства, материнства, сучасної ролі батька й матері та ін. У

цьому контексті обговорюваним є питання відповідального батьківство, усвідомленого, батьківства, компетентного батьківства та ін. Зважаючи на актуальність заявленої проблеми, представимо авторські міркування щодо концепту «відповідальне батьківство».

У контексті досліджуваної проблеми, одним із перших міжнародних документів, що окреслює підгрунтя відповідального батьківства є Рекомендація N R (84) 4 Комітету міністрів державам-членам «Про батьківську відповідальність» (Прийнята Комітетом міністрів 28 лютого 1984 року на 367-му засіданні заступників міністрів). В українському законодавстві засади батьківської відповідальності/відповідального батьківства закладено в: Конституції України, Законі України «Про охорону дитинства», Сімейному кодексі України та ін.

Поняття «відповідальне батьківство» представлене у працях вітчизняних і зарубіжних учених: М. Андросової, В. Думанської, А. Іванової, О. Лещенко, Ю. Локтіонової, А. Сняцкого та ін.; спільне і відмінне між поняттями «відповідальне батьківство» і «усвідомлене батьківство» досліджувала І. Трубавіна.

Здійснений аналіз, на основі фахових джерел та наукової літератури, засвідчив, що у вітчизняному науковому просторі більш представленим та обґрунтованим є поняття «усвідомлене батьківство». Його розглядають як: соціально-психологічний феномен, інтегроване явище, взаємодію батьків чи осіб, які їх замінюють, взяття/усвідомлення відповідальності за процес зачаття, народження, виховання та розвиток здорової дитини та ін. У той час, зміст поняття «відповідальне батьківство» є мало представленим у вітчизняній науковій літературі. Зауважимо, що у багатьох джерелах автори презентують міркування з позицій бажаної/«ідеальної форми» змістового наповнення обох понять.

Як зазначалося попередньо, І. Трубавіна однією з перших вітчизняних вчених, здійснила аналіз спільного і відмінного щодо усвідомленого і відповідального батьківства та зазначила: «Батьківство може бути

усвідомленим і обов'язково при цьому відповідальним, тобто усвідомлене батьківство є ширшим поняттям за відповідальне, включає його до себе. Усвідомлене батьківство включає до себе сімейні цінності, ролі, особливі знання, життєві і батьківські вміння. Відповідальне батьківство передбачає відповідальність батьків за свою репродуктивну, батьківську поведінку, за життя і виховання дитини тощо. Відповідальне батьківство тільки з вмінням любити дитину стає усвідомленим. Але воно є першоосновою для формування усвідомленого батьківства – засвоєння нових знань, цінностей, вмінь тощо» (З, с. 100]. На часі, такі міркування, на наш погляд, є суперечливими, оскільки практика сьогоденного життя підтверджує:

- народження дитини не завжди є планованим. Однак, навіть у такому випадку, багато потенційних батьків (особливо у молодому віці) відповідально ставляться до народження та виховання дитини;

- свідоме бажання мати дитину не завжди підтверджується розумінням відповідальності за її майбутнє життя (особливо: у пізньому віці – 50+; у випадку складних захворювань потенційних батьків чи одного з них; зміни матеріального становища; психологічних та вікових криз і т.д.);

- у контексті вищезазначеного «... відповідальне батьківство передбачає відповідальність батьків за свою репродуктивну, батьківську поведінку ...» (див. вище) постає низка суперечливих питань щодо прийомних батьків, які не реалізують свою репродуктивну функцію чи батьків, які народжують дітей без сімейних стосунків (чоловіки без дружин – за допомогою сурогатних матерів, а жінки без чоловіка – за допомогою репродуктивних технологій);

- багато молодих людей, які виховувалися без батьків (в інтернатах), відповідально виконують свої батьківські обов'язки не маючи сформованих сімейних цінностей, особливих знань, життєвих умінь та ін. (див. вище).

Наша ментальність також обумовлює наявність соціально-гендерних суперечностей: в українському розумінні поняття «відповідальне батьківство» етимологічно та історично закладено провідну роль батька, а в реальності, у переважній більшості, відповідальність за життя та виховання дитини несе



жінка. За таких обставин виникають ситуації соціального осуду, коли дитина залишається на вихованні батька, у той час, відповідного чинного законодавства, чоловіки і жінки мають рівні права та обов'язки щодо виховання дітей. Проте, у більшості випадків, залишається за матір'ю пріоритетне право на проживання та виховання дитини, роблячи її предметом спорів/торгу/шантажу між батьками. Вищевикладені обставини ускладнюються й тим, що статистично доведено, що в Україні жінки фінансово більш вразливі; вони заробляють менше ніж чоловіки, особливо в період вагітності та догляду за дитиною. Це обумовлює необхідність фінансової підтримки чоловіка, а відтак – ситуації економічної та психологічної вразливості, ризику особистої нестабільності/залежності. У той час, чоловікам в Україні часто доводиться роками добиватися своїх прав на дитину, відстоюючи своє право на батьківство. Як правило, в спірних ситуаціях щодо залишення дитини з одним із батьків, мова йде про батьківські права, не про їх відповідальність за дитину. Правове поле таких суперечностей між «де юре» і «де факто», на часі, залишається не достатньо врегульованим і є соціально спірним.

О. Стрельник також зазначає про суперечності щодо батьківської відповідальності:

«...- між процесами індивідуалізації та розвитку ринкової економіки, що передбачають активне залучення батьків до сфери зайнятості, з одного боку, та зростаючими суспільними вимогами до соціалізуючої функції сім'ї та батьківської відповідальності, з іншого;

- між підвищенням соціального та державного запиту на відповідальне батьківство та неспроможністю соціальної політики забезпечити інституційні умови для реалізації таких батьківських практик, адже донедавна українська сімейна політика була фактично підмінена політикою зі стимулювання народжуваності» [2, с. 49].

Загалом, українці поняття «усвідомлене батьківство» розуміють як свідоме/плановане бажання народження та виховання дитини, а «відповідальне батьківство» як розуміння та підтримання відповідальності за життя та

виховання дитини (навіть, якщо народження дитини було не заплановане). Тобто, коли говорять про відповідальне батьківство, то, зазвичай, мають на увазі відповідальність батьків перед дітьми. Однак, практично мова не йде про відповідальність батьків перед самими собою:

за своє здоров'я (фізичне й психічне): шкідливі звички та спосіб життя, виснаження, емоційне вигорання та ін.;

за свою поведінку: моделі позитивної поведінки, позитивні звички, сімейні традиції, ситуації розлучення та ін.;

за свій розвиток (інтелектуальний та фізичний): прагнення до нових знань, використання рекреологічних ресурсів, наявність домашньої бібліотеки, заняття спортом та ін.;

за свій простір: можливість відпочивати, розвиватися та ін.;

за свої релігійні уподобання: приналежність до традиційних релігій, на відміну від сект, релігійно-мілітаристичних угруповань та ін.

На часі, переважно, відповідальне батьківство пов'язують з забезпеченням біологічних та утилітарних потреб дитини. Піклування про духовний та емоційний розвиток дитини, виховання і соціалізацію, формування її картини світу та ін. перекладають на систему освіти. Тривожним є той факт, що дискурс про правову відповідальність за народження та виховання дитини практично не ведеться. Концептуальним меседжем сучасної ідеології відповідального батьківства є соціокультурні уявлення про «хороших/люблячих» та «поганих/безвідповідальних» батьків.

Складовими відповідального батьківства В. Думанська вважає: відповідальну репродуктивну поведінку; відповідальність за здорових нащадків (відповідальне ставлення до вагітності та пологів); активну та позитивну вітальну поведінку; відповідальне виховання дітей (час, проведений з дітьми, створення належних матеріальних передумов для розвитку дитини (освіта, позашкільне виховання, спорт тощо)); регулярні та позитивні комунікації в родині» (1, с. 80). Такі міркування, на наш погляд, певним чином окреслюють

дуальність відповідального батьківства, однак не конкретизують відповідальність батьків перед суспільством та самими собою.

Узагальнюючи вищевикладене, відповідальне батьківство ми розглядаємо як соціальний феномен, що передбачає комплексну реалізацію батьківських обов'язків, орієнтованих на майбутнє дитини та включає дві складові:

- відповідальність за життя, здоров'я, виховання та розвиток дітей;

- особистісну, моральну, правову відповідальність перед собою і соціумом за своє життя, здоров'я, поведінку, прагнення, наміри та самовиховання як гарантії умов повноцінного розвитку, виховання, соціалізації, самоповаги, підтримки, благополуччя дитини як абсолютної цінності.

Відповідальне батьківство спрямоване на виховання дитини в родині; в сімейних, національних, релігійних традиціях; правових, моральних та етичних нормах суспільства.

### Список використаних джерел

1. Думанська В. П. Відповідальне батьківство: теоретичний аспект. *Демографія та соціальна економіка*. 2015. С. 75–86.

2. Стрельник О. О. «Погані батьки»: соціальне конструювання батьківства як проблеми. *SOCIOPROSTIR: міждисциплінарний електронний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи*. №4. 2015. С. 48–54. URL: <https://periodicals.karazin.ua/socioprostir/article/view/4249/3829> (дата звернення 11.08.2021).

3. Трубавіна І. М. Усвідомлене і відповідальне батьківство: спільне і відмінне. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. № 13 (272), Ч. IV, 2013. С. 96–101. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup\\_2013\\_13%284%29\\_\\_15](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2013_13%284%29__15) (дата звернення 11.08.2021).

*Джежик Ольга,*

кандидат психологічних наук,  
доцент кафедри психології та соціальної роботи  
Державний університет «Одеська політехніка»

### **Ефективність органів виконавчої влади як запорука безпечного дитинства**

За організаційної та інформаційної підтримки Головного управління Національної поліції в Одеській області здійснено ретельний аналіз статистичних даних щодо стану організації та проведення профілактичних та превентивних заходів, спрямованих на попередження протиправних явищ у дитячому середовищі в Одеському регіоні.

За підсумками 8 місяців 2021 року на території Одеської області неповнолітніми та за їх участю скоєно 234 кримінальних правопорушень (проти 188 в 2020 році).

Виявлено 58 учнів навчальних закладів, що вчинили кримінальні правопорушення (56 – за аналогічний період 2020 року).

Окрім цього, за 8 місяців 2021 року від кримінальних правопорушень постраждало 108 дітей (неповнолітніх – 74, малолітніх – 34).

Слід зазначити, що в переважній більшості неповнолітні стають суб'єктами протиправних посягань, пов'язаних із заволодінням майна, що перебуває в їх користуванні (телефони, гроші, тощо).

Залишається актуальним питання працевлаштування незайнятої молоді, охоплення їх суспільно-корисною працею, про що свідчить кількість притягнутих неповнолітніх, які ніде не працюють та не навчаються.

До кримінальної відповідальності притягнуто 112 неповнолітніх, що ніде не працюють та не навчаються (проти 56 у 2020, +100%).

Станом на 1 вересня 2021 року на профілактичному обліку в підрозділах превентивної діяльності перебуває 544 дитини. Працівниками поліції відносно неповнолітніх складено 864 адміністративних протоколів. За вчинення домашнього насильства на обліку перебуває 32 неповнолітні особи.

Усього з початку року до територіальних відділів поліції Одеської області безпосередньо від дітей надійшло 104 повідомлення про факти домашнього насильства, з них 64 – від дівчаток:

Працівниками ювенальної превенції секторів превенції відділів поліції Одеської області було виявлено 136 родин, де застосовується домашнє насильство та виховуються діти. В них домашнє насильство застосовувалось до дітей у 112 випадках (фізичне, психологічне, економічне, змішане). Відносно їх кривдників (членів родин) складено адміністративні протоколи, про всі виявлені випадки вчинення домашнього насильства відносно дітей працівниками поліції направляються листи до районних служб у справах дітей.

Всього за вчинення домашнього насильства працівниками поліції складено 1508 адміністративних протоколів.

На теперішній час працівниками ювенальної превенції проводиться профілактична робота з 2839 родинами, які опинилися у складних життєвих обставинах, та в яких виховуються 3345 дітей.

Також необхідно зазначити, що з початку року задокументовано 720 випадків уходів дітей з дому, 185 з яких – після конфліктів з родичами.

В ході опрацювання статистичних відомостей встановлено, що територіальними підрозділами Національної поліції Головного управління Національної поліції в Одеській області упродовж 2021 року зареєстровано 42 факти вчинення навмисних самоушкоджень дітьми: 12 фактів скоєння суїцидів та 30 спроб дітей покінчити з життям шляхом самогубства.

Проведеним аналізом встановлено, що найпоширенішими причинами та умовами вчинення злочинів неповнолітніми є відсутність належного контролю з боку законних представників за поведінкою та вихованням неповнолітніх; зниження виховного потенціалу сім'ї та освітніх закладів, незайнятість неповнолітніх суспільно-корисною працею; негативний вплив з боку друзів та інших осіб, низький соціальний та матеріальний рівень життя більшості родин.

Отже, аналіз статистичних даних вказує на необхідність налагодження механізму узгоджених спільних дій між підрозділами Головного управління

Національної поліції в Одеській області, службою у справах дітей, департаментом освіти і науки, департаментом соціальної та сімейної політики Одеської обласної державної адміністрації, а також Одеським обласним центром соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

В межах компетенції очолюваних служб, з метою попередження протиправних явищ пов'язаних з дітьми та відносно них, формування відповідальності батьків та створення умов для безпечного дитинства, необхідно систематично уживати наступні профілактичні заходи:

1. Здійснювати виявлення родин з дітьми, в яких вчиняється домашнє насильство та припинення в них правопорушень, посилення профілактичної роботи за місцем мешкання в сім'ях, де виховуються діти, які вчиняють домашнє насильство, забезпечувати роз'яснювальну роботу з ними та їхніми батьками.

2. Постійно організовувати та проводити роз'яснювальні бесіди серед батьків, опікунів, піклувальників та посадових осіб, що виступають законними представниками неповнолітніх, спрямовані на виявлення і усунення причин та умов, що призвели до порушення прав дітей, бездоглядності, вчинення дітьми адміністративних та кримінальних правопорушень.

3. Спрямовувати діяльність шкільних психологів, соціальних педагогів та класних керівників на виявлення дітей, які можуть вчинити чи бути постраждалими від шкільного насильства та вжиття негайних заходів реагування на такі ситуації.

4. Забезпечувати своєчасний взаємообмін інформацією між органами виконавчої влади та підрозділами превенції територіальних відділів та відділень поліції області, спрямований на запобігання повторної та рецидивної злочинності серед дітей, підвищення ефективності індивідуально-профілактичної та роз'яснювальної роботи серед дітей з девіантною поведінкою, а також неповнолітніх, що перебувають на профілактичному обліку територіальних відділів та відділень поліції ГУНП в Одеській області.

5. За участі представників зацікавлених органів та служб виконавчої влади організувати проведення спільних заходів з відвідування дітей, які опинились у складних життєвих обставинах, перебувають на профілактичних обліках, за місцем їх проживання, навчання та роботи, проведенні просвітницької та роз'яснювальної роботи серед членів сім'ї, обстеженні умов проживання дітей, за необхідністю вирішувати питання про соціальний захист або соціальний супровід зазначених родин.

6. Систематично проводити заходи загальної та індивідуальної профілактики з дітьми в навчальних закладах щодо недопущення насильницької манери поведінки по відношенню до інших осіб, а також зосереджувати зусилля на формуванні у дітей життєстверджуючої позиції.

7. Постійно здійснювати моніторинг сторінок учнів у соціальних та Інтернет мережах та, у разі виявлення інформації, яка викликає занепокоєння у педагогічних працівників (класних керівників), негайно інформувати працівників ювенальної превенції, які, в свою чергу, повинні здійснювати додатковий моніторинг та відповідно реагувати.

*Добрянський В'ячеслав,*

викладач

Коростишівський педагогічний  
фаховий коледж імені І.Я. Франка

### **Підходи до визначення батьківська у науковій літературі**

В умовах трансформації сімейних відносин у суспільстві, інститутів шлюбу та батьківства виникають нові інститути, статуси і норми поведінки батьків (наприклад, інститут прийомних батьків, опіки та ін.). Зниження віку початку сексуального життя, що ускладнюється збільшенням розриву між сексуальною і соціальною зрілістю (включаючи готовність до виконання батьківських ролей), увага до прав дитини робить актуальним аналіз проблем

особливості стосунків з батьками підлітків. Проблематика батьківства як спеціального напрямку вивчення вперше була окреслена у роботах І. Кона [0]. Вже на початку 1980 -х років науковцем було проаналізовано етнокультурні та гендерні аспекти батьківства. В цей же період проблема батьківства після розлучення шлюбної пари піднімається в роботах литовських дослідників під керівництвом О. Кулиш [0].

У вітчизняних дослідженнях термін «батьківство» використовується у контексті формування нових моделей сім'ї (Є. Ковальова, О. Стрельник, О. Тюптя, В. Фадєєв та ін.); виховання дітей з особливими потребами (К. Ігнатенко, В. Кожевнікова, Г. Кукурудза та ін.); правових аспектів батьківства (Ю. Драгомирова, О. Ієвіня, Ю Цирфа та ін.). У дослідженні І. Ігнатенко особлива увага приділяється ролі сім'ї у процесі соціалізації дітей [0, с. 25-30]. Причому мова йде не про «виховання» у його педагогічному змісті, а, висловлюючись сучасною термінологією, скоріше про людський та соціальний капітал батьків.

Одна з останніх робіт А. Харчева так і називалася «Соціологія виховання». На його думку, «сімейне виховання» – поняття більш педагогічне, причому ідеологічно «навантажене»; воно перетинається з «батьківством», але не збігається з ним. За такого підходу, батьки є суб'єктами впливу, а діти – об'єктами [0, с. 123 ].

На думку О. Кулиш, батьківство – це комплексне утворення (материнство і батьківство), що представляє собою систему. Розглядаючи цю систему як феномен, авторка вважає за необхідне вивчити питання його співвідношення із сімейною системою. Сім'я – це така форма єдності людей, за якої з'єднані шлюбом чоловік і жінка, їх діти і родичі пов'язані кровно спорідненим зв'язком. За такого підходу батьківство можна включити як підсистему у систему сім'ї як самостійне утворення. При цьому розглядати феномен батьківства доцільно в тісному зв'язку з сімейною системою [0, с. 14].

Батьківство визначається І. Коном як система взаємопов'язаних явищ:  
а) батьківські почуття, любов, прихильність до дітей; б) специфічні соціальні



ролі та нормативні приписи культури; в ) обумовлена реальна поведінка, ставлення батьків до дітей, стиль виховання тощо [0].

Мабуть, найбільше досліджень батьківсько-дитячих відносин зроблено на основі досвіду психотерапевтичної роботи, але в них мова йде головним чином про особливу категорію батьків – тих, хто звертається за допомогою.

В англomовній науковій літературі використовуються два терміни «батьківства». «Parenthood» частіше застосовують при аналізі інституційних характеристик батьківства (норми, цінності) та юридичних статусів (наприклад, встановлення батьківства, відмова від материнства, усиновлення тощо). «Parenting» частіше вживається для розкриття змісту батьківських ролей (практик, діяльності, поведінки) і ставлення до дітей, включаючи відхилення від схвалюваних у даній культурі моделей взаєностосунків з дітьми: нехтування основними потребами дітей (neglect), зловживання (abuse), насильство (violence) [0].

На Заході (переважно в США ) починаючи з другої половини ХХ століття проводиться безліч досліджень батьківства в рамках main stream. Це усталений напрям досліджень в руслі теорії розвитку сім'ї (development approach), тобто впливу батьків на розвиток особистості дитини, переживання батьками нормативних стресів у міру дорослішання дитини, появи наступних дітей.

Виняткової важливості мають дослідження різних структурних, соціальних, етнічних типів сімей з точки зору батьківських проблем. На наш погляд, «модними темами», в тому числі і при вивченні батьківства, стали сім'ї мігрантів та одностатеві подружні пари, тобто специфіка батьківства в середовищі соціальних меншин. Триває вивчення розподілу репродуктивного праці між подружжям, «неминущої» теми поєднання батьківських і професійних обов'язків матерями та батьками. Проблема поєднання сімейних і професійних обов'язків особливо популярна в Європі, тому що на початку ХХІ століття у багатьох країнах істотно зростала кількість працюючих матерів.

Розглядаючи феномен батьківства як систему, Р. Овчарова виділяє наступне:

1. Феномен батьківства системно детермінований, тобто представляє відносно самостійну систему, одночасно будучи підсистемою по відношенню до системи родини.

2. Феномен батьківства багатогранний. Його можна розглядати на двох рівнях: і як складну комплексну структуру індивіда, і як надіндивідуальне ціле.

3. Феномен батьківства включає в себе індивідуально-особистісні особливості жінки або чоловіка, їх аналіз та опис. Важливими також є ціннісні орієнтації батьків, їх позиції, почуття та ін. Тобто батьківство розглядається по відношенню до сімейної системи.

4. Фактори, що впливають на формування батьківства, ієрархічно організовані і представлені на декількох рівнях: макрорівень – рівень суспільства, мезорівень – рівень батьківської сім'ї, мікрорівень – рівень власної сім'ї, і рівень конкретної особистості.

5. Феномен батьківства – явище динамічне, що включає процес становлення і розвитку [0].

Розвинена форма батьківства характеризується відносною стійкістю та стабільністю і реалізується узгодженістю уявлень подружжя про батьківство, компліментарності динамічних уявлень батьківства. На думку О. Онипченко, розвинена форма батьківства включає: ціннісні орієнтації подружжя (сімейні цінності), батьківські установки і очікування, батьківське ставлення, батьківські почуття, батьківські позиції, батьківську відповідальність, стиль сімейного виховання [6, с. 45].

Як зазначає І. Кульчицька, феномен батьківства тісно пов'язаний з феноменом батьківської любові як найбільш ефективним способом виховання: це і любов між чоловіком і жінкою, любов'ю до Батьківщини, і синівська любов, і батьківська любов.

Таким чином, батьківство – це соціально-психологічний феномен, що представляє собою емоційно і оціночно забарвлену сукупність знань, уявлень і переконань щодо себе як батька, реалізовану в усіх проявах поведінкової складової батьківства.

## Список використаних джерел

1. Харчев А. Г. Социология воспитания. М. : Политиздат. 1990.
2. Стрельник О. (Не)батьківство як вибір. Добровільна бездітність у наукових та суспільних дискусіях. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право.* 2012. № 2. С. 41–45.
3. Ігнатенко К. В. Аналіз змісту підготовки прийомних батьків по програмі «Компетентне прийомне батьківство». *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки.* 2014. № 4. С. 74–82.
4. Кулиш О.Г. Взаимосвязь образа семьи и развития самосознания у детей дошкольного, младшего школьного и подросткового возрастов : автореф. дисс. ... канд. психол. наук. М., 2005. 29 с.
5. Кон И.С. Ребенок и общество. М. : Наука. 1988. 269 с.
6. Онипченко О. Відповідальне батьківство та репродуктивне здоров'я підлітків як складові статевого виховання. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Сер. : Педагогічні науки.* 2018. Вип. 3. С. 45–55.

*Дубасенюк Олександра,*

доктор педагогічних наук, професор,

почесний академік НАПН України,

президент АМСКП «Полісся»,

Житомирський державний університет

імені Івана Франка

## **Підготовка майбутніх педагогів до роботи з батьками у напрямі усвідомленого батьківства**

В останні роки з'явилася низка наукових та науково-методичних праць, в яких розглядається проблеми усвідомленого батьківства та підготовки

студентської молоді до життя в сім'ї (В.П. Кравець) [2; 4]. Автор запропонував запровадити у виші елективний курс «Психологія сімейного життя»; досліджено основні складові соціально-педагогічної діяльності щодо формування усвідомленого батьківства молоді (Н.О. Островська) [4]; розроблено науково-методичні матеріали працівників соціальних служб, учителів, соціальних педагогів, студентів педагогічних вузів щодо змісту та форм просвітницької роботи з батьками (І.М. Трубавіна) [8], методичні матеріали до тренінгу «Усвідомлене батьківство як умова повноцінного розвитку дитини та підвищення виховного потенціалу громади» (І.В. Братусь, Г.М. Лактіонової та ін.) [9].

На основі аналізу наукових праць дослідників, сформульоване поняття «усвідомлене батьківство» як сукупність батьківських якостей, почуттів, знань та навичок щодо виховання, розвитку дитини з метою забезпечення процесу формування здорової та зрілої особистості. По-перше, феномен батьківства має складну структуру основними компонентами якого є: ціннісні орієнтації подружньої пари (сімейні цінності), батьківські установки та сподівання, батьківське ставлення, батьківські почуття, батьківські позиції, батьківська відповідальність, стиль сімейного виховання; по-друге, усі компоненти батьківства взаємопов'язані між собою і мають цілісну структуру за допомогою когнітивного, емоційного та поведінкового елементів; сукупним образом усіх компонентів та найбільш доступним для спостереження є стиль сімейного виховання; по-третє, кожен компонент містить певну процесуальну частину – педагогічний компонент, впливаючи на який, можливо здійснювати формування усвідомленого батьківства; по-четверте, фактори, які впливають на формування батьківства, організовані ієрархічно та представлені декількома рівнями: макро-, мезо-, мікрорівнем, а також індивідуальним рівнем конкретної особистості.

Ураховуючи окреслені критерії на основі теоретичних положень та практичного досвіду можна виділити різні категорії батьків за критеріями усвідомленого батьківства: особистісна педагогічна культура, зокрема, рівень

психолого-педагогічних знань, загальнолюдські та педагогічні цінності, здатність формувати ціннісні установки дитини, духовно-моральні якості педагога; когнітивний, емоційний, поведінковий, процесуально-розвивальний, середовищний.

Моделлю усвідомленого батьківства можуть виступати батьки, які мають високий рівень освіченості, педагогічної культури. Такі батьки спеціально готуються до появи своїх дітей, постійно читають психолого-педагогічну літературу, можуть мати педагогічну освіту, виписують відповідні журнали, в тому числі дитячу періодику, радяться з педагогами, своїми батьками щодо виховання та розвитку дитини. Частина батьків можуть для своїх дітей використовувати можливості Центрів розвитку дитини або самостійно розвивати виявлені нахили, схильності дітей. Дорослі прагнуть сформувати у дітей морально-духовні якості, ціннісні установки. Батьки постійно прагнуть розширяти кругозір своїх дітей, розвивати їх мислення, формувати світогляд шляхом розвивальних ігор, читанням дитячих книг; а також пізнавальними розмовами, прогулянками по місту, подорожами визначними місцями України або за кордон. Батьки разом з дітьми відвідують дитячі бібліотеки, музеї, виставки, ляльковий театр, дитячі театральні вистави, цікаві міста. Батьки високого рівня педагогічної культури прагнуть не тільки вчити своїх дітей писати, читати, але й залучають їх до вивчення іноземних мов, оскільки діти в ранньому віці дуже добре засвоюють іноземні мови. Крім того дітей розвивають віддаючи у різні гуртки (технічні, танцювальні, художні, образотворчі студії, спортивні секції). У таких батьків спостерігається певна система у виховній роботі з дітьми. Вони прагнуть створити доброзичливе соціальне середовище у сім'ї, обговорюють власні проблеми без присутності дитини. Батьки постійно спілкуються з дитиною, розвиваючи її словарний запас, культуру мовлення і мислення, що позитивно позначається на підготовці дитини до школи. Крім того вони стимулюють прагнення дитини до самостійності, творчого саморозвитку. На важливість такої роботи у свій час наголошував В.О. Сухомлинський, який переконався, «що навчити читати і

писати дітей можна до 7-річного віку, тобто по суті до навчання у 1 класі. Якщо така мета досягнута, духовні сили дитини вивільняються для думки і творчості» [6, с. 270]. Крім того батьки прагнуть інтелектуальний розвиток дитини поєднати з фізичним. Їх діти багато рухаються, грають на свіжому повітрі спочатку під контролем дорослих, а пізніше і самостійно. Проте існує і проблема перевантаження дітей інтелектуальними заняттями, тому треба гармонізувати різні види діяльності дитини.

Проте ще значна частина батьків не замислюються над проблемами у вихованні своїх дітей. Характеризуються недостатнім рівнем розвитку загальної культури й освіченості, вважаючи, що дитина якось сама виросте. Такі батьки демонструють негативні моделі поведінки як норму. Дітьми батьки практично не займаються. Нерідко у цих сім'ях формується девіантна поведінка дітей. У них можуть розвиватися агресивні наміри, руйнівні нахили. Вони не приділяють належної уваги навчанню, не займаються корисними видами діяльності, не стежать за своїм здоров'ям. Спілкування батьків з дітьми відбувається переважно у формі крику, наказів, вимог. Батьки не слугують прикладом для своїх дітей. Демонструють агресивну поведінку, низький рівень культури, бездуховності і бездіяльності. Можуть вживати алкоголь, вести аморальний спосіб життя. Зрозуміло, що це вкрай негативно позначається на вихованні дітей та їх майбутньому.

Виховна ситуація може значно ускладнитися, якщо і вчителі не звертають увагу на особливості виховання дітей у сім'ї. Тому важливо готувати майбутніх педагогів до роботи з батьками. При цьому необхідно враховувати, що в сучасних умовах відбувається криза сім'ї як інституту соціалізації особистості (Л.В. Дзюбка, В.П. Кравець, Т.В. Кравченко, С.Я. Харченко та ін.) [1; 3; 4]. Особливого значення набуває ставлення молодих людей до відповідального батьківства. В усі епохи життєдіяльності людини батьківство було базовою життєвою місією, важливим станом та значною соціально-психологічною її функцією. І це зрозуміло: характер батьківства відображається на якості нащадків, стає гарантом особистого щастя людини та основою майбутнього

суспільства. Саме тому батьківство кожної людини має бути усвідомленим. Аналіз наукових праць засвідчив, з одного боку – значну кількість проблем (психологічних, медичних, фізіологічних, побутових) у сім'ї, у чоловіків і жінок, які вирішили стати батьками; з іншої – відсутність цілеспрямованої соціально-педагогічної роботи з формування у підлітків і молоді необхідних якостей для сімейного життя, народження і виховання дітей, формування навичок усвідомленого батьківства (подружжя).

Тому поважну роль мають відіграти вчителі у педагогізації батьків, у їх педагогічному просвітництві. Отже, у закладах вищої педагогічної освіти слід готувати майбутніх учителів до роботи з батьками за певною системою. Майбутнім педагогам необхідно осмислити сутність поняття «батьківство». В.О Сухомлинський вважав, що виховання усвідомленого батьківства у студентської молоді починається перш за все із самовиховання, тобто з пізнання самого себе і здатності бачити власні достоїнства, недоліки та реально оцінювати власні можливості і поведінку. Педагог наголошує на тому, що шлюб розпочинається з готовності до великої і відповідальної соціальної ролі – виховання дітей, успіх якої залежить передусім від духовного багатства, вірності коханню, взаємної поваги і спілкування, педагогічних знань і умінь [6, с. 391; 7].

Висновки. Ураховуючи вищезазначене, важливо готувати майбутніх педагогів до проведення серед молоді і дорослого населення наполегливої і систематичної просвітницької педагогічної роботи, до усвідомленого батьківства. Необхідно організовувати для батьків спеціальні курси, семінари з метою їх підготовки до відповідальної громадянської місії. Усвідомлене батьківство, це насамперед прийняття себе батьком і мати, розуміння того, що від вашого виховання залежить життя вашої дитини і майбутнього суспільства.

#### **Список використаних джерел**

1. Дзюбка Л. В. Усвідомлене та відповідальне батьківство як умова повноцінного родинного виховання (за спадщиною А. С. Макаренка).

Матеріали науково-практичної конференції «Тенденції розвитку сучасної сім'ї в Україні». *Український соціум*. 2004. № 3 (5). С. 124.

2. Кравець В. П. Психофізіологічні та психолого-педагогічні аспекти формування усвідомленого батьківства. К. : Видавн. Центр «Академія», 2001. 244 с.

3. Кравченко Т. В. Допомога батькам у вихованні дітей: [методичні рекомендації для соціальних працівників]. К. : Дежсоцслужба, 2005. 100 с.

4. Островська Н. О. Основні складові соціально-педагогічної діяльності щодо формування усвідомленого батьківства молоді. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка [педагогічні науки]* / гол. ред. В.С. Курило. Луганськ, Вид-во «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2012. № 16 (251). С. 115–122.

5. Сухомлинский В. Сердце отдаю детям. Киев : Рад. школа, 1988. 272 с.

6. Сухомлинський В. Вибр. Тв. : У 5 т. Т.2. К., Рад. шк., 1976. С. 391, 392.

7. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка. Вибрані твори : в 5 т. К. : Радянська школа, 1977. Т. 5. С. 22; С. 410–414.

8. Трубавіна І. М. Зміст та форми просвітницької роботи з батьками: [науково-метод. матер. для прац. соц. служб]. Київ : УДЦССМ, 2000. 88 с.

9. Усвідомлене батьківство як умова повноцінного розвитку дитини та підвищення виховного потенціалу громади: методичні матеріали до тренінгу / Упоряд.: І. В. Братусь та ін.; за заг. ред. Г. М. Лактіонової. К. : Наук. світ, 2004. 86 с.

**Жигadlo Олег,**

викладач

Коростишівський педагогічний  
фаховий коледж імені І.Я. Франка

**Підготовка майбутнього вчителя фізичної культури до партнерства з  
батьками учнів**

У Концепції розвитку педагогічної освіти передбачено, що відродження і



розбудова національної системи освіти як найважливішої ланки виховання свідомих громадян нової держави, формування фізичного й морального здоров'я є основним завданням реформування вищої освіти в Україні [Ошибка! Источник ссылки не найден.].

В основних нормативних документах, а саме: законах України «Про освіту» [Ошибка! Источник ссылки не найден.], «Про фахову передвищу освіту освіти» [Ошибка! Источник ссылки не найден.] зосереджена увага на стратегії розвитку освіти в Україні. У Державній національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ століття) зазначається, що педагогічні працівники мають стати основною рушійною силою відродження та створення якісної національної системи освіти. У зв'язку з цим головна увага має бути зосереджена на удосконаленні фахової підготовки майбутніх учителів фізичної культури [Ошибка! Источник ссылки не найден.].

У Законі України «Про освіту» зазначається: «Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями» [Ошибка! Источник ссылки не найден.].

Концепцією фізичного виховання наголошується, що «фізичне виховання дітей і молоді в Україні є невід'ємною частиною системи освіти, важливим компонентом їх гуманітарного виховання, формування в них патріотичних почуттів, фізичного та морального здоров'я, удосконалення фізичної і психологічної підготовленості до активного життя і професійної діяльності» [Ошибка! Источник ссылки не найден.].

У Законі України «Про освіту» перед учителями поставлені завдання, спрямовані на виховання з учнів громадян України – інтелектуально багатих, фізично здорових особистостей – носіїв загальнолюдських цінностей, людської гідності, національної культури, національної свідомості [Ошибка! Источник

**ссылки не найден.].**

Одним із виховних завдань, визначених у Концепції національної школи України є утвердження принципів загальнолюдської моралі: правди, справедливості, милосердя, патріотизму, доброти та інших чеснот.

Як зазначено у галузевому стандарті підготовки фахівців за спеціальністю «Фізичне виховання», майбутній учитель фізичної культури має: «Керуючись принципами гуманізму і демократизму, враховуючи національні цінності, звичаї і традиції, під час реалізації навчально-виховного процесу в різних вікових групах, використовуючи різноманітні загально педагогічні методи впливу, а також специфічні фактори та шляхи впливу на формування особистості, що їх надає фізична культура і спорт, з метою формування ідейних основ раціональної поведінки, етичних норм і навичок, уміти: формувати моральну свідомість, ідейну переконаність і мотиви діяльності (зокрема і фізкультурно-спортивної), які узгоджуються з ідеалами високої моралі; виховувати моральні почуття колективізму, дружби, громадянського обов'язку, миру, гуманізму; формувати моральний досвід, тверді звички, дотримуватись етичних норм, навичок суспільно-корисної поведінки, а також норм фізкультурної та спортивної етики; сприяти максимальному розвитку фізичних і духовних здібностей людини, досягненню всебічної підготовленості до творчої праці; формувати активну життєву позицію» [0].

Отже, законодавством України про освіту перед закладами освіти поставлено завдання не лише навчати дітей, а й вибудовувати ефективну взаємодію з батьками учнів.

Дослідження Н. Белікова свідчать, що вчителям фізичної культури найважче опанувати професійні вміння, пов'язані з вирішенням виховних завдань, зокрема налагодження партнерської взаємодії з батьками учнів [0]. Цей процес, на думку В. Білорусової та О. Маркової, реалізується тоді, коли батьки учнів сприймають цілі фізкультурної діяльності як соціально значущі, і у них сформувалися суспільно значущі мотиви діяльності, які, водночас, мають й особистісний сенс. Тому, вважають, що вчителю фізичної культури необхідно

творчо використовувати комплекс методів і прийомів налагодження партнерської взаємодії з батьками учнів, що забезпечують педагогічне інструментування використовуваних засобів фізичного виховання та спорту [0].

У ході тривалих педагогічних досліджень науковці дійшли висновку, що в процесі узгодження засобів партнерської взаємодії з батьками учнів із методами фізичної діяльності забезпечуються: формування, уточнення й закріплення знань, уявлень і понять про норми моральної поведінки, безпосередньо пов'язаних із вивченням та вдосконаленням рухових дій (ставлення до колективу групи, навчальних занять і доручень, партнерів та суперників у змагальних ситуаціях, викладачів, тренерів, матеріальних цінностей тощо); створення позитивної емоційної налаштованості перед виконанням вправ й пошук виходу із ситуацій підвищеної складності; стимулювання вольових зусиль і створення умов під час виконання вправ, особливо тих, що містять елементи ризику; включення в організовану колективну діяльність і в ході її привчання до дисциплінованості, взаємодопомоги, культури поведінки тощо.

### Список використаних джерел

1. Закон України «Про освіту» від від 09.08.2019, підстава 2745-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 22.02.2021).
2. Закон України «Про фахову передвищу освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 22.02.2021).
3. Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 років. URL: [http://tnpu.edu.ua/EKTS/proekt\\_konserc.pdf](http://tnpu.edu.ua/EKTS/proekt_konserc.pdf) (дата звернення: 22.02.2021).
4. **Ошибка! Источник ссылки не найден.**
5. Ващенко Л. Загальна середня освіта України в контексті міжнародних індикаторів: аналіт. доп. Міжнар. благод. орг. «Центр тест. технологій і моніторингу якості освіти». К. : МБО «Центр тест. технологій і моніторингу якості освіти»; Х.: Факт. 2013.

6. **Ошибка! Источник ссылки не найден.** : 1984.18 с.

7. Пітин М. Теоретична підготовка в спорті : монографія. Львів : ЛДУФК. 2015.

*Казакова Наталія,*

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри педагогіки

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

### **Сім'я як перший інститут соціалізації дитини**

Вплив батьків на формування особистості дитини надзвичайно великий. Соціально-економічна, політична, духовно-моральна ситуація, яка склалася в Україні, дещо змінює психологію сучасних батьків – вони більше стали перейматися проблемами виживання. Праця, стрес, розгубленість, безробіття призводять до того, що батькам бракує часу та енергії, щоб займатися дітьми. Значна кількість батьків переконані, що їхній обов'язок полягає у зароблянні грошей для кращого матеріального стану сім'ї, а виховання дитини – обов'язок закладу освіти. Окремі батьки жорстоко ставляться до своїх дітей або ж навпаки дають своїм дітям все і своєю гіперопікою роблять їх недієздатними та несамотійними. Часто батьки залишають своїх дітей і виїжджають за кордон.

Така поведінка дорослих є свідченням того, що вони не розуміють або забувають про те, що сім'я – це перший інститут соціалізації дитини та виховання дитини – це обов'язок батьків. Про що говориться у Сімейному кодексі України. У розділі III ст. 150 цього кодексу визначено обов'язки батьків щодо виховання та розвитку дитини, зокрема «... батьки зобов'язані піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток» [5].

У статті 55 «Права та обов'язки батьків здобувачів освіти» Закону України «Про освіту» наголошується на тому «...Виховання в сім'ї є першоосновою

розвитку дитини як особистості. Батьки мають рівні права та обов'язки щодо освіти і розвитку дитини» [3]. Крім того, у пункті 3 цієї ж статті визначено обов'язки батьків (до прикладу, виховувати у дітей повагу до гідності, прав, свобод і законних інтересів людини, законів та етичних норм, відповідальне ставлення до власного здоров'я, оточуючих і довкілля) та ін. [3].

Батьківство – це процес забезпечення батьками необхідних умов для повноцінного розвитку, виховання та навчання дітей. Батьки не тільки формують дитину як члена сімейного мікроклімату, а й як особистість, що вступає у численні взаємозв'язки з іншими людьми. І те, чи зможе дитина адаптуватись до зовнішнього світу, прийняти його, зайняти в ньому належне місце, значною мірою залежить від тих якостей, рис, умінь і навичок, яких вона набуде в колі сім'ї, у процесі соціалізації.

Соціалізацію розуміємо як входження індивіда в соціальні стосунки, яке здійснюється шляхом засвоєння соціального досвіду і його відтворення у діяльності та спілкуванні.

У процесі соціалізації людська істота набуває якостей, які вкрай необхідні та важливі для життєдіяльності в суспільстві.

До основних функцій соціалізації у сім'ї віднесено: забезпечення фізичного та емоційного розвитку індивіда; формування статевої ідентифікації дитини; розумовий розвиток та розвиток здібностей і потенційних можливостей; забезпечення почуття захищеності; формування ціннісних орієнтацій особистості; допомога в оволодіння дитиною основними соціальними нормами. Лише поєднання усіх цих функцій забезпечують повноцінність існування, саморозвитку та широку життєдіяльність сім'ї як соціального інституту.

До факторів, які впливають на формування особистості дитини у сім'ї, О. Безпалько [2], А. Капська [4] відносять:

1) соціальне мікросередовище сім'ї (стосунки біологічної спорідненості; відкритість, довіра, піклування один про одного, взаємна моральна та емоційна підтримка; розподіл ролей, матеріальна залежність у сім'ї, а також статусні

стосунки: авторитет, керівництво; особливі внутрішньо сімейні зв'язки і стосунки, обумовлені традиціями, звичаями);

2) внутрішня і зовнішня діяльність сім'ї (господарсько-економічна сфера сімейних взаємостосунків, яка безпосередньо формує сукупність уявлень дітей про права і обов'язки усіх членів сім'ї; спільне дозвілля);

3) сімейне виховання як комплекс цілеспрямованих педагогічних впливів на дитину найближчого оточення (наприклад, когнітивний, емоційний та поведінковий виховні впливи).

Позитивна соціалізація – це вміння дитини взаємодіяти з оточуючими людьми, вибудовувати свою поведінку і діяльність, враховуючи потреби та інтереси інших. До елементів позитивної соціалізації дитини у сім'ї відносимо: емоційне благополуччя дитини; позитивне ставлення до оточуючих людей; комунікативна компетентність дитини; розвиток соціальних навичок дітей.

Для того, щоб соціалізація дитини у сім'ї була позитивною, Т.Ф. Алексеєнко пропонує батьками висувати такі пріоритети у моделях їх поведінки: «...особистість важливіша від проблеми; теперішнє головніше, ніж минуле і майбутнє; почуття і переживання важливіші думок і вчинків; співпереживання і розуміння важливіші пояснень; сприйняття і розуміння важливіше виправлення; особистісна спрямованість важливіша методик; особистісна зрілість важливіша просто дорослості» [1, с. 38].

Особистість людини, її сутність формується протягом всього життя у процесі соціалізації, внаслідок чого людина набуває певних властивостей і якостей, що детермінують її поведінку. Сім'я – це перший інститут соціалізації дитини. Тільки сім'я з позитивним морально-психологічним потенціалом зможе сформувати суспільно цінну особистість. Для цього сімейне виховання має здійснюватися в атмосфері співраді, співдружності, співтворчості, співжиття.

### **Список використаних джерел**

1. Алексеєнко Т. Ф. Умови позитивної соціалізації дитини у сім'ї. Діти – батьки – сім'я. Київ : Науковий світ. 2005. Вип. 3. С. 37–39.

2. Безпалько О. В. Соціальна педагогік: навч. посібник. Київ : Академвидав, 2014. 312 с.

3. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 08.09.2021).

4. Капська А. Й. Соціальна педагогіка: підручник. Київ : Центр навчальної літератури, 2003. 256 с.

5. Сімейний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення 08.09.2021).

***Камінський Максим Миколай,***

студент СР-20м групи

Хмельницький національний університет,

***Бриндіков Юрій,***

доктор педагогічних наук, професор,

завідувач кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки

Хмельницький національний університет

## **Оцінка виховного потенціалу батьків-військовослужбовців**

### **Збройних сил України**

Сім'я – це соціальний інститут, що санкціонує шлюбно-сімейні взаємини і водночас мала соціальна група, що володіє історично визначеною організацією, члени якої пов'язані шлюбними та родинними відносинами, спільністю побуту, взаємною моральною відповідальністю, соціальна необхідність якої зумовлена потребою фізичного та духовного відтворення населення. Саме сім'я відіграє чимале значення у період суспільно-економічних трансформацій, завдячуючи своїм специфічним функціям, серед яких виділяється репродуктивна (біологічне відтворення населення), господарсько-побутова (підтримка соціального здоров'я членів суспільства), виробничо-економічна (розвиток дрібного виробництва сфери послуг), матеріального

забезпечення (матеріальна підтримка неповнолітніх, непрацездатних членів суспільства), первинного соціального контролю (моральна регламентація поведінки членів сім'ї у різних сферах життєдіяльності), духовного спілкування (розвиток членів сім'ї як особистостей), соціально-статусна (передача соціального статусу члена сім'ї в суспільстві), дозвільна (організація дозвілля), емоційна (стабілізація емоційних виявів членів сім'ї), сексуальна (контроль сексуальної поведінки членів сім'ї) та виховна (соціалізація молодого покоління) [3].

На останній функції ми зосередимо увагу, адже вона сприяє задоволенню індивідуальних потреб дорослих членів у батьківстві, самореалізації батьків у дітях, їх вихованні, побудові гарних взаємин між батьками та дітьми [2].

Особливої уваги потребує батьківська виховна робота з підростаючим поколінням, яка базується на передачі морально-етичних норм та правил, мотивів, умінь розв'язувати проблемні питання, формувати імунітет до негативних соціальних впливів, створювати гідні умови психологічного комфорту дитини у соціальному середовищі.

Результати соціологічних досліджень [2], спрямованих на вивчення взаємин батьків та дітей, продемонстрували дефіцит спілкування між респондентами. Головне завдання, за свідченням більшості батьків, полягає у матеріальному забезпеченні дітей, а спілкування з ними – другорядна справа.

Не розуміння дитячих захоплень, мрій, бажань, оточення призводить до відмежування дитини та перешкоджає її вихованню. Інша проблема, що вказує на низький батьківський потенціал – невміння залучати дітей до суспільної діяльності. Погані вчинки батьків формують негативну модель поведінки дітей, деформують їх ціннісні орієнтації. Безсистемність виховного процесу, що полягає у проявах батьківської уваги від випадку до випадку, епізодична цікавість щодо особистого та шкільного життя дитини сприяють зародженню в неї безвідповідальності, відсутності твердих переконань тощо.

Здійснена нами діагностична робота щодо виявлення проблемних аспектів у взаєминах між батьками-військовослужбовцями Збройних Сил



України та їх дітьми вказала на те, що батьківська суворість та бажання здійснювати тотальний контроль над життям дітей створюють психологічну прірву у взаєминах. Батьки нерідко припускаються педагогічних помилок, що виявляються у протистояннях одне з одним та педагогами у присутності дітей.

Робота з клієнтами дозволила виявити інші проблеми сімейного виховання, серед яких вирізняється авторитарна модель виховання, де батьки приймають рішення за дітей, пояснюючи це як єдино вірний та корисний варіант. У випадках непокори діти зазнають покарань, що створює передумови агресивних поведінкових проявів останніх щодо оточуючих.

Зважаючи на чималий перелік прогалин сімейного виховання як складової відповідального батьківства, ми звернулись до порад фахівців та науковців, які стверджують, що навчати можна лише тим речам, які опанували самі батьки. Вони повинні стати взірцем завдяки наступним проявам [1]:

- вести здоровий спосіб життя;
- практикувати систему оздоровлення усіх членів родини;
- організовувати активне дозвілля усіх членів родини, зокрема, дітей з метою забезпечення їх фізичного та духовного здоров'я;
- дотримуватись режиму правильного харчування, режиму дня;
- підвищувати рівень власної обізнаності з питань безпеки життєдіяльності;
- відверто обговорювати з дитиною питання, які її хвилюють.

У якості засад усвідомленого батьківства фахівці соціальної сфери рекомендують любити своїх дітей, довіряти їм, постійно цікавитись їх життям, глибше вивчати особистість дитини. Варто формувати у дитини вольові якості, навчати тому, чого вона не вміє, прислухатись до її думки, виявляти ввічливість, проводити якомога більше вільного часу з дитиною, створювати умови її безпечного та комфортного життя.

Відповідальне батьківство – це справа усього життя, яка, в першу чергу, передбачає постійну, кропітку роботу батьків з самоосвіти задля передачі правильних знань та ціннісних орієнтирів дітям.

## Список використаних джерел

1. Відповідальне та усвідомлене батьківство як передумова здоров'я та безпеки дітей. *Всеукраїнський науково-популярний журнал «Безпека життєдіяльності»*. 2016. № 12. С. 24–25.
2. Надія Стаднік. Вплив батьків на виховання відповідальності у дітей шестирічного віку. *Щомісячний науково-педагогічний журнал «Рідна школа»*. 2006. № 10 (921). С. 20–22.
3. Соціологія: підручник / за заг. ред. В. М. Пічі. Львів: «Магнолія», 2009. 293 с.

**Кравченко Оксана,**

викладач природничих дисциплін  
Коростишівський педагогічний  
фаховий коледж імені І. Я. Франка

## **Ігрова діяльність як метод виховання моральної самосвідомості дитини**

Властиві сучасному українському суспільству соціально-економічні та політичні трансформації здійснюють значний, однак не завжди конструктивний вплив на моральний розвиток особистості, її свідомість. Сприйняття людиною світу не обмежується відображенням лише зовнішніх об'єктів. Фокус її свідомості може спрямовуватися також на неї саму, її власну діяльність, внутрішній світ. Це відбувається завдяки тому, що в процесі пізнання дійсності та взаємодії з нею людина є не лише об'єктом відображення, тобто тим, кого пізнають, а й суб'єктом – тим, хто пізнає самого себе. У цьому разі спрацьовує такий компонент свідомості людини як самосвідомість – важливий елемент розвитку психіки, характерний лише для людини.

Важливого значення в умовах сьогодення набуває моральний аспект самосвідомості – моральна самосвідомість, що забезпечує сприйняття людиною

самої себе, та своїх цінностей, якостей, потенційних можливостей, вчинків, поведінки, їх наслідків, ставлення до навколишньої дійсності та інших людей, своєї діяльності, її значення для самої себе і суспільства загалом.

Періодом розвитку моральної самосвідомості є молодший шкільний вік. У цей час дитина починає розуміти, що вона є індивідуальністю, яка в процесі навчання і виховання здатна змінювати себе, оволодівати знаннями, ідеями, цінностями, усвідомлювати свою унікальність, пізнавати саму себе й самостверджуватися серед дорослих і однолітків.

Поступове залучення молодшого школяра до етичних категорій зумовлює усвідомлення ним зв'язку між своїм «Я» та навколишньою дійсністю, іншими людьми, формування позитивного ставлення до самого себе. У молодших школярів глибше розвивається усвідомлення своїх почуттів. Значною мірою на ці процеси впливає приклад дорослих, яких діти намагаються наслідувати.

«Образ себе» дитини молодшого шкільного віку наповнюється уявленнями щодо власних особистісних якостей. Вона починає розмірковувати про ті з них, що виявляються в іграх, навчальній діяльності, у відносинах із однолітками і дорослими. В першу чергу усвідомлюються якості, пов'язані з навчальною діяльністю, що стосуються морально-вольової сфери. Це зумовлено притаманною молодшим школярам недостатньою сформованістю моральної структури, що виражається в нестійкості моральних переживань.

У молодшому шкільному віці функції регулятора вчинків, що характеризують ставлення дитини до справи, до інших людей та до самої себе, виконує моральне «Я». Її моральний розвиток передбачає свідоме засвоєння моральних норм і вимог, а саме: формування знань про них, перетворення цих знань на відповідні мотиви поведінки. На основі оволодіння моральними нормами відбувається активне становлення умінь дитини, що забезпечують регулювання нею власної поведінки.

Вивчення сучасного стану вихованості моральної самосвідомості дитини як особистісного утворення, що охоплює знання про базові цінності (свобода, гідність, відповідальність, самодостатність), передбачає позитивне ставлення до них,

свідчить, що більшість із них характеризується середнім і низьким рівнем цієї вихованості, зумовлює необхідність запровадження організованої роботи, спрямованої на подолання виявлених недоліків [1; 3].

Найдоцільнішими інтерактивними методами подолання недоліків є ігрова діяльність, що допомагає організувати дитину, залучити до активної взаємодії, навчити дотримуватися етичних правил, вміння контролювати свої вчинки, об'єктивно оцінювати вчинки інших. У процесі гри засвоюються ігрові ролі, збагачується соціальний та особистісний досвід. Залучення до колективних ігор сприяє скороченню особистісної дистанції, кращому пізнанню один одного, забезпечує природне стимулювання до міжособистісної взаємодії [2].

Ігрова діяльність (гра) — це вид активної діяльності, під час якої дитина оволодіває нормами і цінностями міжособистісного спілкування, різними видами взаємодії і співробітництва з іншими.

Звернення до гри як до методу виховання в дитини моральної самосвідомості зумовлено необхідністю внесення змін до традиційних методів виховної діяльності, занурення їх у виховуючі ситуації, позначені активним, діяльним характером.

Найсприятливіші умови для реалізації ігрової діяльності створюються в невеликих ігрових групах, які об'єднують п'ять-шість учасників. У такій групі кожна дитина самоініціативно проявляє свої знання, вміння, навички і порівнює їх з досягненнями інших дітей. В результаті, у неї формується суб'єктивна самооцінка своїх можливостей.

Крім того, гра — це спосіб психологічної підготовки до реальних життєвих ситуацій. За допомогою гри моделюються життєві ситуації, створюються умови для співробітництва і взаємодопомоги, надається можливість виявити особистісні якості — винахідливість, товариську, рішучість, апробувати цінності моральної самосвідомості — гідність, свободу, совість, відповідальність, самодостатність. Правила гри не тільки визначають

зміст ситуації, обмеженої грою, ай формують певні моделі соціальної поведінки. Їх порушення викликає осуд інших учасників гри.

Ігрова діяльність впливає на формування довільних психічних процесів, оскільки умови її здійснення потребують зосередження на змісті дій, сюжеті, діючих особах. Ігрова ситуація впливає на мислення дитини, сприяє розвитку в неї рефлексії. Під час гри виникає можливість контролювати, як виконується будь-яка дія, включена в процес спілкування, формується здатність осмислювати власні дії, передбачати реакцію інших учасників гри. Гра створює можливості для виходу за межі пізнаного, оволодіння новими знаннями, саморозвитку і самовдосконалення, продукує різні форми спілкування [3].

Серед методів виховання моральної самосвідомості дитини важлива роль належить ігровій діяльності. Залучення до гри сприяє оволодінню дитини правилами міжособистісної взаємодії та розширенню досвіду взаємодії з однолітками, розумінню самого себе та інших, виявлення ціннісного ставлення до них, забезпечує усвідомлення сутності цінностей свободи, совісті, відповідальності.

### **Список використаних джерел**

1. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка: навч. посіб. [для студ. вищ. пед. навч. закл.] 3-є вид., допов. К. : друкарня ВАТ «КДНК», 2001. 608 с.
2. Пометун О. Інтерактивні методики та система навчання: метод. посіб. для вчителів. К. : Шк. світ, 2007. 112 с.
3. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. для студ. ВНЗ. К. : Академвидав, 2004. 352 с.

***Кравчина Тетяна,***

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов

Хмельницький національний університет

## **Педагогіка партнерства у концепції «Нової української школи»**

Педагогіка партнерства – один з ключових компонентів формули Нової української школи, що включає систему методів і прийомів виховання та навчання на засадах гуманізму й творчого підходу до розвитку особистості. В основі педагогіки партнерства – демократичний спосіб співпраці між учителем, учнем і батьками, які об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними й зацікавленими спільниками, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат. Учитель має бути другом, а родина – залучена до побудови освітньої траєкторії дитини. Педагогіка партнерства передбачає безумовну рівність у праві на повагу, довіру, доброзичливе ставлення і взаємну вимогливість [2, с. 310].

Відокремимо основні ідеї на яких базується педагогіка партнерства:

1) учіння без примусу (тобто виключення з методів виховання примусу) – одне з центральних положень педагогіки партнерства;

2) ідея важкої мети виявляється у тому, що учитель перед дітьми ставить складну мету і запевняє в тому, що вони подолають труднощі й досягнуть успіху;

3) ідея опори пропонує методику навчання, що виключає розподіл дітей за здібностями. Розроблені педагогами форми опор (опорні сигнали у В. Шаталова, схеми у С. Лисенкової, опорні деталі у Є. Ільїна та ін.) базуються на загальному положенні, що опорні сигнали дозволяють педагогу перевірити виконання домашніх завдань у згорнутому виді, а учням при систематичних заняттях без примусу здобути необхідні знання та уміння [3];

4) ідея вільного вибору допомагає дітям почувати себе партнерами педагога і самостійно обирати правильні рішення у різних галузях знань, діяльності;

5) ідея випередження створює учителю умови для вільного розпорядження учительським часом, а учню – для кращого засвоєння навчальної програми;

б) ідея крупних блоків дає можливість значно збільшити об'єм матеріалу, що вивчається, знизити завантаженість учня за рахунок об'єднання в блок кількох тем, уроків тощо;

7) ідея відповідної форми виявляється у використанні різних засобів та прийомів у формі, яка відповідає матеріалу, що вивчається (наприклад, художній аналіз у Є. Ільїна тощо);

8) ідея самоаналізу привчає дітей самостійно здійснювати індивідуальний і колективний аналіз своєї діяльності;

9) інтелектуальний фон класу складається, коли учні покладають перед собою значущі життєві цілі, а учитель намагається дати учням значно ширші, порівняно з навчальною програмою, знання, відповідно їхнім інтересам. Творча продуктивна праця дітей здійснюється спільно з дорослими та стимулює винахідливість дітей, поліпшує їх працю, а також їх прагнення бути корисними навколишньому оточенню;

9) творче самоврядування розглядається не як життя без дорослих, а як спільна праця старших та молодших членів колективу. Співробітництво з батьками будується на переконанні, що відносини в сім'ї між батьками та дітьми повинні бути товариськими (досвід Нікітіних); в батьках педагог бачить своїх спільників [3].

Джерелом цих підходів є ідеї гуманістичної педагогіки минулого, теоретична спадщина і досвід шкіл 20–30-х років ХХ ст. Так, П. П. Блонський, С. Т. Шацький, Н. К. Крупська виступали проти жорсткої регламентації, формалізму, придушення творчої самостійності. Принцип вимогливості та поваги до особистості, який втілюється в довірі до учнів, доброзичливості, опорі на позитивне, не тільки обґрунтував, а і реалізував у практичній діяльності А. С. Макаренко. Суб'єкт-суб'єктну взаємодію глибоко розкрито в педагогічних працях В. О. Сухомлинського, який закликав учителів дивитися на світ очима тих, кого ми виховуємо, звертатися до школярів як до однодумців, рівних собі.

Педагогіка партнерства передбачає, що педагог виступає як організатор навчання, посередник між школярем і соціальним досвідом, культурою людства, що допомагає подоланню відчуженості дітей від дорослих, педагогів, батьків, створенню умов для активності, ініціативності, творчості учнів, подоланню певного роздвоєння поведінки, дії, для себе і для дорослих.

Ш. О. Амонашвілі ідею педагогіки партнерства висловив таким чином: «... зробити дитину нашим (дорослих – учителів, вихователів, батьків) добровільними і зацікавленими соратниками, односторонніми у своєму ж вихованні, освіті, навчанні, становленні, зробити її рівноправним учасником педагогічного процесу, дбайливим і відповідальним за цей процес, за його результати». Одночасно вчений підкреслив, що педагогіка партнерства – один із можливих напрямів, що сприяє гуманізації й демократизації педагогічного процесу, укріплення в ньому духу взаємопорозуміння і доброти [1].

### Список використаних джерел

1. Амонашвили Ш. А. Размышления о гуманной педагогике. М. : Издат. дом Шалвы Амонашвили, 1996. С. 47–48.
2. Кравчинська Т. С. Педагогіка партнерства: основні ідеї, принципи та сутність. *Підготовка керівних та педагогічних кадрів до реалізації Концепції Нової української школи*: Зб. статей Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції, 6 квітня 2017 р. Харків: Харківська академія неперервної освіти, 2017. С. 85–88, URL: [http://conf-hano.at.ua/load/zbirniki/elektronnij\\_zbirnik\\_materialiv/4-1-0-680](http://conf-hano.at.ua/load/zbirniki/elektronnij_zbirnik_materialiv/4-1-0-680) (дата звернення: 03.09.2021).
3. Лысенкова С. Н., Шаталов В. Ф., Волков И. П., Караковский В. А. и др. Педагогика сотрудничества (Отчет о встрече учителей-экспериментаторов). *Учительская газета*. 1986. 18 октября. С. 2–6.

*Кучумова Наталія,*



кандидат педагогічних наук, доцент,  
доцент кафедри педагогіки та соціальної роботи  
Чернівецький національний університет  
імені Юрія Федьковича

### **Формування відповідального ставлення до батьківство в умовах дистантної сім'ї**

Проблема відповідального батьківства є досить актуальною в сучасному суспільстві, оскільки спостерігається зниження народжуваності, погіршення шлюбно-сімейних стосунків, збільшення кількості розлучень, зростання кількості дітей сиріт, випадків жорстокого поводження з дітьми та сімейного насилля. Питання відповідального батьківства стає предметом наукового інтересу соціологів, психологів, педагогів.

Як зазначає В. Думанська «батьківство із простого відтворення та економічної потреби перетворюється у реалізацію соціально-психологічної потреби подружжя, поступово відбувається утвердження відповідального батьківства» [1, с. 77].

Відповідальне ставлення до батьківства передбачає як індивідуальну так і соціальну відповідальність, бо лише той факт, що людина має дітей не гарантує, що вона буде відповідально виконувати свої батьківські обов'язки.

Сьогодні важливим завданням перед сім'єю та навчальними закладами постає формування у них відповідального ставлення до батьківства.

Як стверджує О. Смалько, метою формування відповідального ставлення до батьківства є створення сприятливих для цього умов та забезпечення підростаючого покоління системою соціальних знань, умінь, навичок, соціального досвіду, цінностей, особистісних якостей. На думку науковиці відповідальне ставлення до майбутнього батьківства передбачає готовність майбутніх батьків самостійно розв'язувати завдання пов'язані сімейним життям, плануванням сім'ї і народженням дітей, оцінювати результати власної діяльності [3, с. 73].

Сьогодні важливим завданням перед сім'єю та навчальними закладами постає формування у них відповідального ставлення до батьківства. Особливо не простим це завдання є для різних типів сімей, які є соціально вразливими, або перебувають у складних життєвих обставинах. Ми маємо на меті розглянути потенційні можливості щодо формування відповідального ставлення до батьківства в умовах дистантної сім'ї трудових мігрантів.

“Дистантною” І. Трубавіна називає таку сім'ю, члени якої перебувають на відстані з різних причин: професія, ув'язнення, лікування, передача дітей тимчасово в інтернат через неспроможність матеріально утримувати сім'ю [4].

Сім'ї трудових мігрантів сьогодні – одна з найбільших категорій дистантних сімей, у яких гостро постає проблема виховання та соціалізації дітей, які досить часто залишаються без належного нагляду та піклування. Водночас ці сім'ї ще недостатньо вивчені, зокрема, не дослідженим є потенціал дистантних сімей трудових мігрантів щодо формування у дітей відповідального ставлення до батьківства.

Аналізуючи життєдіяльність дистантних сімей трудових мігрантів, Д. Пенішкевич виокремлює декілька типів таких сімей: один з батьків за кордоном, обидва батьки за кордоном, є лише один з батьків і той за кордоном [2]. Зробимо спробу розглянути потенційні можливості кожного з цих типів.

До першого типу коли, один з батьків перебуває за кордоном належить ряд підтипів дистантних сімей. Одним із підтипів таких сімей є ті, де не втрачено взаєморозуміння між їх членами і чітко розподілені соціальні ролі: один (найчастіше батько) більшою мірою забезпечує матеріальну функцію сім'ї, інший бере на себе виконання виховної. Члени сім'ї чітко дотримуються виконання своїх обов'язків і всі їхні дії регламентовані. У таких сім'ях батьки самі відповідально ставляться до своїх обов'язків, подаючи гарний приклад своїм дітям. Добре налагоджене спілкування та наявність емоційного зв'язку у цих сім'ях допомагає формувати у дітей сімейні цінності та особистісні якості, що дадуть змогу їм у майбутньому самим стати відповідальними батьками.

Одним з проміжних підтипів таких сімей є ті, де виїзд когось із батьків за кордон зумовлений не стільки матеріальним становищем скільки кризою в сім'ї, розладом стосунків між подружжям. Роз'їжджаються не насмілюючись з різних причин розлучитися, зважаючи на можливий осуд з боку оточуючих, щоб не травмувати дітей тощо. Ці сім'ї можуть перебувати дистантними досить довго, створюючи для дітей та оточуючих ілюзію повної, благополучної сім'ї, а насправді кожен з подружжя живе своїм життям. Часто вони зрештою розпадаються. Причиною розпаду цих сімей найчастіше стає новий шлюб одного з подружжя, або й обох. У сім'ях такого підтипу дитина стає свідком розриву стосунків між батьками, переживає емоційне відчуження, може вважати себе винною у тому, що трапилося, вона відчуває нестачу щирого спілкування з батьками, особливо коли сім'я розпадається, і в подальшому така дитина може мати труднощі у створенні власної сім'ї, у неї не сформується відповідальне ставлення до батьківства.

Іншим крайнім підтипом є дистантні сім'ї, де той хто залишився з дітьми не справляється зі своїми виховними обов'язками, а той що за кордоном не може забезпечити належного матеріального рівня сім'ї. Досить часто це буває тоді, коли мати виїхала за кордон, а батько залишився один із дітьми. Найпоширенішими проблемами таких сімей є безробіття та депресія чоловіків, через неможливість виконувати свою функцію годувальника сім'ї, що призводить до вживання алкоголю, не виконання виховної функції, і як наслідок – до бездоглядності дітей. Дитина з такої сім'ї переживає розчарування, емоційне відчуження, у неї не формуються ті сімейні цінності та якості особистості, які необхідні для відповідального ставлення до батьківства. Внаслідок бездоглядності і бажання знайти емоційну підтримку підлітки з таких сімей можуть рано починати статеве життя, що призводить до небажаної ранньої вагітності і лише ускладнює ситуацію в сім'ї.

Другим типом дистантних сімей є сім'ї, де обидва батьків на заробітках. У таких випадках теж можливі різні підтипи. У одному випадку, батьки залишають дітей на надійних родичів, які мають можливість належно

виконувати виховну функцію, підтримують їх матеріально регулярно спілкуються з дітьми і всім зрозуміло, що така ситуація є тимчасовою і покликана вирішити певні матеріальні труднощі. Іноді батьки настільки добре влаштовуються за кордоном, що з часом забирають до себе дітей і сім'я перестає бути дистантною, що позитивно вплине на формування відповідального ставлення до батьківства.

У крайньому ж випадку батьки не знаходять хорошої роботи, передають мало коштів, рідко спілкуються з дітьми, іноді розлучаються, створюють інші сім'ї за кордоном. Бувають випадки, коли батьки взагалі перестають підтримувати зв'язки з Україною, не передають коштів на утримання дітей, не спілкуються з ними, тоді доводиться піднімати питання про позбавлення батьківських прав і встановлення офіційної опіки. У такому разі діти можуть проживати у чужій сім'ї, або самотійно під наглядом родичів чи сусідів, це не може не позначатися на засвоєнні ними соціальних ролей. У більшості випадків спеціальної роботи по формуванню у них відповідального ставлення до батьківства у сім'ї не проводиться. Приклад батьківських взаємин і ставлень до них дає їм підстави вважати, що матеріальна функція сім'ї є найважливішою. В подальшому ці діти можуть відкладати народження дітей на невизначений термін, щоб в першу чергу забезпечити собі матеріальну стабільність.

Третім типом дистантних сімей трудових мігрантів сімей є ті, де один з батьків, що з різних причин сам виховував дитину, їде на заробітки залишаючи дитину. Найчастіше це мати одинока, бо народила дитину поза шлюбом, розлучна чи вдова. Варіанти розвитку подій можуть бути аналогічні до тих, коли обидва батьків за кордоном, або сприятливий, або несприятливий, або проміжні варіанти.

Бувають випадки, коли батьки залишають молодших дітей на старших, які самі ще є старшокласниками чи студентами. У таких випадках можливі різні варіанти розвитку подій, іноді старші діти беруть на себе всю відповідальність, раніше дорослішають і отриманий досвід дає їм змогу в подальшому відповідально ставитися до власних дітей. Бувають інші випадки, коли діти не

справляються з покладеною на них відповідальністю, їм важко доглядати за молодшими та вирішувати різноманітні проблеми, що виникають. В подальшому такі діти навпаки не поспішають народжувати власних дітей, мотивуючи це тим, що хочуть «пожити для себе».

Таким чином, у дистантних сім'ях створюються специфічні та неоднозначні умови для формування відповідального ставлення до батьківства. В більшості випадків вони не дуже сприятливі, однак не можемо стверджувати, що всі діти з дистантних сімей трудових мігрантів мають ризик стати безвідповідальними батьками. Це, на нашу думку, залежить від психолого-педагогічної атмосфери, що складається у кожній конкретній сім'ї, а також від тієї допомоги, яку отримує сім'я від інших соціальних інститутів. Для підвищення виховного потенціалу дистантних сімей трудових мігрантів необхідно налагоджувати співпрацю з іншими соціальними інститутами та у навчальних закладах проводити роботу з дітьми з дистантних сімей спрямовану на формування у них відповідального ставлення до батьківства.

#### **Список використаних джерел:**

1. Думанська В. П. Відповідальне батьківство: теоретичний аспект. *Демографія і соціальна економіка*. 2015, №3(25) С. 75–86.
2. Пенішкевич Д. І. Особливості функціонування дистантних сімей трудових мігрантів. *Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць*. Випуск 498-499: Педагогіка та психологія. Чернівці: Книги - XXI, 2010. С. 110–113.
3. Смалько О. Система формування відповідального ставлення до батьківства в студентів університету в позааудиторній виховній роботі. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Розділ III Теорія виховання, 1, 2015. С. 71–76.
4. Трубавіна І. М. Соціальний супровід неблагополучної сім'ї. Науково-методичні матеріали. К.: ДЦССМ, 2003. 86 с.

*Левченко Світлана,*

викладач

Коростишівський педагогічний  
фаховий коледж імені І.Я. Франка

### **Медіаграмотність батьків – складова відповідального батьківства**

Проблеми психологічного та соціального впливу сучасних медіа – актуальний виклик інформаційного суспільства. Традиційний процес входження дитини у світ дорослих наразі усе частіше нівелюється, особливо з початком періоду масового використання Інтернету та споживанням різноманітної медіапродукції. Вплив медіапродукції на дитину, зокрема на процес її розвитку, спричинило появу терміна «медіасоціалізація».

На думку Л. Найдьонові, це нове явище інформаційного суспільства (а можливо, й людської цивілізації загалом), пов'язане з руйнацією традиційних способів уведення/входження дитини в світ дорослих та кризою сім'ї як суспільного інституту. Проблема медіасоціалізації як особливої форми передавання культурного досвіду наступним поколінням загострюється у зв'язку з кризою сім'ї. Батьки приділяють украй мало уваги безпосередньому спілкуванню з дітьми, а ті все більше часу контактують з медіа [3, с. 122].

Неконтрольоване споживання різноманітної медіапродукції призводить до поширення парасоціальних стосунків серед дітей та підлітків, ризиків формування медіазалежності, проблеми кібербулінгу – форми жорстокої, агресивної поведінки у віртуальному просторі. Масмедіа сьогодні називають не лише системою неформальної освіти, а й джерелом небезпечних феноменів поствіртуальної реальності [3, с. 6].

З огляду на зазначене вище, у 2016 р. Президією Національної академії педагогічних наук України було схвалено нову редакцію Концепції впровадження медіаосвіти в Україні, де вказано, що «медіаосвіта є

компонентом загальної освіти, невід'ємною частиною навчальних програм, а медіаінформаційна грамотність включена до стандартів освіти» [4].

За Концепцією одним з пріоритетних напрямів розвитку в Україні ефективної системи медіаосвіти є створення системи шкільної медіаосвіти, що передбачає розроблення психологічно обґрунтованих навчальних програм інтегрованої освіти для молодших класів загальноосвітніх шкіл [4].

Учити дітей добирати інформацію з доступних джерел ЗМІ (телебачення, газет, сайтів), енциклопедій, бібліотек; аналізувати й порівнювати факти і судження, відрізнити правдиву інформацію від фейків, істинні твердження від хибних – такі види роботи передбачають активну взаємодію вчителя з учнями.

Основна роль впровадження медіаосвіти у навчальних закладах надається вчителю як основному фігуранту інформатизації в освіті. Л. Найдюнова стверджує, що «дитина перебуває в самотійному плаванні в океані інформації, вчитель – це маяк, який указує напрям» [3, с. 28].

Незважаючи, що саме на вчителя покладена основна функція щодо медіаінформаційної грамотності учнів від початкової школи до закладів вищої освіти, на нашу думку, таким «маяком» повинні бути й медаграмотні батьки, оскільки і батьки, і вчителі та однолітки є фігурантами соціалізації, а соціальний вимір є одним з основних факторів відповідального батьківства.

Небезпека негативного впливу медіа проявляється набагато раніше, ніж першокласники переступають поріг школи, оскільки медіа втручаються у життя дітей дуже рано, зокрема через звички та безвідповідальне споживання медіапродукції батьками. Батьки несуть відповідальність за успішну соціалізацію своєї дитини, зокрема у дошкільному періоді. У цей час вони є найважливішим джерелом інформації про великий світ, про медіасвіт, оскільки традиційно проводять з малюками найбільше часу.

У зв'язку з цим експерти з медіаосвіти, зокрема медіапсихологи та медіапедагоги, акцентують увагу на необхідності формування навичок медіаграмотності не тільки у дітей з дошкільного чи шкільного віку, а й працювати в напрямку медіаграмотності та свідомої медіакультури батьків.

Л.Найдьонова стверджує, що потрібно підвищувати рівень медіапсихологічної компетенції батьків, відповідальних за забезпечення умов для щасливого розвитку особистості дитини [3, с. 130].

Обмеження екранних медіа орієнтовно до двох-трьох років задля здорового психофізіологічного розвитку, а пізніше – контрольоване споживання медіапродукції, важливість підбору й обговорення медіаконтенту у спонтанних життєвих ситуаціях, недопустимість заміни живого спілкування медіапрактиками – усе це, на нашу думку, становить відповідальне та свідоме ставлення до власного батьківства.

Медійні впливи мають потенційну можливість змінити традиційні закономірності соціалізації, але тільки за участі дорослого, який знехтує суттєвими природними потребами дитини, безвідповідально підмінюючи соціалізацію тотальною медіасоціалізацією. Увага до дитячого світу, спільні справи, відгуки на потреби дитини, спілкування з приводу побаченого, особливо якщо це схвилювало і вразило малюка – необхідні дії батьків, які здатні запобігти негативним медійним впливам [3, с. 130].

Викладання маленьким дітям медіаграмотності у формі навчального заняття малоефективне. Краще це зробити повсякденною діяльністю, зокрема використати практики посередництва батьків під час спілкування їхніх дітей з медіаінформаційним простором [1, с. 19].

Відповідальність батьків у контексті медіаграмотності полягає у безпечному використанні медіа, зокрема інтернету, правил часового обмеження у його використанні, в активному обміні інтернет-практиками, спільному аналізі та відстежуванні користувачького контенту або конкретних медіапродуктів. Час, який батьки приділяють дитині, є показником для оцінювання основних форм відповідального батьківства – вияву індивідуальної та соціальної відповідальності.

Цікавим та ефективним, на нашу думку, є превентивний приклад голландської системи медіаосвіти для батьків, у якій перше місце займає насолода від можливостей, які пропонують медіа. До інших складників



відносять: 2. Безпеку: уникайте ризиків. 3. Разом: спрямовуйте вашу дитину. 4. Зміст: знайте, які медіа підходять для неї. 5. Баланс: знайте, скільки часу можна проводити з медіа [1, с. 19].

Звичайно, потреба практичних порад у сфері медіаосвіти стає більш затребуваною з віком дитини. З огляду на це актуальною є проблема медіаграмотності педагогів, складовою професійної майстерності якого є його медіакомпетентність – уміння ефективно взаємодіяти з медіапростором, правильно розуміти, оцінювати інформацію, аналізувати, передавати, дотримуючись медіакультурних цінностей, уподобань і стандартів [1, с. 104].

Отже, відповідальна співпраця, взаємодопомога, взаєморозуміння між учасниками освітнього процесу здатні запобігти негативним медійним впливам, ранній медіасоціалізації, сприяти збереженню традиційних цінностей суспільства.

### **Список використаних джерел**

1. Батьки, діти та медіа: путівник із батьківського посередництва/ О. Волошенюк, О. Мокрогуз; За ред. В. Іванова, О. Волошенюк. К. : ЦВП, АУП, 2017. 79 с.

2. Думанська В. П. Відповідальне батьківство: теоретичний аспект. *Демографія та соціальна економіка*. 2015. №3. С. 75–86.

3. Найдьонова Л. А. Медіапсихологія: основи рефлексивного підходу: підручник / Л.А.Найдьонова; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Вид.друге, стер. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2015. 244 с.

4. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні. URL: [https://ms.detector.media/mediaprosvita/mediaosvita/kontseptsiya\\_vprovadzhennya\\_mediaosviti\\_v\\_ukraini/](https://ms.detector.media/mediaprosvita/mediaosvita/kontseptsiya_vprovadzhennya_mediaosviti_v_ukraini/).

*Левченко Світлана,*

аспірантка кафедри педагогіки, професійної освіти  
та управління освітніми закладами  
Житомирський державний університет  
імені Івана Франка

### **Підготовка соціальних працівників до роботи з різними типами сімей**

На основі вивчення теорії та практики соціально-педагогічної роботи з сім'єю [1; 2; 7 та ін.] можна виділити такі її особливості:

1. Тісний зв'язок із соціальною політикою, при чому педагогіці надається в них провідна роль як неекономічному механізму розв'язання проблем сім'ї за рахунок включення сім'ї у позитивні соціальні зв'язки і спілкування, в соціально позитивну діяльність (оздоровчу, культурну, дозвіллеву, освітню тощо); інтеграції зусиль середовища в інтересах сім'ї через педагогізацію цього середовища. При розпорошеності соціально-педагогічної роботи з сім'єю по різних установах (центри соціальної допомоги сім'ї, дітям, підліткам і молоді, центри соціальної допомоги дітям, центри сімейного виховання, психолого-педагогічні, медико-соціальні центри, центри невідкладної соціально-психолого-педагогічної допомоги, кризові центри, фонди, школи та под.) існує координація їхньої діяльності у вигляді колегії блоку соціальних служб.

2. Сім'ю визнано суб'єктом та об'єктом соціально-педагогічної роботи з нею. Пріоритет інтересів сім'ї над інтересами держави, інтересами окремих членів сім'ї. Успіх соціально-педагогічної роботи з сім'єю та взаємодії служб залежить від мотивованості сім'ї, соціально-педагогічної компетентності працівників і керівників цих служб, керівників району, міста тощо; розуміння громадою пріоритетів інтересів сім'ї над інтересами держави, диференціації роботи з різними типами сімей в одній службі та інтеграції зусиль для цієї сім'ї різних служб водночас.

3. Значна частина соціально-педагогічних послуг для задоволення потреб сім'ї зумовлюється рішенням громади, а не державними службами, що свідчить про гнучкість регіональної політики. Наявність комплексної системи

соціального обслуговування населення, у тому числі сім'ї: надання соціально-економічних, медико-соціальних, психологічних, соціально-побутових, правових та ін. соціальних послуг громадянам обов'язковими установами, додатковими, місцевими.

У зв'язку із цим, виникає потреба у досвідчених соціальних працівниках. Це, у свою чергу, обумовлює зміну пріоритетів у напрямках їх підготовки до роботи з різними типами сімей у закладах вищої освіти.

Досвід підготовки соціальних працівників в Україні показує, що на сьогодні набувають поширення ідеї андрагогіки – принципи навчання дорослих (основоположники – К. Каппон, М. Ноулз, Е. Торндайк, Е. Ліндеман), упровадження яких у практичну підготовку спеціалістів соціальної сфери дає змогу підвищити її ефективність і краще готувати студентів до професійної діяльності, враховуючи інтереси, вікові та індивідуальні особливості студентів, базові уміння, узгоджуючи цілі і здібності кожного з об'єктивними умовами навчальної ситуації [6, с. 66-67].

Складність соціальної роботи полягає в постійному спілкуванні з людьми, які потрапили у складні життєві обставини. Професіоналізм соціального працівника передбачає високий рівень знань та достатній розвиток умінь та навичок фахівця у вирішенні життєвих проблем соціально незахищених верств населення.

Соціальний працівник виступає в якості психолога, педагога та юриста:

- як психолог – соціальний працівник надає допомоги у вирішенні особистісних та сімейних проблем;
- як педагог – соціальний працівник передає інформацію та знання і допомагає людям розвивати свої вміння;
- як юрист – соціальний працівник виступає як консультант з правових питань.

Окреслені професійні ролі соціального працівника обумовлені його професійною компетентністю. Професійна компетентність соціального працівника – це специфічна здатність індивіда, яка необхідна для ефективного

виконання конкретного виду соціальної роботи на основі яких визначено професійно важливі особистісні якості, знання, уміння, навички та ціннісні орієнтації. Компетентність (професіоналізм) забезпечує якісне вирішення соціальних проблем людини, яка звернулася за допомогою. А також:

- забезпечує приналежність соціального працівника до певної професійної групи;

- визначає можливість швидкого професійного зростання та залучення для вирішення більш складних проблем клієнта;

- спонукає до постійного підвищення рівня професіоналізму, освоєння нових знань, розвитку навичок і умінь практичної діяльності, глибокого розуміння цінностей соціальної роботи та освоєння методів наукового дослідження процесів соціального середовища.

Аналіз наукового доробку вітчизняних вчених (Л. Віннікова, Н. Гайдук, О. Загайко, Н. Микитенко, Н. Собчак та ін.) уможлиблює виділення наступних компонентів професійної компетентності соціального працівника до роботи з різними типами сімей: мотиваційний (психологічна готовність до професійної діяльності); ціннісно-смісловий (спрямованість, ціннісні орієнтації, смисли); когнітивно-професійний (загальна культура, грамотність, професійна освіченість); дієво-професійний (робота з людьми на різних соціальних рівнях, робота з інформацією, досягнення результатів тощо); аутопсихологічна (особистісна і професійна рефлексія); регулятивний (емоційно-вольова саморегуляція).

Отже, компетентнісний підхід до підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з різними типами сімей обумовлює обґрунтування набору ключових компетенцій фахівця, що визначають його конкурентоспроможність на ринку праці, та уможливають використання теоретичних знань та практичних умінь у професійній діяльності.

### **Список використаних джерел**

1. Антонов А. Социология семьи : [учеб. для студ. вузов и обучающихся

по спец. «Соціологія»]. М. : Изд-во МГУ, 1996. 302 с.

2. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі: навчальний посібник [для студ. вищ. навч. закл.]. К. : Центр учбової літ-ри, 2009. 208 с.

3. Карпенко О. Г. Професійне становлення соціального працівника : навч.-метод. посіб. К. : ДЦССМ, 2004. 164 с.

4. Конончук А. І. Соціально-педагогічна робота з різними групами населення: навч. програма для студ. спец. «Соціальна педагогіка; практична психологія» денної та заоч. форм навчання; Ніжинський держ. педагогічний ун-т ім. Миколи Гоголя. Ніжин : [б.в.], 2004. 12 с.

*Литвинчук Олена,*

викладач

Коростишівський фаховий педагогічний

коледж ім. І.Я. Франка

### **Педагогізація відповідального батьківства засобами арт-терапії**

Скільки існуватиме людство, стільки і обговорюватиметься тема батьківства. І, зокрема, відповідального батьківства. У тлумачному словнику української мови можемо знайти визначення терміну «відповідальність». Це покладений на когось або взятий на себе обов'язок відповідати за певну ділянку роботи, справу, за чийсь дії, вчинки, слова [1].

У Енциклопедії практичної психології це поняття розкривається як, здатність суб'єкта (людини, групи людей чи організації) адекватно відповісти за те, що йому доручено або за те, що він взяв на себе сам [2].

Навіть і без цих визначень кожен з нас розуміє, що батьківство – це дуже відповідальна справа. Кожна сім'я, яка планує народити дитину продумує умови проживання, свої матеріальні можливості і лише тоді бере на себе відповідальність ставати батьками. Але іноді, з різних причин, деякі батьки, ні

морально, ні емоційно не готові до народження нової людини. На жаль, є сім'ї де діти народжуються незаплановані, а батьки не готові до появи дітей.

Завдання вчителя, соціального педагога, психолога працювати з такими сім'ями і допомагати батькам ставати відповідальними. Для кожної людини відповідальність, як батька, має своє значення. Для когось просто забезпечити базові потреби дитини: одягнути, нагодувати, дати можливість навчатися і гратися. Для інших, це набагато ширше поняття. Кожна сім'я має життєвий родинний досвід. Частково ми повторюємо традиції, в яких виховувались наші батьки, але завдяки сучасним технологіям маємо можливість вивчати різні методи та підходи у вихованні, та їх вплив на формування дорослої людини.

Мене тема відповідального батьківства зацікавила дуже давно. Планування та народження моєї першої дитини допомогло мені усвідомити наскільки це важливо. Я вперше зіткнулась з цим поняттям, коли сама стала мамою. Саме тоді, я почала читати книги про розвиток дітей, про здоров'я, про формування емоційного інтелекту, про значення відносин між батьками на формування особистості дитини. Народження моєї першої дитини познайомило мене з літературою по вихованню, привело в психологію, а моя друга дитина допомогла отримати диплом арт-терапевта.

З того часу розглядати цю тему я можу не тільки з позиції мами, бо сама маю троє дітей, а й з позиції викладача педколеджу, арт-терапевта та практикуючого психолога. Знання з арт-терапії допомагають організувати роботу в нашому навчальному закладі зі студентами, бо вони майбутні батьки та вчителі, а вчителі співпрацюють у класі з дітьми та батьками. І саме з позиції арт-терапевта і практикуючого психолога, я працюю з батьками і дітьми в напрямку гармонізації їх відносин, формування у дорослих людей свідомого ставлення до батьківства, разом з клієнтами приходимо до розуміння своєї відповідальності у вихованні майбутнього покоління.

Світ змінюється, методи виховання, якими користувалися наші батьки, стають не актуальними. В минулому тисячолітті справді було важливим в першу чергу закрити базові потреби дитини. Ніхто з дорослих не замислювався

про те, що дитина, яка живе в сім'ї копіює поведінку дорослих, вчиться на прикладах, які бачить перед своїми очима кожного дня: як поводитись в соціумі, як спілкуватися в сім'ї, як досягати успіху, вчиться розчаровуватися, любити, поважати дорослих, однолітків, реагувати на різні ситуації, які трапляються в житті, саме так, як це робили її батьки. Щось могло подобатися маленькій людині, щось не дуже, інколи діти розуміли, що поведінка одного з батьків чи й обох є аморальною, могли навіть засуджувати таку поведінку, але це в будь-якому разі залишало відбиток на психіці дитини, та впливало на формування її як особистості.

Зараз всі розуміють, що відповідальність батьків формується ще в дитинстві в сім'ї. В усіх батьків не просте життя, наповнене розв'язанням різних життєвих завдань, життя, наповнене безліччю переживань з приводу виховання дітей. Але одним із найголовніших обов'язків батьків є вміння проявляти любов, своєчасно обіймати своїх дітей. Так, не завжди діти поведуться як хотілося б нам, батькам. Але важливо розуміти, що навіть тоді, коли ми говоримо дитині, що вона зробила не так, то після розмови її обов'язково потрібно обійняти. Діти повинні розуміти, якщо ми засмучені їх поведінкою, ми все рівно їх любимо, і не задоволені саме їх вчинком, а не самою дитиною.

Радію, що до мене на заняття приходять свідомі батьки, які люблять своїх дітей безумовною любов'ю, які розуміють значення свого особистого розвитку для формування та розвитку всієї сім'ї.

На заняття з арт-терапії користуюсь різними діагностичними, коригуючими та терапевтичними техніками. Вибір їх залежить від запиту, з яким приходять батьки та діти на заняття.

Одна з таких технік, це «Іграшка». Завдання полягає в тому, що батькам потрібно вибрати з запропонованих іграшок ту, яка нагадує про дитину, та розповісти про неї, відповідаючи на питання:

- Чому Ви обрали саме цю іграшку?
- Як вибрана іграшка схожа на Вашу дитину?

**Діагностична техніка «Моя сім'я в образі квітів» (автор Л. Лебедєва, модифікація Е. Тараріної).**

**Мета:** виявлення сприйняття клієнтом себе в своїй сімейній системі.

**Завдання:** - визначення суб'єктивної ролі кожного члена сім'ї з позиції клієнта; - визначення ставлення клієнта до членів своєї сім'ї. Техніка може бути використана в сімейної терапії як діагностична і терапевтична форма усвідомлення клієнтом своїх відносин з членами сім'ї.

**Інвентар:** фарби (гуаш), пензлики, баночка для води, білий аркуш паперу.

**Алгоритм роботи:**

**Вступ.** Клієнту пропонується намалювати свою сім'ю у вигляді квітів (рослин, які не кольорів веселки). Важливо уточнити, що сім'я – це тільки люди, що живуть в даний час, а рід – це все представники сімейної системи. В даному випадку ми малюємо сім'ю. Більше ніяких інструкцій клієнт не отримує.

**Основна частина.** Малюнок сім'ї в образі квітів відображає емоційне самопочуття; уявлення про своє місце і роль в сім'ї; взаємодія між членами сім'ї.

Після створення малюнка клієнту пропонується відповісти на питання:

-Що ви створили?

-Які почуття у вас виникали, коли ви зображували свою сім'ю на малюнку?

-Чи є на ньому ви?

-Як себе відчуває ваш квітка?

-Які почуття викликає у вас рисунок?

- У яких частинах тіла у вас з'явилися відчуття, викликані малюнком?

-Які члени сім'ї тут зображені?

-Які почуття вони відчувають?

-Взаємодія чи квіти?

-Чи є члени сім'ї, які проживають разом з вами, але відсутні на малюнку?



Яку ситуацію з вашого сімейного життя ілюструє цей малюнок?

-Що ви здатні змінити?

Образи квітів на малюнку, їх розташування, оточення відображають реальну сімейну ситуацію і допомагають автору малюнка її усвідомити.

Образи квітів можуть відображати:

- поле квітів – якість життя в соціумі, що його замінює сім'ю;
- ідеальна сім'я – та, яку автор малюнка хотів би мати;
- сім'я, в якій виріс або зараз живе людина.

### *Діагностичні рекомендації*

• Віддалено розташовані квіти, відсутність когось із членів сім'ї вказують на слабкі емоційні зв'язки, складності і напруженість у взаєминах клієнта з цими людьми.

• «Зів'янення» кольорів – зображення фізичного неблагополуччя або похилого віку людини.

• Якщо квіти поміщені в квітковий горщик, вазу або ростуть на клумбі, важливо прояснити, хто доглядає за цими квітами, від кого вони отримують турботу?

• Якщо деякі квіти розміщені на близькій відстані або ростуть з одного стебла, важливо уточнити, що для автора малюнка означає занадто близьке їх розташування.

• Наявність квітів різної висоти також може стати предметом для аналізу.

• Присутність в малюнку схожих кольорів, а також однакового кольору може говорити про емоційну близькість цих людей, їх схожості з позиції клієнта.

• У нормі малюнок зазвичай розташовується в центрі листа і займає практично весь вільний простір.

Квіти можуть займати різний простір на аркуші (більший чи менший), це може бути пов'язано з тим, як клієнт сприймає той життєвий простір, який люди дозволяють собі займати в реальності.

• Якщо в малюнку присутні додаткові елементи, важливо уточнити у

клієнта їх значення.

- В нормі клієнт зазвичай зображує квіти тієї місцевості, в якій пройшло його дитинство, або тієї, в якій він живе вже довгий час [6, с. 36].

**Висновки.** Так, дійсно, виховання дітей – непросте, відповідальне, але цікава справа. Але якщо батьки не відмовляються від життя заради дитини, слідкують за власним емоційним станом, займаються саморозвитком, якщо в сім'ї існує розуміння між батьками, взаємоповага, підтримка, корисне дозвілля, розподіл домашньої роботи, створюється сімейне середовище, сприятливе для розвитку дитини, формування гармонійної особистості. Адже, щаслива сім'я – найкращий життєвий приклад для наслідування.

### Список використаних джерел

1. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <https://slovnyk.ua/>
2. Енциклопедія практичної психології. URL: [http://psychologis.com.ua/chto\\_takoe\\_otvetstvennost\\_i\\_otvetstvennyy\\_podhod.htm](http://psychologis.com.ua/chto_takoe_otvetstvennost_i_otvetstvennyy_podhod.htm)
3. URL: <https://psy-practice.com/publications/vzroslye-i-deti/pochemu-samye-schastlivye-i-uspeshnye-deti-byvayut-u-lyubyashchikh-roditeley/>
4. Горбунова В. Виховання без травмування або Навіщо дітям дорослі? Х. : Клуб сімейного дозвілля. 2016. 320 с.
5. Горбунова В. Виховання без нервування. Х. : Клуб сімейного дозвілля. 2014. 396 с.
6. Тараріна О. В. Практикум з арт-терапії: шкатулка майстра. Луганск : Елтон-2, 2013. 159 с.
7. Тараріна О. В. Практикум з арт-терапії в роботі з дітьми. К. : ООО «ИКХ «Астамир-В», 2018. 248 с.

*Лівановська Світлана,*

студентка СР-20м групи  
Хмельницький національний університет,  
*Данильчук Лариса,*  
доктор педагогічних наук, доцент,  
професор кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки  
Хмельницький національний університет

### **Використання евент та арт-технологій у соціально-педагогічній роботі**

Арт-технології – найбільш давня природна форма зміни емоційного стану, якою багато людей користуються (усвідомлено або ні), щоб зняти психічну напругу, заспокоїтися, зосередитися. Мистецтву належить роль природного провідника переживань або симптомів, і усе це незалежно від віку, підлоги, хвороби, почуттів, переживань. Арт-технології, тобто ті технології, що запозичені з певних жанрів мистецтва, відповідають інтересам і потребам сьогоденної молоді особистості.

**Технології сучасного театру.** Театральні технології є досить складними, але цікавість до них настільки велика, що робить ці технології найпопулярнішими в роботі з молоддю та дітьми. Глядачами вистав соціального театру може стати велика кількість дітей та молоді (на відміну від тренінгу чи уроку). Ці технології можуть бути використані під час будь-яких молодіжних акцій чи зібрань і при підготовці спектаклів форум-театру, Гендерного інтерактивного театру.

*Публіцистична вистава* – це монтаж різноманітних епізодів, художніх жанрів, деякі з них навіть можуть мати гумористичний характер. Ця сценічна форма є спадкоємицею відомої колись агітбригади. Використання прийому «апарт» (яскраві словесні заклики, звернені безпосередньо до глядачів), театралізовані мініатюри, піраміди – характерні ознаки цього жанру. У ньому документальний публіцистичний зміст набуває художніх форм.

Публіцистична вистава часто є найдоречнішою формою для профілактичної та превентивної діяльності серед дітей та молоді. Основна риса

цього сценічного жанру полягає в сучасності й актуальності, тобто зміст і сценічна дія відповідають вимогам часу.

*Пластично-хореографічна вистава.* Основним засобом вираження у цій виставі є пластика: рухи тіла, міміка, жести. Така вистава говорить мовою символів. Звертаючись до цього жанру, доречно прагнути дієвої, яскравої візуалізації, що потребує виразних костюмів, реквізиту, часто гриму, сценічних атрибутів (свічки, тканини, дзеркала тощо). Сюжет такої вистави повинен бути чітким і зрозумілим навіть без слів, в ньому має бути яскраво виражена боротьба позитиву і негативу.

*Драматична вистава.* Драматична вистава потребує існування певного драматичного сюжету, колізії, де дійові особи виступають носіями певних характерів чи вчинків, де напружено відбувається внутрішня боротьба.

*Гумористична вистава.* Гумор – найпопулярніший сучасний жанр – легкий, рухливий, емоційний, позитивний. Звертаючись до цього жанру, необхідно особливо ретельно замислитись над змістом вистави, аби не перейти кордони доречного.

**Художньо-прикладні технології.** Художньо-прикладні технології завжди широко використовувалися в роботі з дітьми та молоддю. Це конкурси малюнків, плакатів, виставки робіт з природного матеріалу тощо. Але молодь сьогодні виявляє цікавість до більш сучасних жанрів мистецтва, і тому ми пропонуємо доповнити наш перелік такими арт-технологіями як *колажування, графіті, 3d інсталяції.*

*Колажування.* Метод колажування полягає в прикріпленні (приклеюванні) до якої-небудь основи різноманітних матеріалів, що відрізняються від неї за кольором і фактурою. Матеріалом для колажу можуть бути глясові журнали, різноманітні зображення, природні матеріали, предмети тощо. Популярність цієї технології полягає в тому, що при виготовленні колажу не виникає напруги, пов'язаної з відсутністю в людини, що створює колаж, художніх здібностей.

*Графіті.* Звісно, зі словом графіті передусім асоціюється добре відомий нам «розпис» будинків, парканів, гаражів, прогонів на поверхах, ліфтів, вбиралень тощо. Хоча не завжди ця художня технологія використовується з позитивною метою, але, зважаючи на її популярність серед молоді, є сенс залучити технологію графіті до роботи з дітьми та молоддю. Для цього можна створювати буклети чи плакати в стилі графіті, розмальовувати тимчасові паркани, користуватися картоном великої площі тощо.

*3d інсталяції.* Інсталяція – це сучасна художня техніка, яка використовує тривимірні об'єкти. Інсталяції влаштовуються зазвичай у приміщенні. Елементами інсталяції можуть бути різні об'єкти. Символіка цих предметів, розташування їх у просторі саме і складають зміст інсталяції. Ця технологія не потребує того, щоб її виконавці мали якісь художні здібності, тому створити інсталяцію може кожна людина. Хоча можлива і колективна творчість. Створити виставку 3d інсталяцій на певну тематику зовсім не складно, а зважаючи на те, що це дуже популярна в сучасному мистецтві технологія, цікавість серед молоді до такої виставки буде дуже великою.

**Ігрові технології.** Головна відмінність гри від іншої діяльності полягає в тому, що її предмет – сама людська діяльність. Тобто важливим є не так сам результат результату, як процес. Існує безліч видів ігор що можуть бути використані у профілактичній роботі, під час тренінгів, акцій тощо. Це ігри: *навчальні, ділові, наочно-методичні, сюжетно-рольові з елементами театралізації, імітаційно-стратегічні* тощо. За допомогою гри ми маємо змогу моделювати або імітувати певні життєві ситуації та шукати шляхи їх вирішення. Гра також буває засобом актуалізації, застосування і закріплення певних знань та необхідних навичок.

**Фото-відео технології.** Останнім часом не аби яку цікавість у молоді викликають фото та відео технології. Багато хто робить аматорські знімки і, навіть, знімає власне відео. Саме тому в роботі з підлітками дуже доречним буде використання *фотовиставок, відеороликів, анімаційних фільмів* тощо.

**Евенттехнології.** Слово «евент» перекладається українською як «подія». Маються на увазі заходи, акції тощо. Організація їх також потребує сучасного погляду. Популярними молодіжними формами активності є: *флешмоби, квести, перформанси* тощо.

*Флешмоби* проводяться з метою привернути увагу суспільства до певної проблеми. Це заздалегідь спланована масова акція, в якій велика кількість людей з'являється в певному місці, виконує якісь необхідні дії та зникає. Свідками цих дій стають всі, хто перебуває в той час у тому місці. Завданням організаторів є придумати дії, що розкривають зміст теми, якій присвячено флешмоб, та організувати учасників і учасниць. Можливі варіанти, коли учасницями та учасниками флешмобу виступає група заздалегідь підготовленої і організованої молоді, яка виконує дії, що потребували попередньої репетиції. Важливо провести флешмоб в такому місці, де перебуває велика кількість людей, аби якомога більше людей звернули увагу на дії флешмоберів, та на проблему, яку вони презентують. Дуже часто свідки флешмобу знімають дії флешмоберів на відео, а потім розміщують його в Інтернеті, тим самим поширюючи соціальне важливу інформацію.

*Квести.* Це гра певного жанру, яку запозичено з комп'ютерної гри. Її характерні ознаки: участь декількох команд, що виконують отримані в ході квесту певні завдання. Ці завдання зашифровані чи сховані, тому маршрут квесту є невідомим для членів команд. Знаходячи певний об'єкт, вони отримують завдання, яке мають виконати для того, щоб знайти наступний об'єкт. Жанр цієї гри – пригодницький, саме тому вона здатна зацікавити молодь.

*Перформанси.* Це форма образотворчого мистецтва, де художні образи є не статичними, а живими, рухливими, хоча все, що відбувається під час перформансу є результатом роботи режисера та виконавців.

Загалом, використання сучасних евент та арт-технологій в соціально-педагогічній роботі дає змогу надавати соціально значиму інформацію за допомогою яскравих художніх образів, орієнтуючись на емоційну сферу

особистості. Це допомагає глибоко проникнути в свідомість сучасної молоді людини, яка звикла сприймати світ через «рекламні картинки», яскраві дисплеї мобільних телефонів чи комп'ютерів. Саме тому ці технології можуть стати дієвим інструментом формування особистої позиції у ставленні до процесів, які відбуваються сьогодні в українському суспільстві.

### **Список використаних джерел**

1. Вчимося захищати себе: скажемо «Так!» правам дітей : навч. метод. посіб. / Р. Безпальча, М. Григоріна, Г. Когут та інш. К. : Школа Рівних Можливостей, 2010. 120 с.

2. Глухова Т. Г. «Арт-терапия. Методические рекомендации». Самара, 2004. 152 с.

*Лялюк Галина,*

доктор педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри теоретичної психології

Інститут управління, психології та безпеки

Львівський державний університет внутрішніх справ

### **Актуальні проблеми удосконалення підготовки майбутніх педагогів/соціальних педагогів до інноваційної опікунсько-виховної діяльності**

Соціально-політичні зміни у нашій країні, процеси децентралізації влади (утворення ОТГ), переформатування державних закладів опіки у процесі деінституалізації, зумовлюють потребу в оновленні фахової підготовки майбутніх педагогів, працівників соціальної сфери, соціальних педагогів готових до проектування, розробки інноваційних технологій, здатних професійно виконувати інноваційну опікунсько-виховну діяльність та ефективно забезпечувати соціальні послуги у об'єднаних територіальних громадах.

Окремі аспекти проблеми підготовки соціальних працівників до використання інноваційних методів у соціальному вихованні дітей вивчали

О. Безпалько, Ю. Галагузова, Т. Логвиненко, І. Козубовська, Г. Товканець, С. Харченко та ін. Науковці наголошують на важливості формування у майбутніх соціальних педагогів компетентностей, шляхом набуття конкретних професійних умінь, оволодіння інноваційними виховними технологіями, засобами професійно-педагогічного спілкування.

Професійна підготовка педагогів до роботи у закладах інтернатного типу стала предметом наукових студій В. Балакіревої, О. Дорогіної, Л. Куторжеської, О. Платонові та ін. Зокрема, дослідники акцентують увагу на значущості особистісно-професійного розвитку майбутніх вихователів, які повинні усвідомлювати свою значущість у організації повноцінного життя дітей-сиріт та підготовці їх до життя у соціумі. У їхніх дослідженнях представлені авторські програми спецкурсів для педагогів інтернатних закладів освіти, рекомендації та ін.

Національна стратегія реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 рр. декларує деінституціалізацію, яка розрахована на 10 років і передбачає, що вже у 2026 році дітей в інституціях має бути менше на 0,5 % від загальної кількості (зараз – 1,5 %). А ті діти, хто за різних причин все ж залишається в інституціях, а не в сім'ях, житимуть у невеликих установах в умовах, максимально наближених до сімейних, – до 15 осіб в одному закладі. Функціонування інтернатних закладів є не лише затратним, а й неефективним як для самої дитини, так і для суспільства в цілому. Отже, фактично реформа «деінституціалізації» передбачає фундаментальні зміни системи інтернатів, у кожній громаді з'являться доступні й якісні послуги для підтримки сімей з дітьми відповідно до їх індивідуальних потреб.

Як бачимо, у результаті реформи значна частина дітей з різних причин все ж залишається в інституційних закладах опіки, зауважимо що сучасний соціально-економічний стан в державі, пандемія, дає підстави прогнозувати більший показник, ніж задекларовано. Реформування інтернатних установ, як передбачено Національною стратегією, не вирішує повністю проблем сирітства.

Крім того, актуальною проблемою залишається непрофесійність прийомних батьків та їх непідготовленість до утримання та соціального виховання дітей цієї



категорії, що може загострити проблему конфліктної міжособистісної взаємодії у загальноосвітніх школах, прояви девіантної поведінки. Саме тому прийомні сім'ї та дитячі будинки сімейного типу, добровільно приймаючи вихованців державних закладів опіки із тривалим досвідом перебування в них, мають бути ретельно й професійно підготовлені.

Наголосимо також на складнощах процесу реінтеграції дітей у власні сім'ї, у дітей, які перебували у державних закладах опіки тривалий час (понад п'ять або десять років) руйнуються особистісні зв'язки з батьками. До того ж не всі батьки, які були позбавлені своїх прав на виховання дітей унаслідок різних причин, здатні «повернути» дитину у сім'ю, реабілітуватись та забезпечити гідні умови для повноцінного розвитку дітей, як правило матеріально-побутові умови у таких родинах вкрай несприятливі, більшість батьків безробітні, ведуть асоціальний спосіб життя. Важливо попередити негативні наслідки такого «повернення», що може спричинити ріст насильства над дітьми. Зауважимо, що показники насильства над дітьми щороку збільшуються. За даними Нацполіції за 2018 рік, кількість звернень із повідомленнями про домашнє насильство перевищила 115 тис., із них 1418 – від дітей. У 2019 році цей показник збільшився на 10%, при тому, що тільки, приблизно 10-15 % дітей звертаються у поліцію, понад 3 мільйони дітей в Україні щороку спостерігають за насильством у сім'ї [3].

У сучасних умовах «відсутність єдиного бачення реформування системи інституційного догляду та виховання дітей призводить до того, що на практиці змінюється лише назва або тип закладу, «реформовані» заклади залишаються закладами цілодобового і довготривалого перебування дітей, а кількість категорій та вік дітей, які можуть до них направлятися, збільшується» [3].

Відтак, необхідно вже сьогодні подбати про модернізацію системи виховання дітей-сиріт, щоб запобігти ускладненням депривації, госпіталізму, порушенням процесів адаптації до суспільства, ризиків негативного психотравмувального впливу на їх подальшу життєдіяльність.

Зауважимо, що результати досліджень проблем соціальної адаптації вихованців інтернатних закладів освіти загострили актуальність удосконалення

процесу виховання у цих закладах [2, с. 106]. Респонденти, випускники інтернатних закладів освіти, в ході досліджень висловлювали серед побажань такі як: «в інтернатному закладі, школі-інтернаті необхідно більше виявляти батьківського тепла, довіри, поваги, милосердя, турботи; вчити практичним навичкам...». Абсолютна більшість випускників упевнена в тому, що їх проблеми можна було б вирішити шляхом зміни існуючих підходів до виховання в інтернатних закладах [2, с. 108].

Тому виникає гостра потреба у спеціально підготовлених кадрах, які зможуть організувати систему якісної опіки та виховання дітей-сиріт. Розв'язання цієї проблеми потребує ґрунтовного розгляду питання, на рівні Міністерства освіти і науки України, щодо підготовки на факультетах соціально-гуманітарного профілю, фахівців до роботи у державних закладах опіки дітей-сиріт, враховуючи сучасні інноваційні зміни в інтернатній освіті. Сучасні педагоги повинні мати не лише базові знання та уміння, але й володіти інноваційними технологіями щодо опіки, виховання та захисту прав дітей, технологіями роботи з прийомними батьками, а також бути готовими до інноваційної діяльності загалом.

Найважливішою вимогою до системи освіти є те, що вона повинна за якістю не тільки відповідати вимогам практики, науки, соціальної сфери, але й мати *випереджувальний характер*. Інтеграція інноваційних технологій у процес професійної підготовки майбутніх педагогів є об'єктивною необхідністю [1].

У закладах вищої освіти важливо забезпечити сприятливі педагогічні умови для підготовки компетентного фахівця, який повинен бути орієнтований на інноваційну діяльність, постійний професійний розвиток. Наголосимо, що професійна освіта підготовки майбутніх педагогів, котрі працюють із дітьми-сиротами, обмежена навчальними дисциплінами, котрі б висвітлювали особливості психологічного розвитку таких дітей зважаючи на їхній статус.

Крім того, потребують перегляду навчальні плани підготовки майбутніх педагогів, позаяк у результаті реформи діти-сироти навчатимуться у загальноосвітніх та дошкільних закладах. Майбутні педагоги, вчителі повинні знати специфіку виховання таких дітей, мати сформовані відповідні опікунсько-виховні

компетентності, бути готовими до оновлення змісту освіти, переосмислення технологій виховання, до інновацій в освіті, розширення професійних функцій педагога. Актуальною проблемою залишається компетентність, ініціативність, продуктивність роботи педагогів, розробка і реалізація проектів, програм освітніх маршрутів суб'єктів освітнього простору. Ключовими стають уміння вибудовувати концептуальні засади педагогічних нововведень, які поєднують діагностику, прогнозування, психокорекцію і рефлексію інноваційних дій.

Удосконалення професійної підготовки педагога/соціального педагога передбачає передусім суб'єктний розвиток і саморозвиток особистості, готовність на високому професійному рівні культивувати духовні та моральні ідеали, реалізовувати на практиці сучасні інноваційні соціально-педагогічні та психолого-педагогічні технології в системі освіти та у сфері соціальних послуг.

Тільки в умовах інноваційного освітнього простору можливо сформувати педагога-науковця, педагога-дослідника, педагога-новатора здатного ефективно вирішувати проблеми виховання дітей-сиріт.

### **Список використаних джерел**

1. Муқан Н. В., Блавт О. З. Розвиток освіти в Україні на початку ХХІ століття: можливості та виклики. *Гірська школа Українських Карпат*. 2019. № 21. С. 44–49.

2. Соціальне сирітство в Україні: експертна оцінка та аналіз існуючої в Україні системи управління та виховання дітей, позбавлених батьківського піклування / автор. кол. Л. С. Волинець, Н. М. Комарова, О. Г. Антонова-Турченко та ін. Київ : ДЦСМ, 1998. 120 с.

3. Уряд захищає право дітей на виховання у сім'ях та реформує систему інституційного догляду. *Міністерство соціальної політики України* : офіційний веб-портал. URL: <http://www.msp.gov.ua/news/13739.html>.

***Меленець Ірина,***

викладач

## **Педагогіка партнерства як ефективна модель взаємодії у Новій українській школі**

Педагогіка партнерства на сьогоднішній день – це відкрита програма, особливо в роботі із молодшими школярами, яка постійно розвивається, уточнюється збагачується зусиллями багатьох педагогів. Вона враховує всі складні процеси, які відбуваються у нашому суспільстві, і орієнтує на майбутнє.

Педагогіка партнерства – це ключовий компонент формули Нової української школи, це взаємна повага до особистості, це педагогіка з особистісно орієнтованим навчанням у центрі якого – дитина. Це [0]:

повага до особистості; доброзичливість і позитивне ставлення; довіра у відносинах і стосунках; діалог – взаємодія – взаємоповага; розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків).

Основна парадигма педагогіки партнерства – становлення людини, її духовності, індивідуальності, її самотворення, самопрограмування [0].

Розроблені ключові правила взаємодії всіх учасників освітнього процесу, які впливають зі світоглядних положень нового Закону України «Про освіту» та реформи НУШ [0]. Оновлення системи взаємостосунків між учнем та вчителем – діалог, взаємодовіра, підтримка, активна співпраця з батьками дітей позитивно впливають на шкільне освітнє середовище. Педагогіка партнерства припускає позицію вчителя не поза, а всередині системи навчальної діяльності, тобто, педагог виступає як консультант, організатор середовища навчання, своєрідний посередник між слухачами та соціальним досвідом, який орієнтується в своїй діяльності на суб'єкт-суб'єктну парадигму. При цьому важливо особливо відзначити, що вирішальний вплив на учнів

здійснюється не через інформацію і слово педагога, а через його особистість [0, с. 24].

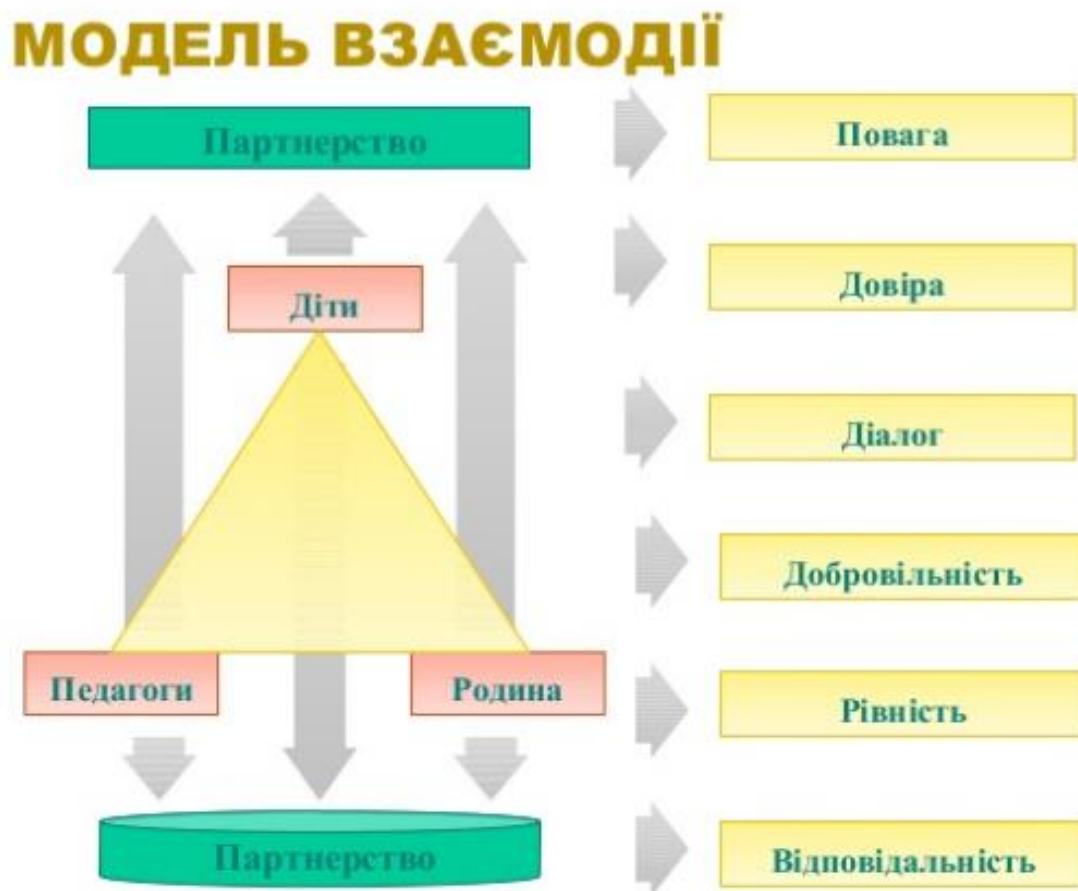


Рис. 1. Модель педагогіки партнерства за Концепцією Нової української школи

У педагогіці партнерства відносини з учнями будуються таким чином, щоб дати можливість дітям нові стимули, закладені у самому навчанні, залучити їх до спільної праці та творчої взаємодії учителя (класного керівника) і учнів.

Загалом, педагогіка партнерства реалізується через систему педagogічних технологій, зокрема:

– навчання (виховання) без примусу (Ш. Амонашвілі, В. Сухомлинський, С. Лисенкова, В. Шаталов): виключення всіх засобів примусу, формування ціннісного відношення до дитини;

– важкої мети (С. Лисенкова, В. Шаталов): перед учнями ставиться складна ціль, досягнення якої мотивується вчителем;

– опори (Є. Ільїн, І. Іванов, С. Лисенкова, В. Шаталов): надання учням опорних сигналів (символів, схем, таблиць, слів тощо) для забезпечення кращого розуміння, структурування, запам'ятовування матеріалу та побудови відповіді;

– вільного вибору (Ш. Амонашвілі, І. Волков, С. Лисенкова, В. Шаталов): надання дитині свободи вибору у процесі навчання (виховання). Учень/учениця може самостійно обирати завдання, задачу, тему твору, складанні завдань;

– інтелектуального фону класу (І. Волков, С. Лисенкова, В. Шаталов, М. Щетинін): створення загальних життєвих цілей та цінностей у класі, для чого необхідно розвивати здібності та нахили дитини в діяльності, що її цікавить, давати свободу творчості;

– самоаналізу (Ш. Амонашвілі, Є. Ільїн, І. Іванов, В. Караковський, В. Шаталов, М. Щетинін): оцінювання діяльності кожного учня відповідно до його індивідуальної траєкторії навчання.

Аналіз представлених ідей доводить, що педагогіка партнерства – це простір дитинства, який будується на засадах рівності, діалогу, співпраці, прийняття. Вона є складовою концепції Нової української школи, спрямованої на те, щоб побудувати довіру між школою, дітьми, батьками та суспільством.

Дослідження психолого-педагогічної літератури уможлиблює висновок, що педагогіка партнерства – це, за своєю суттю, позитивна взаємодія, у якій цілі та інтереси учасників збігаються або досягнення цілей одних учасників можливо тільки через забезпечення інтересів і прагнень інших його учасників.

В основі педагогіки партнерства лежить навичка співробітництва молодших школярів з однолітками – це певний рівень відносин між дітьми, який характеризується умінням домовлятися з однолітками, почути іншу точку зору, навіть якщо вона розходиться із власною, поставити загальну мету спільної роботи і отримати результат сумісної діяльності.

### Список використаних джерел

1. Закон України «Про освіту» [online]. URL: [http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/pro-osvitu-\(1\).pdf](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/pro-osvitu-(1).pdf)
2. Гуманістична дидактика В.О. Сухомлинського / [Укладач і автор передмови В.І. Лозова]. Харків : ХНПУ, 2005. 116 с.
3. Калініна Л. Управління Новою українською школою. Порівняльна характеристика концептуальних змін. *Директор школи*. 2017. Січень. С. 12–21.
4. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. Загальна редакція/ Грищенко Михайло та ін. Київ, 2018. 2 с.
5. Нова українська школа: poradnik dla vchitelja / Під заг. ред. Бібік Н. М. К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.

**Мельник Лариса,**  
магістр психології,  
старша викладачка кафедри теорії та методики викладання  
соціогуманітарних дисциплін  
Хмельницький обласний інститут  
післядипломної педагогічної освіти

### **Педагогіка партнерства: сім способів співпраці та залучення громади, батьківства до школи**

Система української школи щодо взаємодії з батьками має історію, що обумовлена історично-культурними, освітніми та законодавчими процесами, що відбувалися та й наразі відбувається в країні і суспільстві.

Системи Г. Ващенко, А. Макаренка, В. Сухомлинського, І. Беха та багатьох науковців, що своїми заувагами привертали до важливої ролі взаємодії

та залучення суспільства в соціалізації дітей, молоді і відповідно переорієнтовуючи державну політику навколо проблеми та виклику «творення людини».

XXI сторіччя світове співтовариство ще з більшою пристрасстю привертає увагу не на розвиток сільськогосподарського та промислового виробництва, технологій та інформаційне виробництво, які звісно обумовлюють суспільний добробут, безпеку та перспективи. Дедалі очевиднішим це місце посідає сама Людина, яка виступає творцем усіх цих умов суспільного життя. Така трансформація характеризується входженням в нову цивілізацію, що вивільняє життєвий простір Людини для творіння, а не найму, який применшує цінність та відповідальність людини. Саме від уваги до суспільних процесів, творення демократичної спільноти, суспільних ресурсів, які спрямовуються на розв'язання викликів, що постали перед творення незалежної, самостійної та суверенної України, яка виходить з колонізованих історичних пут, важлива увага до залучення батьківської спільноти в процесі творення інтелектуального, креативного класу нації, що починається в сім'ї – школі з виховання дітей.

Важко визнавати, що країна з величезними потенційними ресурсами в багатьох сферах наразі потерпає від складних умов, що відображуються і через закриття шкіл, садочків, які не наближені до дітей, втрати можливостей працевлаштування батьків, які змушені виїжджали за кордон у пошуках кращого життя. І тоді ми вивчаємо досвід країн, які в своєму минулому теж мали такий досвід зубожіння членів спільноти, порушення прав дітей в можливості отримувати якісну освіту.

Досвід багатьох європейських країн, зокрема Швеції, Фінляндії, Естонії, показує, що саме освіта уможлиблює зміну цього негативного тренду.

Якщо мова йде про педагогічне партнерство, то звісно ми в сьогодні маємо чітко для освітнього співтовариства та громади окреслити спільну місію та цілі, що покладаються в основу соціалізації підростаючого покоління, не опираючись на догми, уяви з минулого, а осмислюючи виклики та орієнтуватися в синхронізації до динамічних процесів змін, які привнесли нам



історичні процеси еволюції українського суспільства і нові виклики освіти й розвитку активної громади, яка долучається до змін, а не пасивно за ними спостерігає, реконструюючи підходи і обумовлюючи модерні світоглядні процеси.

10 кроків, що сприяють активній залученості:

1. Децентралізація – це процес творення сталої громади. Міністерство освіти нічого саме не імплементує і ставить лише завдання, провідниками яких є незалежні національні агенції, що функціонують для підтримки (не контролю і покарання). В цьому процесі сама громада – батьківське партнерство, співпрацюючи зі школою, відповідальні за освітній процес дітей, користуючись повною автономією у співпраці з місцевою владою.

2. Оплати за навчання відсутня, додаткові уроки для дітей, щоб підтримати їх в розумінні тематик. Варто зауважити, що в деяких країнах не платять за тестування.

3. Безкоштовні гарячі обіди у школах, немає шкільної форми або за узгодженням між шкільним учнівським колективом та батьківською громадою.

4. Школи недержавної власності отримують компенсації за принципом «гроші ходять за дитиною» і можуть бути відкриті як бізнесовими, так і некомерційними організаціями або створенні на основі державно-приватного партнерства.

5. Навчальний план визначає держава, він відповідає виключно за дві стратегії: «Школа для життя, а не для здачі тестів», «Розвиток інтелектуально-креативної нації», як наслідок – відповідь на практичне запитання «Що діти в підсумку можуть зробити, знаючи, вміючи, створивши?», що є наскрізним – від початкової до старшої школи з активним залучення громади, батьківської спільноти.

6. Двері для отримання освіти протягом життя відкриті для усіх членів громади залишаються відкритими: навчання триває протягом життя, а особливо в епоху трансформаційних змін. У школах для дорослих та вечірніх школах оцінювання відсутнє.

7. Концепції підручників та доступу до інформації орієнтовані на вільний вибір, а не примусові чи обов'язкові для користування. Заохочування батьків до освітньо-просвітницької взаємодії робить школу відкритою, прозорою, активною для співпраці.

8. Освітній простір для дітей та батьків базується на правах людини – вік, інвалідність тощо не є перепонами для освіти.

9. Просунуті наукові та професійно-технічні курси, програми якої розробляються у тісній співпраці з бізнесом і практиками орієнтують до залучення фахівців, практиків, батьків.

10. Школи в громадах не пасивно орієнтовані на гасло «В здоровому тілі, здоровий дух», а створюють реальність «Інтелектуально-креативна спільнота».

Залученість мам і татів, дідусів та бабусь (еджизм скасовується в громаді) до життя закладу освіти – серед пріоритетів шкільної освіти стає пріоритетом спільноти:

1. Оскільки діти проводять у школі часу з серпня ( можна ввести правило зустрічей та підготовка проєктів<sup>0</sup>) до червня (корисна практика для благо спільноти). Перед початком нового року батьків запрошують на зібрання, які проводяться протягом тижня, щоб усі могли долучитися. Саме в ці дні відбувається знайомство з учительством, обговорюють плани на рік і принципи взаємодії.

2. Початок навчального року проводять у вигляді свята, яке відбувається не в очікуванні завершення промов керівництва, а під пісні та теми в колаборації з педагогічною, учнівською та батьківською командами, ласування морозивом та представленням документальних фільмів, виготовлених дітьми. Перший тиждень – адаптаційний, коли діти знайомляться, ділять спогадами одне з одним і дорослими, а також спільно складають правила поведінки і норми комунікації, піклування про простір, себе та оточуючих (приклад – складати мобільні телефони у коробку перед початком занять). Цей внутрішній закон розміщують як нагадування у класах, презентують батькам, доповнюють спільно діти і дорослі, якщо виникає потреба. Складають тристоронню угоду.

3. Регулярні зустрічі на трьох – традиція, що сприяє тісній співпраці. Щонайменше восени та навесні тато/мама, вчитель і дитина разом обговорюють індивідуальні цілі та потреби в навчанні, в педагогічно-психологічних знаннях для батьків.

4. Батьки на уроках за власним бажанням та ініціативою можуть перебувати скільки завгодно. При чому не тільки за власним бажанням, але іноді й за запрошенням вчительки чи вчителя, щоб підтримати дитину у важкі моменти або допомогти з проблемою поведінкою. Діти відвідують органи самоврядування в громаді. Визначають пріоритети співпраці з депутатами.

5. В школі напрацьовуються спільно дитячо-батьківські проєкти, що орієнтовані для реалізацією в громаді.

6. Права і обов'язки батьків у відповідності внесені в Статут Школи і описані в спеціальній книжечці, що розповсюджується серед батьківської спільноти.

7. В школі створювати Наглядова Рада, що сприяють розвитку школи та активній співпраці в громаді.

Висновок. Драматичність часів можна максимум використати на розбудову спільноти, громади, суспільства, держави через пошук ідей, що консолідують спільноту учнівську, освітню й громади, коли в такий спосіб не декларуються права, а стають функціональними і виступають основою створення громадянського суспільства, яке поважає Дитячу та Людську Честь і Гідність й виступає Творенням Новітньої України.

***Мороз Василь,***

директор

Коростишівського педагогічного  
фахового коледжу імені І.Я. Франка

## **Тренінг формування партнерської взаємодії як дієва форма підготовки майбутніх учителів з початкової освіти до роботи з батьками учнів**

Однією із складових професійної компетентності майбутніх учителів з початкової освіти є особистісний фактор, зокрема націленість на партнерську взаємодію з батьками учнів. Ефективною формою формування окресленої здатності є тренінг. Тренінг – це не просто психологічні вправи і відпрацювання навичок. Завдяки суб'єкт-суб'єктній взаємодії учасників і ведучого у кожного учасника групи є можливість більш глибоко усвідомити свою особистість, свої можливості і обмеження, розвинути «психологічний зір» для більш точного сприймання і розуміння інших, пізнати свої слабкі і сильні сторони, навчитися краще розуміти себе, а значить, зрозуміти психологічні причини своєї поведінки, в тому числі і неконструктивної.

Тренінг формування партнерської взаємодії розроблений на парадигмі гуманістичної психології. У процесі тренінгу реалізується принцип партнерського спілкування, коли враховуються інтереси всіх учасників взаємодії, їх почуття, емоції, переживання, визнається цінність особистості іншої особи. Завдання такого тренінгу: зрозуміти психологічні закони ефективної взаємодії співробітницького підходу; засвоїти уміння створювати оптимальний емоційний фон взаємодії, контролювати і використовувати емоції; оволодіти прийомами переконливого впливу; навчитися продуктивно вирішувати завдання спілкування не за рахунок іншого, а спільно; навчитися встановлювати і підтримувати контакт під час спілкування; навчитися адекватно сприймати і подавати інформацію; формувати вміння активного слухання; підвищити чутливість до сприйняття і розуміння емоційного стану співрозмовника; розширити діапазон сприйняття і використання невербальних способів спілкування та ін.

Результатом застосування тренінгу формування партнерської взаємодії у підготовці майбутніх учителів з початкової освіти до роботи з батьками учнів є:

впевнена і компетентна поведінка у різноманітних ситуаціях та використання у повсякденному житті засвоєних навичок успішної партнерської взаємодії .

Програма тренінгу формування партнерської взаємодії побудована на певних принципах: активної позиції учасників; дослідницька творча позиція; об'єктивації поведінки – це усвідомлений рівень поведінки, що досягається за рахунок зворотнього зв'язку; врахування інтересів, думок і почуттів іншої людини під час спілкування. Завдяки дотриманню цих принципів вирішуються такі завдання, як формування навичок і вмінь, необхідних для успішного спілкування; засвоєння знань в галузі психології особистості, психології спілкування та психології управління.

Звичайно, основний акцент на такому тренінгу робиться на одну із сторін спілкування, але неможливо, наприклад, досліджувати і підвищувати професіоналізм майбутніх учителів з початкової освіти відірвано від їх особистості, тому що на якісне виконання професійних функцій впливає психологічний стан людини; життєва ситуація, яку вона переживає; особисті проблеми, що займають її свідомість. Тому особисті переживання учасників, які актуалізуються під час такої психологічної роботи і особистісні проблеми, що потребують розуміння, мимовільно втручаються в процес навчання і неможливо їх проігнорувати чи відмахнутися як від чогось неважливого, що не має відношення до справи.

Завдяки майстерності ведучого тренінгу формується готовність групи розглядати та досліджувати найскладніші суто інтимно-особистісні проблеми учасників групи, які, безумовно, впливають на якість роботи, створюється атмосфера довіри і безпеки, тобто найкращі умови для ефективного навчання.

Вдале поєднання складної навчальної програми тренінгу і психотерапевтичної підтримки поліпшує психологічний стан учасників групи, їх самооцінку, що в поєднанні з набутими знаннями і навичками надає учаснику тренінгу впевненості і здатності більш продуктивно справлятися з актуальними завданнями.

Після застосування тренінгу формування партнерської взаємодії у процесі підготовки майбутніх учителів з початкової освіти до роботи з батьками учнів значно підвищується рівень їх комунікативних здібностей, що визначається у вмінні студентів корегувати власні моделі поведінки, здатності рефлексувати і розуміти інших. Очікується, що у результаті проведеного тренінгу у здобувачів освіти утвориться емоційно теплий клімат, відбудеться інтеграція групи та гармонізація міжособистісних стосунків; зменшиться кількість конфліктів.

*Москалюк Оксана,*

кандидат педагогічних наук, доцент,  
доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки  
Хмельницький національний університет

### **Дитячий негативізм як проблема сімейного виховання**

Сім'я була і завжди буде найважливішим середовищем формування особистості та найголовнішим інститутом виховання. Соціальні зміни у сучасному суспільстві, які пов'язані з переоцінкою традиційної моделі сім'ї, зміною стереотипів мислення у сімейному вихованні, переорієнтацією пріоритетів сімейного виховання, призводять до зміни батьківських ролей, зниження якості сімейних відносин, поглиблення кризових процесів інституту сім'ї.

Відносини у системі «батьки-діти» завжди змінювалися із покоління у покоління, і ця проблема завжди цікавила і суспільство, і науковців. Сучасний вплив батьків на дітей порівняно з минулими роками став більш індивідуалізованим. Досить часто батьки не розуміють якої шкоди вони завдають своїм дітям через «неправильне виховання», поганий приклад, неготовність до виконання своєї найголовнішої функції – функції виховання дитини.

Процес виховання дитини у сім'ї є складним та багатогранним. Його наслідками можуть бути не лише успіхи батьків, але і невдачі, які зумовлюються такими чинниками як: психологічна неготовність до сприйняття виховних впливів, неповага та низький авторитет батьків, згубні звички та пристрасні дітей, неприйняття методів та засобів виховного впливу тощо.

Дитячий негативізм відноситься до негативних проявів поведінки дитини, його досить часто пов'язують з періодами вікових криз: трьох-чотирьох та десяти-одиннадцяти років.

У довідниковій літературі негативізм (з латинської «заперечення») – це:

- безпідставний *опір* суб'єкта діям, які здійснюють до нього;
- безглузда *протидія* дитини будь-якому втручанню інших;
- *протидія* заради самої протидії;
- виявлення у поведінці дитини *неприйняття* чого-небудь;
- *відмова* та *протест* впливу і діяння дорослих;
- нерозумне *протистояння* дитини впливу на неї дорослих;
- *немотивована поведінка* (щодо слів, дій, виховних впливів

дорослих), яку пояснюють впертістю і сприймають як небажане відхилення [1, с. 84; 2, с. 136].

Найчастіше поняття «дитячий негативізм» вживається для позначення будь-якого опору чужому впливу: знецінення дорослих (не дослухатися до думки батьків), норовистість (протест щодо встановленого порядку в сім'ї), протест-бунт (непримиримість до оточення) тощо. Він значно посилюється при станах стомлення та перезбудження, має активну та пасивну форми прояву, для нього характерна вибірковість (наприклад, дитина може ігнорувати вимоги батька, але слухати матір).

Психологічною основою для формування дитячого негативізму є незадоволення потреб дитини у спілкуванні, у схваленні, співчутті при невдачах, у емоційних контактах, повазі та любові до неї. Слід мати на увазі, що негативізм може бути і компенсаторною реакцією, своєрідним

психологічним захистом (як самоствердження через недисциплінованість та блюзнірство).

Спектр прояву дитячого негативізму різноманітний: впертість, грубість, замкнутість, відчуженість, дратівливість, манірність, неконтактність, нечесність, неслухняність тощо.

Особливості взаємодії дитини з батьками, ступінь чутливості дорослих до «сингалів» дитини, повнота задоволення основних потреб дитини значною мірою визначають характер сімейних відносин. Існують суттєві відмінності у цілях, які ставлять перед собою батьки у вихованні своїх дітей. В одних сім'ях батьки вважають, що діти мають завжди погоджуватись з дорослими, виявляти абсолютну слухняність, в інших – цінують прагнення дитини до самостійності та самоствердження. Вибір цілей сімейного виховання відіграють суттєву роль у становленні особистості, оскільки сприяють формуванню у неї певного стилю поведінки. Батьки дітей із симптомами негативізму відрізняються від інших поганою орієнтацією у тому, коли і як саме слід втручатися у життєву ситуацію. Вони рідко схвалюють дитину за гарну поведінку, часто хибно або непослідовно реагують на її вчинки, приділяють надмірну увагу негативній поведінці та негативним вчинкам.

Батьки завжди є зразком для наслідування. Дитячий негативізм та його ознаки починають проявлятися з раннього дитинства, якщо існують «сприятливі» для цього умови:

- несприятлива психологічна атмосфера у сім'ї;
- неадекватні моделі поведінки у найближчому оточенні;
- відсутність єдиної чіткої стратегії виховання;
- недостатні навички спілкування з дітьми;
- обмеження самостійності дитини;
- некритичне ставлення батьків до виховної діяльності;
- нездатність прогнозувати виховний процес у сім'ї та його наслідки;
- постійний тиск з боку дорослих;



- нерозуміння значення власного авторитету тощо.

Значна кількість випадків проявів дитячого негативізму пов'язана з пошуками у дитини бажаної та необхідної для нормального розвитку уваги до неї з боку батьків. Встановлено, що схвалення (як і осудження) батьків на вчинок дитини є більш ефективним, якщо воно йде відразу за відповідним вчинком, тобто негайно. Адекватна оцінка батьками поведінки дитини – необхідна умова для вироблення відповідної системи коригувальних впливів. І навпаки, коли батьки ставлять дитину, керуючись найкращими спонуканнями, у надто жорсткі умови, мета виявляється не досягнутою, дитина стає відчуженою, замкнутою, некерованою.

Таким чином, дитячий негативізм є проблемою сімейного виховання. Життя сучасної дитини розвивається значно швидше. Вона більше, ніж будь-коли, звільняється від безпосереднього контролю (урбанізація, кар'єра батьків тощо). Стосунки між батьками та дітьми усе частіше формалізуються, звужуються, сімейні впливи стають несистематичними та непослідовними. Це призводить до зростання кількості та урізноманітнення проявів дитячого негативізму, засвоєння небажаного стилю поведінки. Батькам потрібно змінювати своє ставлення до дитини, бачити у ній особистість, бо для нормального розвитку важливими є не стільки рівень кваліфікації батьків, які з нею спілкуються, скільки створені ними умови для повної реалізації потенційних можливостей дитини.

### **Список використаних джерел**

1. Понятійно-термінологічний словник з соціальної роботи: Уклад. І.В. Козубовська, І.І. Мигович, В.В. Сагарда та ін. / за ред. І.В. Козубовської, І.І. Миговича. Ужгород: УжНУ, Видавництво «Мистецька лінія». 2001. 152 с.
2. Словник-довідник для соціальних педагогів та соціальних працівників / За заг. ред. А.Й. Капської, І.М. Пінчук, С.В. Толстоухової. К., 2000. 260 с.

*Мосякін Євгеній,*  
викладач-методист,  
Гадяцький фаховий коледж культури і мистецтв  
ім. І.П. Котляревського

### **Взаємодія суб'єктів мистецької освіти в умовах пандемії COVID-19**

«Пандемія COVID-19 значно вплинула на освітній сектор України. Після закриття шкіл у березні 2020 року основною проблемою було забезпечити безперервність навчання та створити умови для якісного дистанційного та змішаного навчання. Ми зіткнулися з багатьма викликами, але спільними зусиллями державної влади, органів місцевого самоврядування, освітян і науковців нам вдається долати труднощі, забезпечувати стабільне функціонування системи освіти та її безперервний розвиток», – наголосив Міністр освіти і науки України Сергій Шкарлет [1].

Викладачі закладів фахової передвищої освіти також були поставлені перед викликом, як організувати дистанційне та змішане навчання в умовах карантину. Студенти Гадяцького фахового коледжу культури і мистецтв, які обрали освітньо-професійну програму «Організація діяльності інструментального колективу», вивчають на першому і другому курсах дисципліну «Вивчення оркестрових інструментів», метою якої є формування у студентів умінь та початкових навичок гри на інструментах духового оркестру, ансамблю духових інструментів, естрадного ансамблю. Постало два основних питання: як під час дистанційного навчання ознайомити студента з виконавською характеристикою інструментів естрадного ансамблю, їх технічними можливостями, функціональною роллю в музичному колективі та як допомогти студенту набути навичок володіння основними прийомами звуковидобування на цих інструментах.

Отримання студентом теоретичних відомостей щодо виконавської характеристики інструментів, їх технічних можливостей не було важким

завданням, бо складовою навчально-методичного комплексу кожної дисципліни (обов'язкова вимога) є наявність методичного пакету для студентів з тематикою занять, планами, питаннями для самоконтролю, рекомендованою літературою, посиланнями на відеоматеріали та навчальні посібники, опорними конспектами. Методичний пакет кожен студент класу викладача отримує на початку вивчення дисципліни в електронному вигляді на особистий електронний носій, також матеріали є у відкритому доступі на веб-сайті коледжу в розділі «Інформація» [2] та в бібліотеці. Допмагають електронні дидактичні матеріали, які автор розмістив на Google-диску (інформація хмарного сховища доступна тільки конкретним студентам). Зокрема навчальні презентації, завданням яких є унаочнення та систематизація матеріалу щодо історії виникнення, технічних характеристик та способів гри на духових та ударних музичних інструментах, що входять до складу різних інструментальних колективів. Ці матеріали призначені для самостійної роботи студентів з дисципліни, тому містять теоретичні відомості, ілюстративний матеріал та бібліографічні посилання на відеоматеріали, розміщені на відеохостингу YouTube (звучання ударних інструментів, музичні твори у виконанні солістів та різних музичних колективів). Карантинні обмеження спонукали автора до створення відеозанять, робота це складна і відповідальна (поки що це початковий етап). Створення якісного відеоматеріалу потребує залучення до цієї роботи інших викладачів або кращих студентів (а це їх вільний час), а також оплата праці відеооператора. Зрозуміло, що можливості сучасних андроїдів дозволяють записати звичайне заняття, що викладачі нашої циклової комісії і роблять, але це не завжди цікаво. Для студента більш корисним, на думку автора, був би запис повноцінних занять з усіма атрибутами, циклу своєрідних майстер-класів з дисципліни. Перекоаний, це стосується і решти творчих дисциплін, які викладаються індивідуально.

Загальновідомо, що якість надання освітніх послуг забезпечується, перш за все, за рахунок ретельного контролю за діяльністю студентів, якістю їх знань. Рівень та якість засвоєння теоретичного матеріалу перевірити нескладно,

адже у коледжі вже 10 років застосовується комп'ютерний тестовий контроль та оцінювання знань студентів. Використання програми тестового контролю It's quiz [3] доступне у режимі онлайн, за умови наявності електронного девайсу з можливістю підключення до Internet-мережі. Функціональні можливості програми дозволяють використовувати не тільки традиційний набір тестових завдань, але і звукові фрагменти (запис звуку інструмента або уривку музичного твору) та візуальні зображення (нотні приклади, за допомогою яких студент, наприклад, визначає запис конкретної оркестрової партії, тональність музичного твору тощо).

Складніше було з набуттям навичок володіння основними прийомами звуковидобування та початковими навичками гри на музичних інструментах.

Найбільш складним був перший рік діяльності в умовах карантину, особливо зі студентами першого року навчання. Опанувати усіма складовими виконавських умінь та навичок у подальшому без допомоги викладача – завдання для першокурсників навряд чи можливе. Добре, коли ми маємо справу з випускниками музичних шкіл, дещо проблематичніше коли це учасники аматорських музичних колективів, складніше буває, коли до нас приходять на навчання студенти обдаровані музично, але володіють обраним інструментом на початковому рівні або практика гри на ньому відсутня. Добре те, що перед карантинним періодом у нас була можливість розпочати повноцінний навчальний процес, протягом якого ми встигли розглянути питання щодо постави, основних прийомів звуковидобування на інструментах, що вивчаються, виконавського дихання, інших важливих компонентів виконавського процесу.

Варто перерахувати деякі проблеми та думки з приводу, що виникли в процесі дистанційного навчання, а саме:

- технічні проблеми в процесі синхронного зв'язку: відсутність мережі Інтернет (значна частина студентів з сільської місцевості) або неякісний зв'язок, в процесі якого є розбіжність звуку з діями, які студент виконує на інструменті (важко оцінити студента);

- не у всіх студентів є вдома музичні інструменти;

- недисциплінованість деяких студентів, які не завжди виходили на зв'язок, траплялися іноді прикрі випадки навіть зі студентами IV курсу. Допомагала в цій ситуації співпраця з батьками студентів, керівниками оркестрових колективів, вихованцями яких є наші студенти. Мова у даному випадку про те, що не всі наші студенти належним чином виконали тест на самостійність і відповідальність, отже нам, викладачам, слід більше уваги приділяти не тільки навчальній діяльності у вузькому сенсі, а й вихованню свідомого й відповідального ставлення майбутніх фахівців до дорученої справи, а без налагодженої регулярної взаємодії з батьками студентів це завдання виконати неможливо;

- запис власної гри на інструменті здійснювався на низькому технічному рівні, адже не кожен студент має доступ до відеоапаратури, а можливості недорогого смартфона обмежені (йдеться про те, що в коледжі і зокрема на спеціалізації навчаються студенти з малозабезпечених сімей);

- порушення студентом академічної доброчесності: був випадок, коли студент знайшов в мережі Інтернет запис музичного твору у виконанні іншого студента (виконавця) і в процесі синхронного спілкування за допомогою безкоштовного мобільного онлайн-додатку Viber «продемонстрував» свої «напрацювання» - хитрість не вдалася, але в першу хвилину викладач був вражений якістю виконання, яка була значно кращою, ніж в класі – та далі побачив розбіжність між звучанням виконуваного твору й діями студента (студенту майже вдалося зробити якісне «плюс»-виконання).

Проблеми, труднощі існували, деякі з них вдавалося подолати швидко, такі як порушення студентом дисципліни або академічної доброчесності (до речі, програма тестового контролю It's quiz запобігає можливості пошуку студентами відповідей з Internet під час виконання тесту, а час, який дається на відповідь, не дозволить шукати її в конспектах). Деякі так і не вдалося подолати, наприклад: відсутність мережі Інтернет в сільській місцевості або неякісний зв'язок. Саме тому те, що «Уряд України спрямовує максимум зусиль для

розв'язання проблем, спричинених пандемією» і що «значні інвестиції передбачено в державному бюджеті на 2021 рік для проведення ширококутового Інтернету в сільській місцевості та придбання комп'ютерного обладнання для вчителів» [1] вселяє надію, що з нового навчального року проблем з Інтернетом не буде.

Не можна не погодитися з міністром освіти та науки України, що дистанційне навчання дійсно мотивувало удосконалювати цифрові навички [1]. Вони стали у пригоді в процесі спілкування зі студентами заочної форми навчання, а електронні дидактичні матеріали, підготовлені автором за час пандемії, використовують усі студенти як денної так і заочної форм навчання в процесі самостійної роботи.

І наостанок: завдяки використанню в освітньому процесі комп'ютерних технологій, розроблених презентацій, опорних конспектів, методичних пакетів для студентів та інших навчально-методичних матеріалів, до виготовлення яких долучилися усі члени нашого педагогічного колективу, все ж вдалося уникнути значного зниження якості знань і вмінь студентів, не дивлячись на об'єктивні та суб'єктивні труднощі.

### **Список використаних джерел**

1. Освіта в умовах пандемії COVID-19: Сергій Шкарлет взяв участь у глобальній зустрічі ЮНЕСКО з освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/osvita-v-umovah-pandemiyi-covid-19-sergij-shkarlet-vzyav-uchast-u-globalnij-zustrichi-yunesko-z-osviti> (дата звернення: 29.08.2021)

2. Інформація. Методичні матеріали : сайт «Гадяцький коледж культури і мистецтв ім. І.П.Котляревського». URL: <https://guc.org.ua/oholoshennia/navchalno-metodychni-materialy-2/> (дата звернення: 29.08.2021)

3. It's quiz. Лучшая платформа для тестирования знаний. URL: <https://itsquiz.com> (дата звернення: 29.08.2021)

***Овод Юлія,***

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки  
Хмельницький національний університет

**Зміст та особливості взаємодії викладачів та студентів у  
дистанційному навчанні в умовах карантину**

*«Навчання – це не механічна передача знань.*

*Це надзвичайно складні людські взаємини!»*

*В.О. Сухомлинський*

Упродовж останніх десятиріч посилюється інтерес психологічної науки й педагогічної практики до проблеми взаємин і педагогічного спілкування. Це пояснюється як загальною тенденцією до особистісної орієнтації вищої освіти, так і науковим обґрунтуванням місця й ролі взаємин системи «викладач-студент» у цілісному педагогічному процесі вищого навчального закладу.

Стосунки в системі «студент-викладач» є тією психологічною цариною, де вперше розгортається особистісне самоствердження майбутнього фахівця, розвивається його самосвідомість, засвоюється модель професійної діяльності.

Проблема взаємин педагога з вихованцями розглядається переважно в контексті дослідження різних аспектів педагогічного спілкування, яке було об'єктом дослідження як вітчизняних (О. Бодальов, В. Власенко, В. Казанська, В. Кан-Калик, Я. Коломінський, С. Кондратьєва, Н. Кузьміна, О. Леонтєв, Х. Лійметс, А. Реан, Т. Яценко та ін.), так і зарубіжних (В. Кессель, А. Косаковські, Г. Хібш, Г. Атвантер та ін.) дослідників.

Взаємини викладачів і студентів педагогічного навчального закладу – це особливі стосунки педагога зі студентом (взаємин по вертикалі) та стосунки з майбутніми колегами (взаємини по горизонталі).

Взаємодія як педагогічна та психологічна категорія, належить до базових категорій. Умови взаємодії передбачають активність обох сторін, хоча можлива різна міра її прояву. Взаємодія у навчально-виховному процесі виявляється у співпраці як формі спільної, спрямованої на досягнення загального результату діяльності та спілкування. Адже головним завданням викладача є подати

матеріал, пояснити його студентів, переконати його у правильності тверджень тощо. Водночас студент зобов'язаний сприйняти, освоїти одержаний матеріал. Крім того між викладачем та студентом взаємодія відбувається не лише на рівні «сказав – почув», «почув-сприйняв», але й на багатьох інших рівнях, зокрема на невербальному, емоційному рівні розуміння.

Дистанційне навчання є процесом взаємодії між людьми (викладачами і студентами), ізольованими у просторі. Наслідком цього є особливо організована поведінка учасників взаємодії, яка залежить від характеру відносин, дистанції між ними і може бути представлена у формі діалогу. Основне завдання дистанційного навчання полягає у стимулюванні дидактичного діалогу студента з матеріалом курсу.

Ефективність діалогу між викладачем і студентом обумовлюють:

- зміст курсу,
- фактори середовища (розмір навчальної групи: діалогів буде більше між викладачем і одним суб'єктом навчання, ніж між групою);
- мова діалогу (якщо викладач користується рідною мовою студента, ефективність діалогу підвищується);
- засоби комунікації (якщо обмін інформацією між викладачем і студентом здійснюється за допомогою електронної пошти, діалог уповільнюється і є високоструктурованим, бо відбувається у письмовій формі; інтенсивність діалогу вища при навчанні за допомогою телеконференцій, у процесі яких викладач відповідає на запитання студентів, які зі своєї ініціативи збагачують діалог).

Поширеною формою спілкування у процесі дистанційного навчання є внутрішня дидактична розмова (керований дидактичний діалог), за належного моделювання якої можна досягти високої якості засвоєння матеріалу. Квазідіалог між викладачем і студентом (керований дидактичний діалог) має здійснюватися у формі інструкцій, які містять припущення про те, що студент уже ознайомився з матеріалом підручника стосовно певного твердження.



У дистанційному навчанні наявні майже всі традиційні способи взаємодії між викладачем і студентами. Сучасні засоби телекомунікацій відкривають перед студентами такі самі можливості, як і під час очних навчальних контактів, а нерідко істотно їх розширюють.

Характер взаємин викладача і студентів повинен бути виключно діловим, становити собою цілеспрямовану взаємодію, спрямовану на ефективне здійснення цих цілей. Ці взаємини й взаємодія повинні ґрунтуватися на взаємній повазі й розумінні спільності цілей діяльності як викладача, так і студента.

Отже, міжособистісні взаємини виникають, розвиваються в процесі спілкування. Навчання неможливе поза спілкуванням, адже тільки завдяки спілкуванню воно стає фактором інтелектуального розвитку людини. Однак там, де є спілкування, там є і виховання, тобто формування людини як особистості.

### **Список використаних джерел**

1. Долинська Л. В. Психолого-педагогічні умови ефективної взаємодії викладачів і студентів в умовах традиційної освіти. Наукові записки Інституту психології імені Г.С. Костюка АПН України /За ред. академіка С.Д. Максименка. К. : Главник, 2005. Вип.26, Т.2. С. 8–11.
2. Колток Л. Шляхи та засоби реалізації педагогічного дискурсу у вищій школі. *Вища освіта України*. 2007. №2. С. 77–83.

***Олійник Катерина,***

кандидат психологічних наук, доцент,  
доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки  
Хмельницький національний університет

## **Етичні принципи взаємодії соціального педагога та батьків дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища**

На часі, в закладах загальної середньої освіти констатується наростання гетерогенності груп учнів, пов'язане з включенням до їх складу «особливих дітей». Інклюзія, на відміну від інтеграції, передбачає таку зміну освітнього середовища, при якій вона відповідає освітнім потребам особливих дітей. Однак практика показує, що при відсутності необхідних матеріально-технічних ресурсів та належної професійної підготовки педагогів, психологів, соціальних педагогів інклюзія найчастіше виявляється формальною, що призводить до зниження її освітнього і соціалізуючого потенціалу, актуалізуючи процеси соціальної ексклюзії. Вирішення цієї проблеми передбачає широке обговорення етичних принципів взаємодії соціальних педагогів та батьків дітей з особливими освітніми потребами. Однак, незважаючи на численні публікації, присвячені проблемам інклюзії в освіті, етичні принципи, які визначають специфіку взаємодії суб'єктів цього процесу в цих умовах, обговорюються вкрай фрагментарно.

Значимість етичних принципів взаємодії суб'єктів інклюзивного освітнього середовища обумовлена тим, що на початкових етапах інклюзії саме вони можуть регулювати процеси соціальної ексклюзії, яка в умовах змін і неблагополуччя є природним соціально-психологічним механізмом розвитку груп шляхом відторгнення людей, що відрізняються за своїми характеристиками, від основного ядра групи. В освітньому середовищі сильний вплив ексклюзії відчувають на собі соціально незахищені члени гетерогенних груп, зокрема, діти з ООП. Цілий ряд вітчизняних і зарубіжних дослідників позначає їх як «соціально вразливих», підкреслюючи тим самим ризик виключення таких дітей з групового функціонування. Подвійний стандарт для оцінки особистості й поведінки особливих дітей, один з найбільш яскравих ефектів стигматизації, сприяє закріпленню практик соціальної ексклюзії, прояви якої зустрічаються не тільки в повсякденній взаємодії особливих дітей з

соціумом, а й в різних сферах організації допомоги та підтримки для таких дітей [1].

Існування проблеми соціальної ексклюзії, породжується інклюзією та інтеграцією в освіті, сьогодні визнається багатьма фахівцями. Процеси соціальної ексклюзії в гетерогенних навчальних групах неминуче призводять до питання про дотримання етичних принципів взаємодії суб'єктів освітнього процесу. У цих умовах найважливішим інструментом професійної діяльності повинен стати етичний кодекс соціального педагога.

У зарубіжній психології та педагогіці етична складова визнається сутнісною характеристикою інклюзивної освіти. Однак, етичні проблеми, що зачіпають інтереси особливих дітей, обговорюються переважно в контексті питань прихильності етичним нормам при медичних маніпуляціях і проведенні наукових досліджень за участю дітей з ООП. Тим часом, в практиці інклюзії виникає ряд специфічних проблем, пов'язаних з особливостями взаємодії суб'єктів освітнього процесу і також вимагають розгляду в контексті етичних принципів.

Вітчизняні та зарубіжні дослідники наголошують на необхідності уточнення і розвитку системи етичних принципів, яка сприяла б успішному вирішенню саме тих проблем, які специфічні для взаємодії в умовах освітньої інклюзії. З нашої точки зору, вирішення цього завдання можливе на основі виявлення конкретних проблем, що виникають у взаємодії суб'єктів освіти, і співвіднесення їх з етичними стандартами, зафіксованими в модельному кодексі соціального педагога, а також в етичних кодексах, прийнятих фахівцями суміжних професій.

Розглянемо зміст основного етичного *принципу поваги до особистості*, покликаного забезпечувати основні права суб'єктів освіти. У громадській моральній свідомості поняття «повага» включає рівність прав, справедливість, як можна більш повне задоволення інтересів людей, довіру в спілкуванні, увагу до їх переконанням, чуйне, ввічливе, делікатне ставлення до них. Порушення вимог принципу поваги до людей загрожує несправедливістю, придушенням

свободи особистості, нерівністю в спілкуванні, приниженням гідності людини, недовірою, грубістю і в гірших випадках навіть насильством і гнобленням, та ін. Недотримання цього принципу можна вважати причиною ексклюзії.

*Принцип компетентності* має більш певний зміст, ніж принцип поваги, і має сенс володіння всебічними знаннями і досвідом в будь-якої професійної сфері, успішне використання цих знань в конкретних умовах, що вимагає постійного професійного вдосконалення соціального педагога щодо.

*Принцип конфіденційності* досить представлений у всіх професійних кодексах системи «людина-людина». Однак, як правило, там немає окремого пункту, присвяченого настільки практично актуальній проблемі, а питання про право на особисту і сімейну таємницю включений в загальний пункт про права клієнта.

*Принцип опори на позитивне* – соціальні педагоги зобов'язані виявляти позитивне в людині і, спираючись на хороше, розвивати інші, недостатньо сформовані чи негативно орієнтовані якості, доводячи їх до необхідного рівня й гармонійного поєднання.

Зауважимо, що в умовах інклюзії в освіті неминуче виникає цілий ряд моральних колізій, які неможливо регламентувати нормативно, виходячи з вимог існуючих професійних етичних кодексів. Звичайно, в цих випадках на перший план виходять проблеми моральної зрілості і моральної надійності соціального педагога, що дозволяють йому реалізувати в конкретних (важких) професійних ситуаціях загальні етичні принципи. Осмислення інклюзії в контексті етичних принципів взаємодії суб'єктів освіти сприятиме удосконаленню нової для нашої країни практики роботи з дітьми особливими освітніми потребами та їх батьками.

### **Список використаних джерел**

1. Карпенко М. І. Морально-етичний аспект роботи педагогів в інклюзивному середовищі. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки.* №1(332), 2020. С. 112–122. URL:

<http://visnyk.luguniv.edu.ua/index.php/vped/article/view/319/323> (дата звернення: 02.09.2021).

*Орел Галина,*

вихователь гуртожитку Коростишівський  
педагогічний фаховий коледж імені І.Я. Франка,

*Луцькова Оксана,*

вихователь гуртожитку Коростишівський  
педагогічний фаховий коледж імені І.Я. Франка

### **Взаємодія суб'єктів освітнього процесу в умовах пандемії Covid-19**

Пандемія COVID-19 значно вплинула на освітній сектор України. Після закриття закладів освіти у березні 2020 року основною проблемою було забезпечити безперервність навчання та створити умови для якісного дистанційного та змішаного навчання. Ми зіткнулися з багатьма викликами, але спільними зусиллями державної влади, органів місцевого самоврядування, освітян і науковців нам вдається долати труднощі, забезпечувати стабільне функціонування системи освіти та її безперервний розвиток.

Дистанційне навчання – це сукупність технологій, які забезпечують отримання студентами основного обсягу навчального матеріалу, інтерактивна взаємодія студентів і викладачів в процесі навчання, надання студентам можливості самостійної роботи з навчальними матеріалами. Дистанційне навчання орієнтоване на впровадження в освітній процес принципово нових моделей навчання, які передбачають проведення конференцій, самостійну роботу студентів з інформаційними полями з різних банків знань, проектні роботи, тренінги та інші види діяльності з комп'ютерними технологіями. Джерелом інформації в цих моделях є бази даних у віртуальному освітньому середовищі, координатором освітнього процесу – викладач, а інтерпретатором знань – студент. Таким чином, діяльність студента змінюється в напрямку від

отримання знань до їх пошуку. При цьому зберігаються всі компоненти освітнього процесу: цілі, зміст, методи навчання, оцінка результату тощо, в тому числі система управління освітнім процесом.

Опинившись у березні 2020 року в надзвичайних умовах роботи, всі працівники закладів освіти зуміли фактично з нуля напрацювати нові підходи до організації освітнього процесу.

Для організації дистанційної освіти необхідно забезпечити наявність чотирьох типів суб'єктів: учні, студенти чи здобувачі (ті, хто вчиться); викладач, учитель чи тьютор (той, хто навчає); організатор (планує освітню діяльність, розробляє програми, розв'язує організаційні питання тощо); адміністратор (забезпечує функціонування системи, розв'язує технічні питання) [1].

Обов'язковою умовою організації дистанційного навчання є використання сучасних освітніх інтернет-технологій, комп'ютерних та комунікаційних засобів, мультимедійних програм. Це дозволяє зробити навчання цікавим, змістовним, всеосяжним тощо. Серед переваг дистанційного навчання: гнучкість (можливість викладання навчального матеріалу з урахуванням індивідуальних особливостей, підготовки, досвіду, здібностей та можливостей здобувачів освіти); актуальність (можливість впроваджувати сучасні педагогічні та методичні розробки); зручність (можливість навчатися у будь-який час, будь-де, де є можливість, повертатись до вивченого матеріалу з метою повторення); модульність (матеріал розбито за темами й зручними частинами); економічна ефективність (навчання дешевше ніж традиційне, оскільки не залучені приміщення закладів освіти, полегшений доступ до навчальних матеріалів); інтерактивність (можливість спілкування між учасниками освітнього процесу); контроль якості освіти (можливість контролю без психологічних бар'єрів у спілкуванні, проведення дискусій, чатів, форумів, здійснення самоконтролю), відсутність кордонів для здобуття освіти [1].

Проте, дистанційне навчання має ряд недоліків. Серед них: відсутність прямого контролю, відсутність особистих контактів з викладачами та

здобувачами освіти («живе» обговорення питань, групові дискусії, активна діяльність сприяють розумінню та міцному засвоєнню матеріалу), не завжди є можливість застосувати набуті знання на практиці (не все можна провести у домашніх умовах); не завжди заслужені оцінки під час тестувань і перевірок; необхідне обладнання (комп'ютер, веб-камера, мікрофон, смартфон, Інтернет) та технічні навички роботи з ними тощо [2].

Вагому роль батьків у тісній комунікації з педагогами та мотивації дітей до навчання, додавши, що успіх будь-якої справи залежить від взаємодії та співпраці всіх учасників освітнього процесу.

Водночас пандемія сприяла розвитку освітньої галузі:

- дистанційне навчання мотивувало вчителів удосконалювати свої цифрові навички;
- керівники закладів освіти отримали цінний досвід адаптації освітнього процесу до нової реальності й створення безпечних умов для вчителів та учнів;
- українська освіта отримала шанс подолати наявний цифровий розрив.

Освіта є одним з основних прав людини, що закріплене у 26 статті Декларації прав людини, Конституції України та галузевих законах. Четверта ціль сталого розвитку ООН до 2030 року, виконання якої здійснює також і Україна, передбачає «забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх».

Пандемія COVID-19 зачепила більшість країн світу і практично всі сфери суспільного життя, не стала винятком і система освіти. Одним зі способів стримування коронавірусної інфекції як і раніше залишається соціальна ізоляція, її заходи потребують часткового або повного закриття освітніх установ і супутньої їм інфраструктури. Вплив, який пандемія коронавірусу зробила на систему вищої освіти, відрізняється від країни до країни, має свою специфіку в різних регіонах світу. Проте можна простежити загальний вектор цих змін: пандемія поставила заклади освіти у важкі умови, змушуючи їх в

найкоротші терміни адаптуватися до подій, витратити значні кошти для прискореної цифровізації, приймати рішення часто без урахування можливих негативних наслідків. Негативний вплив пандемія зробила на міжнародне співробітництво в галузі освіти та науки: були скасовані міжнародні поїздки, припинені програми обмінів та академічної мобільності студентів і науково-педагогічних кадрів, багато програм по лінії науково-дослідного співробітництва поставлені на паузу.

### **Список використаних джерел**

1. Дистанційна освіта. *Вища освіта.* (2011-2018). URL: <http://vnz.org.ua/dystantsijnaosvita/pro/>.

2. «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2»: Постанова Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 р. № 211 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-п>.

***Павелко Ірина,***

кандидат психологічних наук,  
доцент кафедри психології та соціальної роботи  
Державний університет «Одеська політехніка»

### **Психологічні аспекти формування прив'язаності у дитини**

Проблема психічного розвитку дитини є центральною у віковій та педагогічній психології. Однією з важливіших тем розвитку дитини є формування емоційної прив'язаності. Її вивченню були присвячені роботи, що були виконані в 1951-1960 рр. англійським психоаналітиком Дж. Боулбі. У



своїх дослідженнях він показав, що для психічного здоров'я дитини необхідно встановлення теплих, радісних взаємовідносин з матір'ю.

Першим досвідом формування прив'язаності є народження дитини. Це критичний момент, який характеризується особливою сприйнятливістю дитини до зовнішніх чинників (Kennel С. Н., Klaus М. Н., 1986). В цей час йде активне закарбування об'єктів навколишнього середовища, отримання первинного постнатального досвіду, завдяки чому вибірково запускаються інстинктивні видові та індивідуальні реакції. К. Лоренц (1970, 1971) описав це явище в 1935 р. під назвою «імпринтингу».

У момент пологів, в перші кілька годин після пологів досвід, пережитий і дитиною і жінкою, абсолютно унікальний, тому що, закарбовуючись у психіці, створює певні поведінкові моделі, які використовуються в дорослому стані у вигляді поведінкових реакцій (Грехем Д., 1993).

Формування прив'язаності відбувається в результаті досвіду, який дитина отримує в дитинстві з мамою або тим значущим дорослим хто виконує її функції. Прив'язаність – це не тільки і не стільки про відносини між дитиною і тим до кого вона прив'язана, а в першу чергу, про здатність дитини встановлювати близькі стосунки взагалі.

Прив'язаність – це психологічна здатність встановлювати відносини, в яких дитина може отримувати підтримку, в яких вона може покласти на іншу людину і не буде відчувати себе самотньою і покинутою. Прив'язаність буває трьох видів: фізична, емоційна, інтелектуальна. Ядро прив'язаності формується в період від 4 місяців до 2,5 років, коли дитина формує відносини, в рамках яких ця прив'язаність розвивається. А найбільш оптимальним періодом її формування є період від 4 до 8 місяців.

Саме в цей період важливо подбати про те, щоб у дитини були сформовані близькі стосунки з об'єктом прив'язаності. Через те, що розлад прив'язаності відбувається в ранньому несвідомому віці, згодом він стає однією з найбільш складних тем в психотерапії, тому що такі люди будуть зазнавати труднощів зі встановленням близьких і теплих відносин, їм буде важко

переносити самотність (вийшовши з відносин вони тут же пов'язують себе з кимось, при цьому не встигаючи переосмислити досвід попередніх відносин).

Залежно від особистості людини і особливостей його дитинства, порушення прив'язаності у дорослих може проявляти себе у двох основних формах:

а) замкнутий тип, якому важко вибудувати близькі стосунки, він відчуває страх і уникає емоційної близькості, так як вважає себе негідним любові або «занадто хорошим» для інших;

б) тривожно-опірний тип: схильний до нав'язливої опіки, але при цьому вважає, що ним користуються, його недооцінюють; швидко впадає в емоційну залежність від партнера, «розчиняється» в ньому і відносинах; відносини ідеалізує, у відносинах з іншими «власник», в глибині душі вважає себе негідним любові.

Розлад прив'язаності – це одна з найтяжких психотравм. Основоположник теорії прив'язаності Дж. Боулбі [1] вважав, що проблеми поведінки дітей, їх адаптації в суспільстві, агресія підлітків виникають саме через порушення відносин дитини з батьками. Доведено прямий взаємозв'язок несформованих емоційних зв'язків з психіатричними, неврологічними і соціопатичними розладами, зокрема, частотою скоєння суїцидів (Greer, 1964). Дослідники Несс (1962), Гріер (1964), Браун Еппс (1966) повідомляли про подібні статистично значущі дані для груп психопатів і стійких правопорушників, а також осіб, що пристрастилися до алкоголю і наркотиків (Koller, 1966).

Розлад прив'язаності відбувається коли об'єкт прив'язаності:

а) *нестабільний* (мама в гарному настрої любить, а у поганому кричить і б'є);

б) *байдужий* (післяпологова депресія, гормональні порушення і материнський інстинкт не «запускається»; мама не вміє любити, так як не мала такого досвіду у дитинстві; мама переживає горе; неприязнь до дитини; в) *агресивний* (мама емоційно зривається на дитині); г) об'єкт *відсутній*.

Говорячи про особливості формування прив'язаності можна виділити три поняття: *фундаментальність* (інстинкти, які викликають потребу дитини в прихильності, закладені у самих примітивних частинах мозку і відповідно в найглибших шарах психіки); *залежність* від об'єкта прив'язаності (щоб батьки не робили з дитиною, включаючи психологічне та фізичне насильство, дитина буде їх любити; однак при цьому дитина виростає з моделлю відносин «любов-ненависть»); *емоційність* (найсильніші емоції дитини пов'язані з його прив'язаністю; надалі всі психологічні та психіатричні емоційні проблеми дитини беруть початок з відносин прив'язаності).

Обов'язковими умовами формування прив'язаності є турбота і домінування. Однак, якщо буде тільки *турбота* – заохочення, відповідальність (до якої дитина ще не готова), емоційна підтримка, проте при цьому дитина не буде відчувати опори і захисту (тому що починає відчувати страх), у неї починає формуватися парентіфікація (сімейна ситуація, при якій дитина змушена рано ставати дорослим і прийняти на себе опіку над своїми батьками). Якщо ж буде тільки *домінування* – тобто строгі батьки, які дають дитині опору, захист, формальну турботу, проте при цьому не дають любові та емоційної підтримки, дитина в такій ситуації втрачає здатність сформувати прив'язаність (виростає нездатною до контакту і нечутливою до інших людей). Тому, саме завдяки балансу турботи і домінування, дитина має можливість активно вивчати світ, адаптуватися до нього з опорою на батьків, і таким чином, справлятися з важкими ситуаціями, вчитися переживати власні емоції і встановлювати здорові та міцні відносини.

Існують наступні види прив'язаності: а) *надійна прив'язаність*, яка формується, коли батьки доброзичливо і постійно орієнтовані на дитину; б) *амбівалентна прив'язаність* – ненадійна прив'язаність, яка формується, коли батьки агресивні, зриваються на дитину або гіперопекають її та коли ці відносини відбуваються поперемінно); в) *уникаюча* – ненадійна *прив'язаність*, яка формується, якщо мати постійно ігнорує потреби дитини, не надає їй допомогу, нехтує її емоційно); г) *дезорганізуюча* – ненадійна *прив'язаність*, що

формується при депресивно відстороненої матері, сильно травмованої матері та у неблагополучних сім'ях.

Для того, щоб сформувати надійну симпатію, батькам необхідно: давати дитині максимум тілесного контакту; частіше розмовляти; кожен раз, коли дитина починає плакати, брати її на руки; коли дитина переживає стрес або біль (наприклад, під час щеплення) батьки повинні її підтримувати; уважно ставитися до фізичних й емоційних потреб дитини; підтримувати здорові (теплі, стабільні, що дають опору) відносини.

Надійна модель прив'язаності на початку підліткового віку робить цей період більш рівним і спокійним, але успіху не гарантує. При всій своїй важливості, прив'язаність не дає абсолютного імунітету від різких перепадів настрою, тривожного розладу, плутанини в думках і зловживання психоактивними речовинами. Кожний з цих станів може проявитися, оскільки розвиток зумовлений також й іншими факторами: темпераментом, взаємовідносинами з іншими людьми, соціально-економічним статусом, генетикою та ін.

Що стосується психофізіології, то надійна прив'язаність в ранньому дитинстві розвиває багато функцій префронтальної кори, які включають контроль над тілесними реакціями та емоціями, гнучкість психіки, розуміння себе, співпереживання і розвиток морального почуття, сприяє інтеграції вищих функцій мозку і стійкості психіки. Це відбувається завдяки тому, що префронтальна область об'єднує кору півкуль, лімбічну область, стовбур мозку, тілесні функції і навіть зв'язок зі світом – у координоване та збалансоване ціле. Прив'язаність створює здорові та міцні відносини, що виникають в результаті інтеграції мозку [2]. Теплі стосунки між усіма членами сім'ї дозволять виростити з малюка людину, здатну у подальшому налагодити спілкування з іншими людьми, зайняти лідерські позиції в колективі, контактного, схильного до співпереживання. Таким чином, прив'язаність, потреба в близькості – базова потреба дитини.

Втім, є й оптимістичні прогнози. Якщо у людини сформувалася ненадійна модель прив'язаності, то в залежності від здатності і бажання можлива інтеграція функції префронтальної кори в будь-якому віці. Зокрема, дослідження Д. Дж. Сигела показують, що певні варіації нашого генетичного коду, що впливають на засвоєння дофаміну, серотоніну або окситоцину, можуть безпосередньо впливати на реакції в складних життєвих ситуаціях. Тобто прив'язаність є важливим елементом життя людини, проте не впливає на все життя. І хоча людина не може змінити свої гени, вона може змінити свою свідомість і поведінку. Інакше кажучи, моделі прив'язаності схильні до змін, і створення надійних моделей не залежать від віку.

### **Список використаних джерел**

1. Боулби Джон. Создание и разрушение эмоциональных связей. М. : Академический проект, 2004. 232 с.
2. Сигел Дэниэл Дж., Брайсон Т. П. Воспитание с умом. 12 революционных стратегий всестороннего развития мозга вашего ребенка. М. : Эксмо. 33 с.

***Павленко Віта,***

кандидат педагогічних наук, доцент,  
доцент кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти,  
андрагогіки та управління  
Житомирський державний університет імені Івана Франка

**Школа-родина-дитина: креативний підхід**

Зміна освітньої парадигми, що полягає в переході від орієнтації на знання до орієнтації на особистість людини, поява нових освітніх стандартів намітили шлях до кардинальної перебудови всього освітнього процесу. Спрямованість на гармонійний особистісний розвиток кожного учня і підготовку до мінливого життя в умовах швидкого розвитку техніки, науки та інших сфер життя ставить проблему розвитку креативності дітей на перше місце. Питання розвитку креативності залишається одним із найважливіших у педагогічній та психологічній науках.

В основі педагогіки партнерства лежить спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнями та батьками. В умовах педагогіки якість роботи вчителя оцінювалася в першу чергу з уміння доставляти контент у своїй предметній області. Технологіям, що з'явилися за останні десятиліття, належить роль підтримки учня в освоєнні обов'язкової навчальної програми.

У педагогіці партнерства основою для оцінки діяльності вчителя є його педагогічний потенціал. Він включає в себе володіння різними навчальними стратегіями, які допомагають формувати партнерські взаємовідносини з учнями в освоєнні навчального процесу. Креативні технології в новій моделі використовуються для того, щоб відкривати знання, опанувати ними і створювати нові знання для використання їх в умовах реального світу. Саме таким чином і досягається мета щодо забезпечення глибокого навчання.

Ми змінюємо педагогіку, і креативні технології вдало вписуються в оновлений навчальний процес. У педагогіці минулого століття вони або витісняються, або використовуються виключно для доставки навчального змісту і перевірки засвоєння учнями навчального матеріалу.

Нові партнерські відносини між учителем, учнями й батьками є основою для ефективної нової педагогіки. Для учнів навчання стає осмисленим: вони беруть участь у визначенні цілей навчання, пов'язують навчання з власними інтересами, прагненнями, стають більш уважними до своїх досягнень і беруть відповідальність за своє навчання.

У науковій літературі існують різні підходи до визначення креативності. Г. Айзенк визначив креативність як «здатність, яка допомагає людині висувати ідеї». На його думку, креативність – це складова загальної розумової обдарованості [1]. Е. Торренс підкреслює, що креативність – це процес мислення, який пов'язаний з інсайтом – яскравою здогадкою, що з'єднує в собі нові асоціації з розв'язуваною проблемою [3].

На уроках репродуктивні завдання використовуються здебільшого з метою швидкого включення дітей в роботу (розминка) і розвитку психічних механізмів, які лежать в основі їх творчих здібностей. Незважаючи на наявні негативні сторони репродуктивних завдань, можна різними способами збільшити коефіцієнт корисної дії репродукції: в одних випадках – обмежуючи час на виконання завдання з метою розвитку швидкості реакції і мислення; в інших – інтегруючи в одному питанні різні рівні знань.

Приклади таких завдань:

*1. Завдання з обмеженим часом на виконання (розминка).* Завдання виконуються в досить високому темпі, на відповідь дається 2–3 секунди. Чергуються питання з різних галузей знань. Така робота концентрує увагу, розвиває вміння швидко переключатися з одного виду діяльності на інший. Всі ці навички в сукупності входять в структуру креативного підходу і можуть бути застосовані на різних уроках.

*2. Завдання з відстроченим питанням.* Сутність їх у тому, що умова завдання орієнтує школяра на вже звичний для нього хід розв'язання, який в підсумку виявляється помилковим. На перших уроках багато учнів відчувають психологічний дискомфорт і просять повторити завдання ще раз. Тільки пізніше, потренувавшись, звикають до завдань такого типу, привчаються бути завжди напоготові, концентруючи увагу і пам'ять в потрібному напрямку. При цьому помітно підвищується їх стійкість до різного роду перешкод, що утрудняють виконання завдань.

*3. Інтерактивні завдання.* Дозволяють в короткий термін виявити інтереси учнів і намітити шляхи їх розвитку. Розв'язуючи креативні

(нестандартні) завдання, діти відчують радість залучення до креативного мислення, інтуїтивно відчують красу й велич науки. Відповідно до особливостей і цілями застосування різного роду завдань можна використовувати базову модель уроку, спрямованого на розвиток креативності, в системі занять з різних предметів.

Таким чином, для розвитку креативності важлива комплексна система роботи з учнями з використанням різних освітніх технологій. Модель «школа-родина-дитина» є новою, оскільки: дозволяє досягти глибокого навчання, яка включає створення нового знання і використання його в реальному світі; декларує нові навчальні партнерські відносини між учителем і учнями під час навчального процесу, який є центром відкриття, свідомості й використання знань; приймає креативні технології і дає можливість для використання їх як в школі, так і за її межами.

### **Список використаних джерел**

1. Айзенк П. Перевір свої здібності. Москва, 1972. 121 с.
2. Павленко В.В. Розвиток креативності молодших школярів: монографія / за ред. проф. О.Є. Антонової. Житомир, 2017. 158 с.
3. Torrance E.P. The nature of creativity as manifest in its testing. The blazing drive: the creative personality. Buffalo, NY: Bearly Limited, 1987. 123 p.

***Панчук Олександра,***  
студентка СР-20м групи  
Хмельницький національний університет,  
***Романовська Людмила,***  
доктор педагогічних наук, професор, професор  
кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки  
Хмельницький національний університет



## **Соціально-педагогічні аспекти реалізації інклюзивної освіти в сучасних умовах**

Збільшення кількості осіб з особливими освітніми потребами в розвинутих країнах світу, особливо дітей, поставило в перелік національних пріоритетів цих країн здійснення профілактики інвалідності і вирішення соціальних проблем, серед яких для суспільства завжди залишались найбільш складними проблеми освіти дітей і молоді з особливими освітніми потребами. На сьогоднішній день одним з варіантів вирішення цієї проблеми є інклюзивне навчання, яке ґрунтується на визнанні необхідності задоволення різноманітних потреб і здібностей дітей і молоді з особливими освітніми потребами, включаючи відмінності у способах і темпах навчання. Ця мета досягається шляхом індивідуалізованих методів навчання, адаптованих навчальних програм та індивідуально підібраних допоміжних навчальних матеріалах. Саме інклюзивне навчання є необхідною умовою активної адаптації, соціалізації та розвитку учнівської та студентської молоді з особливими освітніми потребами.

Інклюзію розглядають як процес збільшення участі людей з особливими освітніми потребами в соціальному житті, а інклюзивну освіту визначають як систему освітніх послуг, що ґрунтуються на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права здобути її за місцем проживання, в умовах закладу середньої освіти, пристосування шкіл до потреб усіх учнів [5].

Дослідженню соціально-педагогічних аспектів залучення дітей та молоді з особливими освітніми потребами до навчання в освітніх закладах, їх реабілітації та соціалізації до суспільних норм присвячені праці таких науковців, як О. Василенко, А. Колупаєвої, В. Тесленка, М. Чайковського [2; 3; 6; 8].

Важливій ролі вчителів та викладачів у впровадженні інклюзивної освіти та вирішенні усіх проблем, пов'язаних з цим присвячені праці таких дослідників, як L. Măță, O. Clipa, O. Bezliudnyi, M. Bevzyuk, I. Demchenko,

S. Tsymbal-Slatvinska, I. Babii, O. Kozii, V. Bezliudna, O. Butenko, N. Dudnyk, A. Nikitenko, O. Riaboshapka, L. Kolesnik, L. Frumos [4; 1; 7].

Так, зокрема, румунські дослідники L. Măță та O. Clipa стверджують, що надзвичайно важливим є вивчення ставлення вчителів до інтеграції учнів з особливими освітніми потребами в загальноосвітні заклади. Це допоможе визначити відповідні заходи впливу, щоб встановити відносини, засновані на взаємній довірі та сприянні рівним можливостям навчання усіх учасників освітнього процесу. Адже якщо вчителі позитивно ставляться до інклюзивної школи, вони стають більш відкритими для адаптації та зміни способів навчання, щоб задовольнити численні потреби учнів з особливими освітніми потребами у навчанні [4].

М. Чайковський переконаний, що інклюзивна освіта тісно взаємопов'язана з процесом інтеграції осіб з особливими освітніми потребами у соціальне та освітнє середовища, що визначається як нормалізація умов соціального життя і можливостей одержання освіти відповідно до міжнародних та українських правових актів. Проте одним з найважливішим аспектом впровадження інклюзивної освіти у закладах вищої освіти є інклюзивна компетентність викладачів вищої школи, яку дослідник визначає як відносно самостійну частину загальної професійної компетентності; інтегративне особистісне утворення, що обумовлює здатність здійснювати освітні функції в процесі інклюзивного навчання, зокрема забезпечувати освітні потреби студентів з особливими освітніми потребами, їхню соціально-педагогічну адаптацію у навчально-виховному середовищі, створювати всі умови для їхнього повноцінного розвитку та саморозвитку [8].

У своїй статті науковці O. Bezliudnyi, M. Bevzyuk, I. Demchenko, S. Tsymbal-Slatvinska, I. Babii, O. Kozii, V. Bezliudna, O. Butenko, N. Dudnyk, A. Nikitenko, O. Riaboshapka та L. Kolesnik дійшли до висновків про те, що вчителі та викладачі повинні бути спеціально навчені різним аспектам інклюзивної практики. На жаль, теоретико-прикладні аспекти такого навчання

розроблені на недостатньому рівні, що вказує на певну неефективність підготовки вчителів та викладачів до впровадження інклюзивного навчання [1].

В свою чергу, румунська дослідниця L. Frumos вважає, що вчителі, які працюють в інклюзивних класах, беруть на себе нові ролі та обов'язки, оскільки вони мають задовольняти потреби всіх учнів в класі. Ці вчителі повинні бути відданими принципам інклюзії, сприймати усі виклики інклюзивного навчання та намагатися розробляти такі навчальні програми, які враховують можливості усіх учнів, незалежно від їхніх здібностей, психофізіологічних особливостей тощо. А в ситуаціях дистанційного навчання можливий і необхідний перехід до інклюзивної освіти в Інтернет-класі. Учень чи студент з особливими освітніми потребами має брати участь в Інтернет-середовищі для широкого кола навчальних заходів. При цьому вчителі та викладачі мають нести відповідальність за вибір та використання тих чи інших методів і засобів навчання відповідно до потреб учнів, щоб останні могли досягти основних освітніх цілей [7].

Вітчизняний дослідник В. Тесленко стверджує, що українська соціальна педагогіка робить лише перші кроки у науковому обґрунтуванні змісту, форм та методів соціально-педагогічної підтримки дітей з особливими освітніми потребами. Тому у своїх дослідженнях вчений звертає особливу увагу на розробку концептуальних підходів до соціально-педагогічної підтримки дітей з особливими освітніми потребами, а також етапів впровадження цієї підтримки. Досвід експериментальної організації соціальної та освітньої підтримки, реабілітації та соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами в Україні дає змогу автору зробити висновок про те, що своєчасна та рання соціальна й освітня підтримка є пріоритетним напрямком у розвитку життєвої компетентності дітей з особливими освітніми потребами, оскільки вона створює сприятливе реабілітаційне середовище та враховує найбільш продуктивний вік для реабілітації та соціальної адаптації. З огляду на це, В. Тесленко пропонує розробляти та впроваджувати регіональні програми соціально-освітньої підтримки дітей з особливими освітніми потребами, тобто

науковий алгоритм, що забезпечує логічну послідовність та поетапність дій усіх виконавців соціально-освітньої підтримки дітей з особливими освітніми потребами. На думку автора, регіональна програма надає ефективну допомогу кожній родині на основі повної бази даних правової, соціальної, економічної, медичної, психологічної та педагогічної підтримки інтересів та запитів дитини та її подальшого самовизначення у суспільному житті [6].

На підтвердження думки В. Тесленка, дослідниця О. Василенко стверджує, що адаптація дітей з особливими освітніми потребами до навчання в закладах освіти буде здійснюватися більш ефективно за рахунок впровадження у цих закладах таких соціально-педагогічних умов, як: створення сприятливого соціально-побутового та навчально-виховного середовища для учнів з особливими освітніми потребами; формування продуктивних видів стосунків дитини з особливими освітніми потребами з оточенням (у класі, в сім'ї); організації соціально-педагогічної та психологічної допомоги сім'ї, яка виховує дитину з особливими освітніми потребами [2].

Проте, незважаючи на зацікавленість дослідниками проблемою впровадження інклюзивного навчання в освітніх закладах усіх рівнів та вирішення усіх питань, що пов'язані з цим процесом, вона потребує більш детального вивчення. Адже саме від характеру формування міжособистісних стосунків в інклюзивному класі та інклюзивній студентській групі залежить не лише навчальна успішність дітей та молоді з особливими освітніми потребами, але й ефективність процесів їх адаптації, соціалізації та реабілітації.

### **Список використаних джерел**

1. Bezliudnyi O., Bevzyuk M., Demchenko I., Tsymbal-Slatvinska S., Babii I., Kozii O., Bezliudna V., Butenko O., Dudnyk N., Nikitenko A., Riaboshapka O., Kolesnik L. Psycho-pedagogical conditions for preparing future teachers for their interaction with students' parents in inclusive practice in primary schools. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*. 2020. № 11 (2). P. 160–177.

2. Василенко О. *Соціально-педагогічні умови адаптації молодших школярів з особливими потребами до навчання в загальноосвітній школі*. Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, Луганськ. 2010. 293 с.

3. Колупаєва А., Данілавічуте С., Литовченко С. *Професійне співробітництво в інклюзивному навчальному закладі*. Навчально-методичний посібник. Київ: Видавнича група «АСК». 2012. 192 с.

4. Măță L., Clipa O. Inclusive education and in-service teachers' attitudes. *Revista Românească pentru Educație Multidimensională*. 2020. № 12 (1). P. 135–149.

5. Софій Н. Обеспечение инклюзивного подхода при преподавания гражданского образования. *Громадянська освіта: теорія і методика навчання*. 2008. С. 154–164.

6. Teslenko V. Improving the health of children with special needs during the implementation of the programme of social and educational support. *Revista Românească pentru Educație Multidimensională*. 2020. № 12 (2). P. 199–219.

7. Frumos L. Inclusive education in remote instruction with universal design for learning. *Revista Românească pentru Educație Multidimensională*. 2020. № 12 (2). Sup. 1. P. 138–142.

8. Чайковський М. *Теорія і практика соціально-педагогічної роботи з молоддю з особливими потребами в умовах інклюзивного освітнього простору*. Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, Старобільськ. 2016. 570 с.

**Перебиковська Юлія,**  
студентка СР-20м групи  
Хмельницький національний університет,  
**Овод Юлія,**

кандидат педагогічних наук, доцент,  
доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки  
Хмельницький національний університет

### **Теоретичні аспекти соціальної роботи з неповними сім'ями з метою формування у них відповідального батьківства**

Сім'я як унікальна спільність людей, відіграє важливу роль в житті, його захисті, забезпеченні соціалізації, формуванню задовільних індивідуальних потреб.

Сім'я – група людей, яка складається з чоловіка, дружини, дітей та інших близьких родичів, які живуть разом. З точки зору соціальної роботи, сім'я – заснована на шлюбі та кровних зв'язках мала група, члени якої об'єднані спільним проживанням та веденням домашнього господарства, емоційними зв'язками та взаємними обов'язками один до одного.

Виділяють безліч варіантів складу та структури сім'ї. Так, до прикладу Є. Личко розробив наступну класифікацію сімей: за *складом* сім'ї поділяють на повні (є мати та батько), неповні (є лише мати або батько) та деформовані сім'ї (наявність вітчима або мачухи); за *функціональними особливостями* він виділяє сім'ї гармонійні та дисгармонійні.

Сім'я відіграє важливу роль у житті та діяльності суспільства. Сім'я як мікроструктура задовольняє важливі соціальні потреби та виконує ряд соціальних функцій. Виділяють наступні функції сім'ї: репродуктивна, виховна, побутова, економічна, комунікативна та ін. Існують сім'ї повні та неповні. Зупинимося більш детально на неповних сім'ях.

Неповною є сім'я, яка складається з одного із батьків з однією або декількома неповнолітніми дітьми. Неповні сім'ї поділяються на наступні види: материнські, батьківські, неповні прості та неповні розширені.

Серед наслідків виховання в неповних сім'ях можна виділити наступні проблеми:

1) Значно скоротився перелік соціальних гарантій для неповних сімей та відповідно знизився їх рівень соціального захисту.

2) Відсутність одного з батьків у сім'ї може стати причиною неповноцінного, невдалого виховання дітей, які не спостерігають правильну форму сімейних відносин «мати-батько-дитина», не сформовано в процесі їх соціалізації адекватного уявлення про рольові функції.

3) Небажання колишнього подружжя спілкуватися з дитиною, що призводить до виникнення почуття непотрібності своїм батькам, а це в свою чергу негативно впливає на психіку дитини.

4) У дітей з неповних сімей зазвичай проявляється відчуття власної неповноцінності (образа, пригніченість, провина за розлучення батьків).

5) Труднощі спілкування дитини з тим із батьків, хто пішов з родини, з другою дитиною від повторного шлюбу і як наслідок психологічні проблеми, а в деяких випадках відчуття ненависті та неповноцінності.

Отже, неповним сім'ям притаманний ряд проблем, одні з яких можна вирішити засобами соціальної роботи.

Соціальна робота з неповними сім'ями передбачає консультаційну та реабілітаційну діяльність соціальних служб, спрямовану на мобілізацію ресурсів, профілактику конфліктів, вибір доцільних форм життєдіяльності, виявлення та подолання труднощів.

Соціальні технології в соціальній роботі з неповними сім'ями – це сукупність прийомів та методів, за допомогою яких вирішуються соціальні проблеми та забезпечується соціальний захист неповної сім'ї, принципах та теоретико-методологічних закономірностях, а саме соціальна діагностика, соціальне консультування, соціальна адаптація та ін.

Соціальна робота з неповними сім'ями реалізується у закладах освіти, закладах додаткового навчання та соціального захисту, у дошкільних установах.

Необхідною умовою соціальної роботи з дітьми з неповної сім'ї є компенсаційна діяльність дорослих. Це стосується не лише близьких родичів, а

і всіх учасників освітнього процесу в навчальному закладі. Педагоги зобов'язані пильніше спостерігати за дітьми з неповних сімей, з метою виявлення симптомів, які свідчать про переживання дитиною неприємностей між батьками. Діяльність соціальних працівників спрямована на задоволення потреб дітей та їх сімей, підтримку батьків, надання консультативної допомоги у вихованні дитини в кризових ситуаціях.

Соціальна робота з неповними сім'ями повинна бути спрямована на закріплення та розвиток сімейних сосунків, відновлення внутрішніх ресурсів, стабілізацію досягнутого позитивного результату та бути орієнтованою на реалізацію соціалізуючого потенціалу.

### **Список використаних джерел**

1. Воронцова Г. Г. Организационно-педагогические условия взаимодействия социального работника с родителями и детьми из неполной семьи : автореф. дис. ... на соиск. учен. степ. к. п. н. / СПб., 2002. 23 с.

2. Капська А. Й. Соціальна робота: деякі аспекти роботи з дітьми та молоддю. К., 2001. 220 с.

***Полянчук Вікторія,***

студентка СР-20м групи

Хмельницький національний університет,

***Овод Юлія,***

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки

Хмельницький національний університет

### **Безвідповідальність батьків як один із чинників злочинності**

#### **дітей та молоді**

Фундаментальні зміни в політичних, соціальних, економічних умовах та в суспільній свідомості громадян України, які додали у суспільне життя чимало



позитивного, призвели водночас до загострення суперечностей у сімейному вихованні дітей.

На думку науковців, викладачів, працівників різних закладів, які мають справу з неповнолітніми, основною причиною злочинності неповнолітніх є несприятлива обстановка в сім'ї та її негативний вплив. Уміння вирізняти, розуміти причини і взаємопов'язаність суперечностей у сімейному вихованні дітей, передбачати шляхи їх розв'язання в інтересах родин та їх окремих членів на державному (у загальній сімейній політиці держави), фаховому (зусиллями фахівців), та індивідуальному рівнях (зусиллями самих членів родини) значною мірою могло б поліпшити становище сімей в Україні і можливості реалізації їх виховної функції, тим самим вплинути на зниження рівня злочинності неповнолітніх.

Основним джерелом формування перекручувань особистості підлітка, що призводить до вчинення злочину є недоліки та порушення сімейного виховання і неблагополучні сім'ї.

Сімейне неблагополуччя має ряд наступних ознак:

1. Порушення структури сім'ї (неповні сім'ї);
2. Занепад моральної позиції її членів;
3. Недоліки педагогічних знань батьків, відсутність у них навичок виховання дітей.

Суспільством втрачається система соціального контролю над процесом становлення підростаючого покоління, багато традиційних інститутів соціалізації таких як сім'я, школа, дитячі та молодіжні організації втрачають своє значення, а на зміну їм крім «інституту вулиці» нічого не прийшло.

В результаті процес соціалізації підлітків набуває все більш негативного характеру, неповнолітні відчують в теперішній час в більшій мірі вплив кримінального світу та його цінностей, а не інститутів громадянського суспільства.

За останні роки зростає тенденція збільшення кількості вчинених злочинів неповнолітніми. Якщо не змінювати ситуацію, то через деякий час ми

отримаємо ціле покоління соціально дезорієнтованих та схильних до правопорушень громадян. Саме тому необхідна суспільна, загальнодержавна програма для роботи з дітьми, які потрапили у складні життєві обставини. Дана проблема є довготривалою і потребує значних спільних зусиль влади, правозахисних, суспільних та наукових структур.

Зазвичай усю відповідальність за зростання підліткової злочинності покладають лише на засоби масової інформації. Звичайно робота електронних засобів масової інформації впливає на поведінку і свідомість підлітків, але зазвичай більшість неповнолітніх злочинців, що скоїли важкі злочини, ігнорують їх і знаходяться поза сферою їх впливу.

Бездоглядність також є однією з умов вчинення злочинів серед неповнолітніх, тобто слабкий контроль за дітьми зі сторони дорослих. Мова іде не лише про послаблення формального контролю батьків за поведінкою дітей, а і про сформований несприятливий мікроклімат у родині, недоліки у ставленні батьків до своїх виховних функцій, демонстрація дітям соціальної безвідповідальності, байдужості до їх долі та неповноцінного виконання своїх функцій.

Багатьом неблагополучним сім'ям характерні такі види поведінки як зловживання алкоголем, наркотичними засобами, сварки, конфлікти, бійки.

Обставини, які сприяють неправильному моральному формуванню особистості в сім'ї умовно поділяють на суб'єктивні та об'єктивні. Суб'єктивними обставинами є наступні:

1) невиконання батьками своїх обов'язків щодо належного виховання дітей, байдужість до їх інтересів, деспотизм.

2) виховання нероб, егоїстів.

3) наявність у сім'ї антигромадських поглядів, звичаїв, зневажливе ставлення до праці та інших обов'язків.

4) негативний приклад членів сім'ї, аморальний спосіб життя, вчинення батьками злочинів, сварки, пияцтво, наркоманія.

5) залучення неповнолітніх до вчинення правопорушень та злочинів

До об'єктивних обставин віднесені такі, як:

1) неповна сім'я, хвороба батьків чи інші обставини, що унеможливають здійснення ефективного нагляду за дітьми.

2) матеріальні труднощі, погані житлові умови.

Негативні форми поведінки дорослих членів родини сприяють тому, що неповнолітні не просто переймають досвід своїх батьків, але і засвоюють негативну ціннісну орієнтацію та реалізують її у власній антигромадській поведінці. Це, зазвичай, позначається на мотивах та характері злочинів. З метою нейтралізації несприятливих умов у сім'ї, їх негативного впливу на криміналізацію неповнолітніх доцільною є розробка державної програми подолання усіх видів сімейного неблагополуччя.

### **Список використаних джерел**

1. Васильківська І. Сімейне виховання в Україні: шляхи вдосконалення в аспекті запобігання злочинності неповнолітніх. *Право України*. 2000. №4. С. 99–102.

***Равлюк Тетяна,***

кандидат педагогічних наук, доцент,  
доцент кафедри педагогіки та соціальної роботи  
Чернівецький національний університет  
імені Юрія Федьковича

### **Рекомендації батькам дітей із порушеннями слуху**

Співпраця, партнерство, підтримка – вагомі аспекти здійснення виховного процесу з будь-якою категорією вихованців. Звичайно, це стосується і взаємодії в сімейному середовищі. До типових труднощів сімейного виховання додаються проблеми, пов'язані зі здоров'ям дітей, їх особливими потребами.

Зокрема, батькам дітей із порушеннями слуху важливо усвідомити наявність проблеми та шукати оптимальні шляхи її вирішення.

Порушення слуху досить часто виявляють у: 2-3 % новонароджених, 5% - до 18 років, 4,5-5% - у віці 19-44 років, 14% - у 45-64 роки, 23% - у 65-74 років, 35% - понад 75 років [1, с. 5]. За статистикою більшість випадків є вродженими або набутими в перші місяці життя.

За ступенем порушення слуху розрізняють глухих та людей із зниженим слухом.

Аналіз наукової літератури, власний досвід спілкування з дитиною з порушенням слухової функції дав змогу узагальнити рекомендації батькам для ефективної комунікації з такими дітьми.

Необхідно перевіряти слух новонародженої дитини. Це складно/неможливо зробити без спеціального обстеження. Дитина дуже часто може реагувати не на звук, а на сильні вібрації, які його супроводжують. Це часто відбувається через м'язову та кісткову тканину, а не через органи слуху.

З метою виявлення порушень слуху новонароджених у пологових будинках проводиться скринінг слуху, який не передбачає їх свідомої участі.

Якщо новонародженому не було проведено скринінгу слуху, необхідно звернутися до фахівців міського/обласного сурдологічного кабінету або до лікаря отоларинголога в дитячій поліклініці.

Вчасно поставлений діагноз дає можливість раннього слухопротезування, правильної організації комунікації з дитиною, подолання вторинних наслідків порушення слуху.

Наступним етапом після виявлення відповідного порушення слухової функції є безпосереднє надання допомоги, яка спрямована на:

- максимальне відновлення порогів слухового сприймання;
- створення умов для перебування дитини у сприятливому мовленнєвому середовищі, яке буде її мотивувати до слухання та комунікації;
- розвиток навичок слухання відповідно до віку дитини та слухового досвіду;
- застосування набутих навичок у повсякденному спілкуванні.

Залежно від втрати слуху дієвими способами реабілітації таких осіб є слухопротезування та кохлеарна імплантація. Як слухопротезування, так і кохлеарна імплантація є необхідною умовою допомоги, проте недостатньою для вирішення всіх проблем, пов'язаних із цим порушенням. Потрібно навчати дитину сприймати нові звуки, порівнювати їх, визначати джерело звуку, тривалість, локацію тощо. Це забезпечить поступове звикання до слухових апаратів, вміння чути й розуміти мовлення інших.

Безперечно, лише наполеглива щоденна робота батьків у співпраці з фахівцями, в т.ч. і сурдопедагогами, забезпечить результат. Прикладами щоденних тренувань можуть бути (у доступний спосіб):

- ✓ промовляти окремі звуки, склади, прості слова разом із дорослими;
- ✓ розуміти слова-назви предметів повсякденного оточення;
- ✓ називати своє ім'я, предмети, повсякденні дії;
- ✓ висловити прохання;
- ✓ звертатися до близьких;
- ✓ розуміти й виконувати деякі прохання дорослого [1, с. 8].

Після з'ясування, що в дитини порушений слух, у батьків постає питання, якою мовою з нею спілкуватися. Можливі два варіанти: жестова та словесна. Дехто віддає перевагу жестовій мові, інші – словесній; треті поєднують обидва варіанти. Для дитини, яка росте у сім'ї глухих людей, доцільно розвивати жестову мову. Проте словесну мову варто вивчати як іноземну. Натомість, якщо дитина вчасно слухопротезована, її основною буде словесна мова, а жестова, за бажанням, може використовуватися як додаткова.

Для того, щоб ефективно розвивалося словесне мовлення дитини рекомендуємо батькам:

- спілкуватися в добре освітленому місці;
- повертатися обличчям до дитини;
- говорити чітко, в середньому темпі, емоційно, природно;
- добирати прості речення, широковживані слова;

- використовувати природні жести;
- знаходитися близько до дитини [1, с. 17-18].

З метою формування мотивації дитини до активної пізнавальної діяльності, слухового сприйняття, усвідомленого мовлення необхідно організовувати ігрові форми роботи, які сприятимуть підвищенню інтересу та задоволенню від найменшого результату.

Не варто розраховувати на швидкий результат, лише систематична та цілеспрямована діяльність забезпечить ефективну комунікацію дитини та її комфортне перебування в соціумі.

### **Список використаних джерел**

1. Дитина з порушенням слуху: навігація для батьків. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/715811/1/Дитина%20з%20порушенням%20слуху-%20навігація%20для%20батьків.pdf>

*Рідкодубська Анна,*

доктор педагогічних наук, доцент,  
професор кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки  
Хмельницький національний університет

### **Робота соціального працівника з сім'ями трудових мігрантів**

Сім'я – один з найважливіших інститутів входження та адаптації дитини в соціум, виховання її відповідно встановлених норм та правил. Важливим елементом розвитку відносин між членами сім'ї є емоційний зв'язок. Емоційно-позитивний характер спілкування між батьками і дітьми надзвичайно важливий, адже саме він дає можливість відчувати безпеку, довіру до навколишнього світу.

Дослідженням проблеми соціальної роботи з трудовими мігрантами на сучасному етапі займаються Н. Гевчук, Н. Гордієнко, Л. Романовська, А. Капська, Н. Куб'як, О. Пенішкевич, В. Рюль, І. Трубавіна та ін.

Науковець І. Трубавіна у праці «Соціально-педагогічна робота з неблагополучною сім'єю» розглядає дистантну сім'ю як ту, члени якої « на відстані від неї з різних причин: заробітки, ув'язнення, лікування, неспроможність утримувати сім'ю і передача дітей тимчасово в інтернат»[3, с. 13]. Основними проблемами у роботі з такими сім'ями визначає: «епізодичність виховних впливів на дітей, брак сімейних стосунків, що приводить до «емоційного відторгнення» батьків дітьми, протиставлення батьківських ставлень до дітей, непорозуміння дітей з мікросередовищем, неузгодженість поглядів батьків на виховання дітей» [3, с. 25]. Авторка схиляється до зарахування дистантних сімей до списку неблагополучних.

Науковець В. Торохтій розглядає такий вид сімей за особливими умовами життя (сім'ї військовослужбовців), де «спільне життя відбувається під впливом частих та довготривалих розлук» [2, с. 73].

Найчастіше у таких сім'ях відбувається відчуження дітей від батьків, а їх відносини набувають формального характеру. Це виникає як прірва між подружжям, між батьками та дітьми, тому що спілкування, емоційне тепло, турботу один про одного, замінюються на тимчасові зустрічі, короткі телефонні розмови. Родині важко налагодити емоційне спілкування, батьки та діти не витрачають часу на обійми, ніжність, дотики, погляди.

Трудова міграція – явище яке впливає на всіх членів сім'ї, а особливо на дітей. Через відсутність батьків, у дітей виникають соціальні та психологічні проблеми. Це може проявлятися в тривожності, емоційних розладах, може з'явитися комплекс «самотності» та «непотрібності», надмірні намагання в самоактуалізації, міжособистісні конфлікти з оточуючими. Всі ці чинники ускладнюють процес соціалізації дитини й суттєво впливають на погіршення її поведінки.

Нині – ера бурхливого розвитку науки, техніки та інформаційних технологій, тому недивно, що тема «залежності від соціальних мереж, Інтернету» є популярною та є необхідною для вирішення. Значна частина груп ризику серед схильних до Інтернет-залежності складають діти з дистантних сімей. Відсутність контролю над дітьми та проведення їх вільного часу з боку батьків збільшує проведення часу в комп'ютерних іграх або у мережі Інтернет. Досить часто саме мережа Інтернет стає єдиним способом спілкування дитини з батьком чи матір'ю, тому інтуїтивно дитина намагається проводити там якомога більше часу.

Послаблення контролю та нагляду з боку дорослих, суб'єктивне відчуття всездозволеності, брак уваги та турботи про дітей, зміна життєвих цінностей у дитини, бажання бути дорослим та хибне уявлення про доросле життя – першопричини негативної поведінки дитини, батьки якої на заробітках.

Соціально-педагогічна робота з такими сім'ями має посередницький характер, спрямований на цілісність особистості та орієнтації на життєві проблеми дітей. Соціальний педагог виступає посередником між учнем і соціумом. Він сприяє, з одного боку, ефективній адаптації клієнта у соціумі, з іншого – гуманізації соціуму, подоланню його відчуження від турбот реальних людей.

### **Список використаних джерел**

1. Кияниця З. П. Петрочко Ж. В. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми посібник у 2-х частинах Частина перша. Сучасні орієнтири та ключові технології. К. : 2017. 258 с.
2. Торохтий В. Психологическое здоровье семьи М. : КАРО, 2009. 160 с.
3. Трубавіна І. М. Соціально-педагогічна робота з неблагополучною сім'єю : навчальний посібник. К. : Державний центр соціальних служб молоді, 2003. 132 с.

*Романовська Людмила,*  
доктор педагогічних наук, професор, професор



### **Відповідальне батьківство у полікультурному середовищі**

Формування сучасної української школи відповідального батьківства – одна з важливих задач соціально-педагогічної освіти, яка заснована на цінностях материнства і батьківства в турботі про виховання підростаючого покоління. Визнання сучасною наукою (соціологією, психологією, педагогікою, медициною та ін.). Становлення школи батьківства для освіти, суспільства, майбутніх батьків і матерів, актуалізують проблеми вирішення завдання освіти батьків і відповідального батьківства. Цей процес пов'язаний з формуванням полікультурного світогляду сучасних батьків, що зумовлює таку організацію життя і діяльності, за якої вони мають бути відкритими до сприйняття культур інших народів. Національне при цьому набуває ознак ґрунтовності, оскільки полікультурний соціальний простір, має функціонувати як цілісна система полілогу культур як на загальнодержавному рівні, так і її окремих регіонів.

Проблема виховання батьківства останнім часом актуальна і знаходить відображення в роботах таких вчених як: А. Бертін, Н. Гітельсон, Ф. Дальт, І. Добряков, Н. Коваленко, В. Серз, Г. Філіппова, Н. Чичеріна та ін. Батьківство розглядається як соціальний феномен, оскільки кожна людина протягом усього життя повторює сімейно-батьківські цикли, моделі поведінки, завдяки яким формується сімейна спадкоємність, підтримується і розвивається материнської-батьківська школа. Вона дозволяє усвідомити й опанувати батьківськими функціями, закласти основи культурних, етичних норм поведінки майбутніх батьків.

Значної уваги проблема полікультурності нині набуває у зв'язку з розвитком регіональних освітніх просторів, які постають у центрі уваги таких науковців, як В. Обозний, С. Савченко, Х. Тхагапсоев, В. Юсупов та ін. Полікультурність досліджується у зв'язку з вирішенням проблеми соціальної ідентичності особистості, розробкою концепції соціетальної психіки етносів

(яка виражає психологічні та деякі культурні особливості націй, народів та етносів). Вона визнається культуровідповідною моделлю життєдіяльності людини (що відображає функціональний та системний зв'язок між соціокультурним оточенням людини та стилем її життєдіяльності й поведінки), суттєвим підґрунтям формування її особистісних новоутворень. Зазначається, що полікультурність постає важливою детермінантою у процесі формування у школярів наукової, національної картини світу, полікультурного світобачення (які виражають соціетальні, ментальні, смислові особливості сприйняття представниками окремих народів та етносів навколишнього світу), особистісного світосприйняття міжетнічних стосунків, інтеркультурної ментальності, духовної культури особистості, її соціально-правової свідомості. Полікультурність також постає важливим чинником державотворення, формування етнополітики та зовнішньої політики України. До недавнього часу переважна більшість наукових досліджень, які тією чи іншою мірою віддзеркалювали проблему полікультурності, фокусувалися в площині аналізу інтернаціонального та патріотичного виховання, культури міжнаціональних відносин.

Особливе місце, у контексті відповідального батьківства, займає вивчення теоретичних основ полікультурного середовища як сукупності різних (макро- і мікро-) умов життя сучасних батьків і їх соціальної (рольової) поведінки. Показовими у цьому сенсі є міркування про те, що полікультурне середовище найчастіше в тому або іншому вигляді протистоїть індивіду, було й залишається опозицією його саморозвитку. Науковці виділяють низку бар'єрів полікультурних упереджень, які породжуються культурою в широкому розумінні цього слова, тобто поглядами, звичками і традиціями; вони створюються расовими та національними відмінностями.

Із відповідальним батьківством у полікультурному середовищі пов'язують полікультурну вихованість особистості, яку в руслі нового напрямку «педагогіки миру» розглядають як сформованість (на основі власного життєвого досвіду і шляхом полікультурного виховання з боку суспільства)

здатності до здійснення інтеркультурної комунікації, що характеризується адекватним взаєморозумінням представників різних культур, інтеркультурною компетентністю, толерантністю, емпатією, другою домінантністю особистості, її прагненням до міжнаціональної згоди у всіх сферах спілкування.

Відповідальне батьківство у полікультурному середовищі доречно розглядати у контексті: утворення гармонійних відносин між членами різних етнічних груп (переважно мігрантів); відкритості та культурного плюралізму; полікультурного виховання як особливого способу формування певних соціальних установчих цінносно-орієнтованих схильностей, комунікативних і емпатійних умінь, що дозволяють здійснювати інтенсивну міжкультурну взаємодію і виявляти розуміння інших культур; змістовного стану соціокультурного розвитку народів, який виражає як своєрідність культурних традицій, так їх глобалізаційний та загальнолюдський аспект.

Вищевикладені міркування дозволяють стверджувати, що значимість відповідального батьківства у полікультурному середовищі визначається необхідністю полікультурної взаємодії, соціального оздоровлення суспільства в цілому та полікультурного виховання кожної дитини в умовах трансформаційних та євроінтеграційних процесів в Україні.

*Самойленко Данило,*

викладач

Коростишівський педагогічний  
фаховий коледж імені І.Я. Франка

### **Готовність майбутніх учителів з початкової освіти до партнерської взаємодії з батьками учнів**

Для аналізу сучасного стану готовності майбутнього вчителя з початкової освіти до реалізації партнерської взаємодії з батьками учнів було проведене психолого-педагогічне дослідження, у ході якого опитано 132 студенти закладу

фахової передвищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта Коростишівського педагогічного фахового коледжу імені І.Я. Франка.

Метою проведення дослідження було визначити рівень готовності майбутніх учителів з початкової освіти и до реалізації партнерської взаємодії з батьками учнів.

На забезпечення мети було використано комплекс спеціальних методик дослідження: 1) діагностичний комплекс для аналізу готовності майбутніх учителів початкової школи до роботи з батьками; 2) тест на визначення способів емоційного реагування в педагогічних ситуаціях у взаємодії з батьками молодших школярів; 3) тест на визначення рівня комунікативної емпатії педагога (І. Юсупов).

За результатами проведеного дослідження було здійснено педагогічну оцінку та аналіз результатів рівня готовності майбутніх учителів з початкової освіти до реалізації партнерської взаємодії з батьками учнів (таблиця 1). Відтак, за кількістю студентів, які володіють знаннями, уміннями та навичками щодо реалізації партнерської взаємодії з батьками учнів можемо зробити висновок про переважання середнього та низького рівнів.

Таблиця 2.1

**Критерії, рівні та показники готовності майбутніх учителів з початкової освіти до реалізації партнерської взаємодії з батьками учнів**

Критерії	Рівні	Показник, %	Динаміка
Когнітивний	Високий	11,27	0,93
	Середній	54,46	0,94
	Низький	34,27	-1,87
Емоційно-мотиваційний	Високий	7,04	0
	Середній	56,81	3,76
	Низький	36,15	-3,76
Процесуально-	Високий	6,10	0,94

діяльнісний	Середній	54,0	0,46
	Низький	39,90	-1,4
Оцінювально- корегувальний	Високий	3,75	0,48
	Середній	57,75	2,34
	Низький	38,50	-2,82

Отримані дані свідчать про те, що більшість майбутніх учителів з початкової освіти володіють недостатніми знаннями про правила культури поведінки та культури спілкування з батьками учнів.

Результати анкетування показали, що студенти під час педагогічної практики недостатньо використовують виховний вплив усього комплексу навчальних дисциплін і позакласних заходів. Для посилення підготовки майбутніх учителів початкової освіти до реалізації партнерської взаємодії з батьками учнів необхідно розвинути у них уміння комплексно використовувати виховний вплив різноманітних форм та методів роботи з батьками.

Результати проведеного дослідження підтвердили необхідність внесення змін у зміст, форми та методи підготовки майбутніх учителів з початкової освіти до реалізації партнерської взаємодії з батьками учнів. Вважаємо, що під час підготовки учителів з початкової освіти необхідно посилити їх залучення під час практики до взаємодії з батьками, ввести в навчальний процес тренінгові заняття, проведення поза аудиторних заходів, що сприятиме інтенсивному розвитку у них професійно-педагогічних умінь.

Основними компонентами змісту підготовки майбутнього вчителя початкової школи до реалізації партнерських стосунків з батьками учнів є: мотиваційний, гностичний, процесуально-діяльніший. Зміст мотиваційного компонента передбачає формування позитивної мотивації до роботи з сім'єю, усвідомлення її мети через формування позитивного ставлення до такої роботи, інтересу, усвідомлення її значущості й необхідності в професійній діяльності. Гностичний компонент підготовки передбачає оволодіння професійно-педагогічними знаннями про роботу з сім'єю: методологічними, теоретичними,

методичними. Процесуально-діяльнісний компонент включає формування професійно-педагогічних умінь роботи із сім'єю учня: інтелектуальних, проектувальних, конструктивно-організаторських, комунікативних [0, с. 105].

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів досліджуваної проблеми. Подальших досліджень потребують питання розвитку творчих здібностей майбутніх вчителів у процесі професійної підготовки; формування їхньої готовності до роботи з батьками у позакласній та позашкільній роботі.

### **Список використаних джерел**

1. Акмаєва О.А. Формування готовності майбутнього вчителя до педагогічної взаємодії з батьками : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01/ 2008. 240 с.

2. Борин Г. В. Організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх вихователів до роботи з батьками дітей раннього віку : автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04; Тернопіл. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2009. 19 с.

3. Бугаєць Н. А. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів до роботи з сім'єю учня: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04; Харків. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2002. 15 с.

*Самойленко Оксана,*

доктор педагогічних наук,

викладач

Коростишівський педагогічний  
фаховий коледж імені І.Я. Франка

### **Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до партнерських стосунків з батьками учнів**

Підготовку майбутнього вчителя до роботи з батьками учнів розглядаємо як підсистему цілісної системи професійної підготовки вчителя, оскільки вона

відповідає характеристикам педагогічної системи, а саме: динамічність, так як у педагогічній системі процес навчання та виховання відбувається за умови видозміни педагогічних цілей та виникнення нових завдань у галузі навчання та виховання у міру розвитку суспільства, постійного оновлення наукової інформації та в умовах удосконалення старих і створення нових форм і методів навчання та виховання; постійний розвиток, так як наслідок суспільного, соціального та науково-технічного прогресу педагогічні системи вдосконалюються, розвиваються в структурному, функціональному та історичному аспектах; упорядкований характер змін, так як педагогічні системи розвиваються та функціонують за певною логікою [0].

Дослідниця Т. Шанскова зазначає, що професійно підготовлений учитель початкової школи, спираючись на визнання суспільством провідної ролі сім'ї та гармонізацію родинного та шкільного виховання, має сприяти підвищенню рівня педагогічної освіти та культури батьків, здійснювати соціально-педагогічну підтримку сімей різних типів [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**].

В дисертаційному дослідженні Г. Борин розроблено й теоретично обґрунтовано модель підготовки майбутніх вихователів до роботи з батьками дітей раннього віку, що включає мету, принципи (мотиваційного забезпечення навчально-виховного процесу, емоційно-ціннісної орієнтації, системності, цілепокладання, суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладача зі студентами), компоненти підготовки (мотиваційно-особистісний, ціннісно-орієнтаційний, інтелектуально-змістовий, організаційно-діяльнісний), засоби підготовки (форми, методи, прийоми, нормативні навчальні дисципліни, педагогічна практика, спецкурс), етапи підготовки (підготовчий, особистісно-орієнтувальний, інформаційно-пізнавальний, продуктивно-творчий та завершальний), критерії (мотиваційний, рефлексивний, пізнавально-когнітивний, конативний), показники та результат (просвітницько-консультативна готовність до роботи з батьками дітей раннього віку) [0].

Проведене дослідження дає змогу визначити готовність майбутнього вчителя до здійснення партнерських стосунків з батьками учнів як сукупність особистісних, психологічних і професійних особливостей вчителя, що формується в процесі навчання, та включає систему знань, умінь, навичок, інтересів, потреб, мотивів, цінностей, полікультурних якостей, досвіду, соціальних норм і правил поведінки, необхідних для повсякденного життя й діяльності у сучасному поліетнічному суспільстві, що реалізується в здатності ефективно вирішувати завдання педагогічної діяльності в ході позитивної взаємодії із суб'єктами освітнього процесу – батьками учнів.

Виходячи з багатоаспектного поля визначень змісту й особливостей готовності майбутнього вчителя ми вважаємо за можливе виокремити стрижневі компоненти готовності вчителя до здійснення партнерських стосунків з батьками учнів: когнітивний; емоційно-мотиваційний; процесуально-діяльнісний; оцінювально-корегувальний.

**Когнітивний компонент готовності** до здійснення партнерських стосунків з батьками учнів пов'язаний з пізнанням і може розглядатися як процес і як результат. Тому його можна представити, з одного боку, як певний рівень загально педагогічних і спеціальних знань, відповідний ступінь їх системності і педагогічної спрямованості. З іншого боку – як накопичення знань перехід їх на вищий рівень системності, що дає можливість побачити цілісну картину світу, прояв загальних закономірностей в педагогічному процесі, суб'єкт пізнає нові способи діяльності і когнітивний компонент переходить в нову форму з іншими якісними характеристиками.

Якість сформованості когнітивного компоненту готовності майбутніх учителів до здійснення партнерських стосунків з батьками учнів оцінюється за такими показниками, як повнота, цілісність, міцність, доповнюваність, використовуваність психолого-педагогічних знань про сім'ю, батьків, сімейне виховання, методику роботи з батьками учнів, регіональні особливості сімейного виховання.



**Емоційно-мотиваційний компонент** становлять почуття, емоції, потреби, мотиви. Мотиви розвиваються і формуються на основі потреб. Потреби, трансформуючись у мотиви, детермінують поведінку вчителя, яка набуває етичної цінності за умови сформованості відповідних умінь та навичок у майбутнього вчителя початкової школи.

Емоційно-мотиваційний компонент передбачає позитивне ставлення до роботи з батьками в соціумі, усвідомлення її значущості й активність у її здійсненні; вислуховувати інших, виявляти інтерес до їхніх турбот, потреб, розуміти радість і горе, відгукуватись на душевний стан батьків молодших школярів, вчасно приходять їм на допомогу; розуміти почуття і думки іншої людини, моральній підтримці її прагнень, готовності сприяти їх здійсненню; знайти в кожному конкретному випадку потрібну форму звертання, розуміння внутрішнього стану людини, правильне оцінювання своїх слів, учинків, усвідомлення того, як їх сприймає інша людина, як реагує на них; бажання спілкуватися з представниками інших етносів; усвідомлення себе носієм національних цінностей, розуміння взаємозалежності між собою та всіма людьми; повага та толерантне ставлення до мови, релігії, культури різних націй; виступати представником національної культури, усвідомлюючи себе полікультурним суб'єктом, та активно діяти в соціумі.

Якість сформованості емоційно-мотиваційного компоненту готовності майбутніх учителів до здійснення партнерських стосунків з батьками учнів оцінюється за такими показниками, як розвиненість, міцність, якість, урівноваженість, стійкість, педагогічна забарвленість почуттів та мотивів, які детермінують поведінку майбутнього вчителя в процесі організації спілкування з батьками.

**Процесуально-діяльнісний компонент** передбачає визначення професійно-педагогічних умінь взаємодії вчителя з батьками, до яких належать: встановлювати з батьками учнів доцільні взаємостосунки, вміти налагоджувати стосунки з різними типами сімей, працювати в умовах неформального спілкування з позицій радника, застосовувати для цього

різноманітний арсенал педагогічних методів і прийомів; разом із батьківським комітетом регулювати конфлікти, допомагати батькам оволодівати різними прийомами і способами спілкування, орієнтуватися в ситуаціях, пов'язаних з проблемами родинного виховання; керувати власними емоціями, поведінкою в процесі співпраці з батьками молодших школярів, допомагати їм урахувати при спілкуванні вікові та індивідуальні особливості дітей, сприяти створенню в родині та сприятливої атмосфери щодо виховання дітей, будувати спілкування як діалог на рівних, здійснювати обмін інформацією, проводити індивідуальне, групове та колективне спілкування з батьками; уміння складати план роботи з батькам, визначати цілі, моделювати завдання, засоби, методи, прийоми роботи з різними типами сімей, передбачати можливі наслідки застосування системи педагогічних завдань, допомагати батькам передбачати ситуації в процесі взаємодії зі своїми дітьми, враховувати труднощі у вихованні їх дітей, планувати удосконалення власної педагогічної майстерності в роботі з батьками, визначати оптимальні технології співпраці; уміння пояснити та проаналізувати власне ставлення до своєї та інших етнічних груп; уміння планувати та вибирати конкретні форми, методи, прийоми щоденної і поточної роботи з батьками молодших школярів; уміння проводити сімейні свята, батьківські збори, конференції, клуби вихідного дня для батьків і дітей, бабусів і дідусів, координування взаємодії вчителя і батьківського активу.

Якість сформованості процесуально-діяльнісного компоненту готовності майбутніх учителів до здійснення партнерських стосунків з батьками учнів оцінюється за такими показниками, як детальність, комплексність, надситуативність, гнучкість, оригінальність, самостійність рішень і дій майбутніх учителів у процесі розв'язання педагогічних ситуацій та педагогічній практиці.

**Оцінювально-корегувальний** компонент не менш важливий ніж перераховані вище, оскільки дає можливість педагогу оцінити свою

професійну діяльність, від такої оцінки залежатиме подальше удосконалення професійної майстерності. Учитель сам корегує свою діяльність, оновлює знання відповідно до вимог часу. Від об'єктивної самооцінки буде залежати рівень готовності вчителя до роботи з батьками.

Компонент передбачає, що майбутній учитель має вміти здійснювати самодіагностику, контроль за ефективністю втілення набутого досвіду та потенціалу в майбутню професійну діяльність, проектування власної стратегії розвитку, корекцію поведінки у стандартних та нестандартних умовах.

Якість сформованості оцінювально-коригувального компоненту готовності майбутніх учителів до здійснення партнерських стосунків з батьками учнів оцінюється за такими показниками, як глибина, рефлексивність, гнучкість, самостійність, доповнюваність, використовуваність інформації про організацію роботи з батьками в освітньому середовищі в залежності від особистісної готовності до цього процесу.

Концепція Нової української школи – перший документ реформи, який визначив основні засади нової освіти, вивів у світло поняття «педагогіка партнерства». В її основі – те, що батьки і школа є однаково важливими суб'єктами освітнього процесу та мають спільну мету: дитина, якій подобається навчатись, і яка потім зможе реалізувати себе і бути щасливою завдяки знанням і навичкам, отриманим у школі. Тому дослідження проблеми підготовка майбутнього вчителя початкової школи до партнерських стосунків з батьками учнів має не тільки першорядне теоретичне, але практичне значення.

### **Список використаних джерел**

1. Борин Г. В. Організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх вихователів до роботи з батьками дітей раннього віку : автореф. дис. ... канд.

пед. наук: 13.00.04 / Тернопіл. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2009. 19 с.

2. Коваль Т. В. Готовність майбутнього вчителя до роботи з батьками в поліетнічному середовищі: сутність і структура. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*: зб. наук. пр. Уман. держ. пед. ун-ту ім. Павла Тичини / [редкол.: Побірченко Н. С. (голов, ред.) та ін.]. Умань, 2010. Вип. 33. С. 36–46.

3. Кузьменко В. В. Формування полікультурної компетентності вчителів загальноосвітньої школи : [навч. посіб.]. Херсон : РПО, 2006. 92 с.

4. Шанскова Т. І. Соціально орієнтована підготовка майбутніх учителів початкової школи до роботи з батьками : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. Київ, 2002. 20 с.

***Сидорчук Нінель,***

доктор педагогічних наук, професор,  
професор кафедри професійно-педагогічної,  
спеціальної освіти, андрогогіки та управління  
Житомирський державний університет  
імені Івана Франка

### **Актуалізація проблеми дистанційного супроводу педагогічної просвіти батьків освітніми установами**

Родина, як унікальний первинний соціум, забезпечує психологічну захищеність дитини, підтримку, безумовне її прийняття, визначає її абсолютне значення. Аналіз наукових джерел свідчить про те, що питання значення родини у вихованні дитини знайшли відображення в історії зарубіжної (Сократ, Аристотель, Сенека, Квінтіліан, Ж.-Ж. Руссо, Й. Г. Песталоцці, Ф.-А. Дистервег та ін.) та вітчизняної (Г. С. Сковорода, В. О. Сухомлинський, Л. М. Толстой,

К. Д. Ушинський та ін.) наукової думки. Свідченням актуальності проблеми є сучасні дослідження Т.О. Довженко, В. І Кириченко, Г. Г. Ковганич, В. М. Оржеховської, Ю. А. Паскевської, К. О. Ткаченко, Д. В.Щербини та ін., які розглядають родинні взаємини з позиції закладання інститутом сім'ї емоційних стосунків з беззастережною любов'ю до дитини у розумінні беззаперечного існування дитини у цьому світі. Автори підкреслюють значення родини як джерела суспільного досвіду, де діти черпають життєвий приклад, де відбувається їх соціальне становлення та розвиток.

У зазначеному контексті формування морально здорового покоління є спільним завданням освітньої установи, громадськості, родини. В основу розв'язання поставленого завдання покладемо сучасну *філософію взаємодії родини та освітньої установи*, стрижнем якої є визнання провідної ролі сім'ї у вихованні дитини на основі супроводу, підтримки та доповнення їх виховної діяльності відповідними соціальними інститутами (освітні заклади, громадськість тощо).

Відповідно до так окресленої проблеми змінюється й позиція освітніх установ щодо організації роботи із сім'єю. Кожна освітня установа покликана не тільки забезпечити умови для всебічного розвитку дитини, але й організувати процес психолого-педагогічної просвіти батьків (їх законних представників) з питань виховання, соціалізації, здоров'я дітей. Педагог освітнього закладу не тільки вихователь дітей, але й *партнер батьків* (їх законних представників) з питань виховання дитини.

Разом з тим, аналіз актуалізованої проблеми свідчить про наявність та необхідність подолання ряду суперечностей у контексті її розв'язання:

- між визнанням необхідності супроводу батьків (або їх законних представників) дітей у закладах освіти та відсутністю комплексних програм такого супроводу з врахуванням запитів батьків;
- між визнанням необхідності «командної взаємодії» закладу освіти та родини у розв'язанні актуальних питань розвитку дитини та недостатнім рівнем готовності батьків (законних представників), співробітників освітніх закладів до

такої взаємодії;

- між визнанням необхідності значного розширення «пропозицій» консультативного супроводу батьків (законних представників), у тому числі за рахунок використання дистанційних форматів, та обмеженістю кола форм, що активно використовуються, переважанням таких класичних форм, як батьківські збори та індивідуальна консультація фахівця.

Окреслені протиріччя та робота освітніх установ в умовах глобальної коронавірусної пандемії COVID-19 визначає необхідність активізації їх взаємодії із батьками учнів шляхом запровадження дистанційного формату взаємодії з усіма учасниками освітніх взаємин з питань проектування нових форматів супроводу батьків (законних представників) у освітніх установах, з питань переосмислення (переоцінки) змісту ряду «класичних» підходів до взаємодії сімей учнів та фахівців освітніх установ; створення, апробація та впровадження програм дистанційної взаємодії освітньої установи та батьків (законних представників).

Аналіз психолого-педагогічних джерел з проблеми дослідження дозволив сформулювати ряд концептуальних положень, що визначають підходи до проектування системи супроводу батьків (законних представників) учнів у закладі освіти у дистанційній формі, а саме:

- аналіз проблемного простору (діагностика, аналіз отриманої інформації, визначення актуального проблемного простору у роботі з батьками);
- інформаційна підтримка батьків (законних представників) з питань розвитку, виховання та освіти дитини;
- взаємодія з батьками (законними представниками) з попередження та подолання проблем у дитячо-батьківських стосунках, проблем у соціальному, емоційно-вольовому, інтелектуальному, особистісному та фізичному розвитку дитини на різних освітніх етапах;
- психологічна та соціальна підтримка, супровід батьків (законних представників) та сімей у цілому;
- супровід родини у кризових ситуаціях;

- консультування батьків (законних представників) з питань розвитку, виховання та освіти дитини.

Визначена стратегія передбачає застосування комплексного підходу до проблеми дистанційного супроводу батьків, тобто дозволяє організувати взаємодію та співробітництво між закладом освіти та батьками, забезпечує організацію консультативної допомоги батькам та методичний супровід педагогів закладів освіти.

Зазначене вище ставить перед закладом освіти завдання побудови такої системи взаємодії із родиною, яка дозволяла б, з одного боку, постійно підвищувати рівень батьківської компетентності, а з іншого – включати родину в життя закладу освіти, максимально спираючись на батьківський потенціал.

Розв'язання поставленого завдання здійснюється на базі кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та управління Житомирського державного університету імені Івана Франка у контексті дослідження теми «Організація педагогічної просвіти батьків молодших школярів з особливими потребами в закладах середньої освіти» (аспірант Борейко Альона Іванівна; спеціальність – 011 – освітні, педагогічні науки).

### **Список використаних джерел**

1. Організація просвітницької роботи з батьками дошкільників / за ред. Гурець М. М., Скрипа А. В. / Відділ освіти Глухівської міської ради. Глухів. 2015. 62 с.

***Синюк Наталія,***

Кандидат педагогічних наук, доцент,  
доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки  
Хмельницький національний університет

У сучасних родинях використовується поняття «батьківство» як інтегральне поняття, яке відображає рівноправну участь жінки і чоловіка у вихованні дітей, тобто воно включає як материнство (народження та виховання дітей жінкою), так і участь батька у вихованні дітей.

Державна служба статистики України за даними Міністерства соціальної політики опублікувала дані щодо загальної кількості дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування та кількості усиновлених дітей в Україні громадянами України й іноземними громадянами з 2000 до 2017 року, проаналізувавши які можна говорити про загальну тенденцію щодо зменшення цих показників, навіть порівнюючи дані 2015-2017 років без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях кількість дітей, усиновлених протягом 2017 року складала 2925 чоловік, загальна кількість дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування на кінець року була 70240 чоловік, а в 2015 році – 3212 чоловік та 73183 чоловіка відповідно. Але ця тенденція до зростання усиновлених дітей не вирішує проблеми. Майже 90 відсотків дітей, які перебувають під опікою держави мають батьків. Причини позбавлення батьківських прав можуть бути різними, але основною можна вважати відсутність відповідальності за своїх дітей [1].

Але відповідальне ставлення до своїх батьківських обов'язків не виникає само собою. Все починається з виховання майбутніх батьків, як в сім'ї так і в закладах освіти. Ще класик української педагогіки В. Сухомлинський писав: «В школі важко навчити якоїсь професії, бо їх багато, десятки сотень. Але всі хлопчики і дівчатка стануть дружинами і чоловіками, батьками і матерями; і навчити їх цього - необхідно». Здобувачі освітнього рівня бакалавр соціальної роботи вивчають курс «Статеве виховання та підготовка молоді до сімейного життя», в якому висвітлюються зокрема такі теми: «Сім'я як соціальна система. Поняття сім'ї та шлюбу», «Плановане батьківство», «Основи сімейного виховання», «Соціально-психологічні чинники виникнення стресу в сім'ї та



шляхи його подолання», «Зміст підготовки учнівської молоді до сімейного життя». Відповідні компетенції, здобуті після його опанування, в майбутньому стануть у нагоді їм самим при створенні власних сімей та вихованні дітей, а також в їхній майбутній професійній діяльності щодо зменшення соціальних та психологічних проблем, пов'язаних з невиконанням своїх батьківських ролей.

Який зміст ми вкладаємо в термін «відповідальне батьківство»?

Згідно з методологією UNISEF, відповідальне батьківство передбачає безпечне фізичне середовище, нагляд за дітьми та їхньою поведінкою, сприяння розвитку їх соціально-емоційних та когнітивних компетенцій, скерування та підтримку у повсякденному житті [2].

За логікою цього підходу, відповідальне батьківство охоплює лише виховання дітей, тоді як ми розглядаємо його значно ширше – з врахуванням етапу, що передує народженню дитини, та підтримки сімейних стосунків із уже дорослими дітьми. Тобто, відповідальне батьківство передбачає такі стадії:

- планування та народження дітей;
- виховання та розвиток дітей;
- підтримання родинних стосунків.

Кожен із цих етапів є важливим як для батьків (реалізація батьківської функції), так і для фізичного та психоемоційного становлення дітей. Ці стадії є циклічними і повторюються у кожному черговому поколінні. Якщо батьки достатньо уваги приділяли вихованню дитини, прищепили їй сімейні цінності, докладали зусиль для підтримання родинних стосунків (спілкування з бабусями, дідусями та іншими родичами), діти з високою ймовірністю будуть наслідувати таку модель поведінки та більш охоче створюватимуть сім'ї й народжуватимуть дітей. Тобто, відповідальне ставлення до народження і виховання дітей істотно визначає дітородні орієнтації наступних поколінь. Ключовою передумовою народження дітей є зрілість. Так, щоб стати батьками, чоловік і жінка повинні досягти фізіологічної зрілості, проте, щоб стати відповідальними батьками, вони мають досягти ще й психологічної, емоційної та соціальної зрілості [3].

Отже, основними вимірами відповідального батьківства можна вважати етичний, економічний, правовий та соціальний, а базовими складовими є репродуктивна та вітальна поведінка, виховання дітей, відповідальність за здорове потомство та особисті комунікації в дорослому віці. Можливо, коли молодь опанує ці виміри, ми побачимо реальну тенденцію до зменшення вихованців системи державної опіки над дітьми сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування.

### **Список використаних джерел**

1. Державна служба статистики України. Кількість усиновлених дітей за 2000-2017 роки (за даними Міністерства соціальної політики). URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 02.09.2021).
2. Думанська В. П. Відповідальне батьківство: теоретичний аспект. *Демографія і соціальна економіка*. 2015, № 3 (25). С. 75–86.
3. Офіційний сайт UNICEF. URL: [http://www.unicef.org/earlychildhood/index\\_69849.html](http://www.unicef.org/earlychildhood/index_69849.html) (дата звернення: 02.09.2021).

**Сокол Юлія,**

студент СР-20м групи

Хмельницький національний університет,

**Рідкодубська Анна,**

доктор педагогічних наук, доцент,

професор кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки

Хмельницький національний університет

**Аналіз наукової літератури з проблем соціального супроводу дітей  
молодшого шкільного віку з дислексичними розладами**

Висока частота розповсюдженості проблем із читанням молодших школярів, що призводить до зниження мотивації пізнавальної активності, висока завантаженість логопедичної служби в початковій школі, перешкоджають повноцінному оволодінню дітьми як загальними, так і предметними компетентностями у початковій школі, що призводить в подальшому до стійких утруднень в опануванні академічними знаннями. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває проблема соціального супроводу дітей з дислексичними розладами.

Дислексія – поняття не нове в сучасному світі, за різними статистичними даними, такі розлади виявляють в 5-10% населення. Багато українських, так і зарубіжних науковців О. Корнев, Р. Лалаєва, Т. Пічугіна, В. Тарасун, В. Ільяна, Н. Голуб, Н. Чередніченко, Л. Тенцер, А. Воронова, Л. Єфіменкова, Т. Філічева та інші досліджують причини появи дислексії, працюють над розробкою та вдосконаленням технології корекції та соціального супроводу дітей з такими розладами.

Вперше термін «дислексія» в науковий обіг ввів Рудольф Берлін, лікар-офтальмолог, працюючи з хлопчиком 14 років, в якого спостерігались проблеми із навчанням письма та читання, поряд з нормальним рівнем фізичного та психічного здоров'я та відсутністю будь-яких інших проблем пізнавальної сфери. З 1925 року невролог Самюель Т. Ортон вивчав цю проблему та припустив, що може існувати синдром, який не пов'язаний із пошкодженнями мозку і, ззадяки його існуванню знижуються здібності читання і письма. У своїх дослідженнях він відмічав, що: «проблеми з читанням при дислексії не мають жодного відношення до порушень зору. Такий стан міг бути викликаний міжпівкулевою асиметрією головного мозку» [7]. Ця теорія стала причиною появи суперечок серед науковців того часу, які вважали, що основною причиною захворювання є різноманітні проблеми, які напряму пов'язані із дисфункціями зору. У 1949 році Клемент Лауне почала досліджувати особливості розвитку дорослих, які з дитинства мали синдром дислексії. Результати цих досліджень показали, що «такі люди могли читати

тексти зліва направо та і справа наліво з однаковою швидкістю (у 10 % швидкість читання справа наліво була вищою). Результати вказували на зміни поля зору, які призводили до сприйття слова не як єдиного цілого, а як набору окремих літер» [8].

Нині термін «дислексія» є багатоваріантним в інтерпретуванні наукової спільноти. В міжнародній асоціації дислексії цей термін розглядають як «специфічна вада до навчання, яка має нейробіологічне походження. Вона характеризується труднощами з точним та/або плавним розпізнаванням слів, а також поганими орфографічними та дешифрувальними здібностями. Ці труднощі, як правило, виникають через дефіцит фонологічного компонента мови, який часто є непередбачуваним стосовно інших пізнавальних здібностей та забезпечення ефективного навчання в класі» [5].

Науковець О. Корнев розглядає дислексію як вибіркове порушення здатності до володіння навичками читання та письма при збереженні загальних здібностей до навчання [9]. Ми погоджуємось із науковими поглядами Л. Журавльової про те, що «важливою умовою реалізації завдань, спрямованих на підвищення ефективності навчання учнів, є необхідність вчасного виявлення та подолання специфічних передумов, які розглядаються як чинники ризику й можуть провокувати появу різних видів дислексії» [1].

Нині вітчизняні та зарубіжні науковці, які досліджують розлади читання молодших школярів наголошують на тому, що «дислексія є наслідком недостатньо сформованої функціональної основи процесу читання, тобто вербальних та невербальних вищих психічних функцій, що забезпечують становлення зазначеної навички» (В. Ільяна, О. Корнев, P.Gardner) [3, с. 6].

В той же час спільна комплексна робота таких фахівців, як логопед і соціальний педагог, на нашу думку, дозволить не лише визначити рівень розвитку кожного базового для формування навички читання компоненту та допоможе ефективно реалізувати основну мету корекційних заходів та надати допомогу кожній дитині.

### **Список використаних джерел**

1. Журавльова Л. С. Науково-теоретичний аналіз сутнісних відмінностей поняття «дисграфія» *Актуальні питання корекційної освіти. Педагогічні науки.* 2017. Вип. 10. С. 106–116. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/apko\\_2017\\_10\\_12](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apko_2017_10_12)
2. Іванова Тамара Дислексія: діагностика та корекц.-відновл. робота з дітьми. Київ : Шк. світ, 2017. 107 с.
3. Ільяна В. М. Корекція дислексій в учнів молодших класів спеціальних шкіл для дітей з тяжкими порушеннями мовлення : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 НАПН України, Ін-т спец. педагогіки. К., 2010. 20 с.
4. Корнев А. Н. Нарушения чтения и письма у детей (3-е изд.). СПб, : Речь, 2003. 274 с.
5. Міжнародна асоціація дислексії Національний інститут неврологічних порушень та інсульту. URL: <https://www.ninds.nih.gov/Disorders/All-Disorders/Dyslexia-Information-Page>
6. Тихонова К. С. Труднощі навчання: дислексія, дисграфія, диспраксія, дискалькулія : практ. реком. для дітей, батьків і педагогів. Харків : Ранок, 2020. 152 с.
7. Samuel T Orton и June L Orton Personal Papers and Manuscripts в коллекции библиотеки наук о здоровье. University Uber Dyslexie. Archiv fur Psychiatrie 2015: 834 с.

*Сторожинська Діна,*

викладач

Коростишівський педагогічний фаховий

коледж імені І.Я. Франка

### **Батьківство очима молоді**

Батьківство є важливою життєвою місією кожної людини. Коли люди стають батьками, змінюються їхні цінності, ролі, цілі та життєва філософія.

Тримаючи на руках своїх малюків, вони немов дивляться в дзеркало, відтворюючи в уяві образ своїх батьків, які тримають їх на руках [1, с. 52].

Але у ХХ столітті виникли нові проблеми батьківства, суспільство зіткнулось з новими глобальними викликами: зниженням народжуваності, послабленням інституту шлюбу, зменшенням потреби в родині і в дітях, зростанням числа неодружених, підвищенням соціально-педагогічних вимог до якості батьківства і посиленням критичного ставлення до батьківських практик. У порівнянні з минулим у сучасних чоловіків і жінок помітно ослабла мотивація як до вступу в шлюб, так і до дітородіння [2].

Для декого батьківство це сенс чи навіть місія життя, для інших спроба виправити свої помилки, змінити життя. Але для сучасної молоді – низка питань. Що таке бути батьками? І як це – бути батьками? Чи будемо ми відповідальними батьками? У чому різниця між відповідальними і безвідповідальними батьками?

Для багатьох людей з ким стикаєшся, дане питання не має будь-якого значення. Все просто – годуй, взувай, одягай, читай книги перед сном, спілкуйся, говори, що правильно, а що ні, хвали або карай. Часта відповідь на дане питання – виховувати дітей згідно з переконаннями про правильний спосіб виховання. Це просто позбавляє від зайвої і непотрібної напруги, пов'язаної з оцінкою наслідків своїх дій.

Наочний образ уявлення про батьківство виникає на основі досвіду, що формується в людині від батьківської сім'ї. Батьківство може принести нам задоволення і задоволення від реалізації всіх граней своєї особистості. Але в той самий час виконання батьківських обов'язків займає багато часу і може бути пов'язане з певними труднощами. Батьки повинні постійно піклуватися про задоволення потреб своєї дитини або дітей. Вони несуть повну відповідальність за них, і вони повинні допомогти кожному зі своїх нащадків розвинути навички та вміння, необхідні для життя, а саме – вміння, необхідні для повсякденного функціонування, соціальні вміння і моделі поведінки, а також повне розуміння соціальних і етичних норм, прийнятих в суспільстві.

Крім того, при наявності декількох дітей батьки повинні приділяти достатньо уваги кожній дитині і враховувати його особистісні особливості. Але тільки завдяки повсякденному догляду за дитиною, постійному емоційному залученню в його дитяче життя матері і батьки по-справжньому стають батьками.

Мета усвідомленого батьківства в принципі – виховати в любові і турботі самодостатню особистість зі здоровою самооцінкою. Це непросто, потрібно чимало сил, терпіння, уваги. Усвідомлені батьки повинні бути обізнані про життя дітей. Це допоможе своєчасно вжити заходів, захистити або хоча б підтримати морально. Також це обов'язково вселить в дитину впевненість і допоможе йому відчувати себе захищено.

Батьки часто є найвпливовішими людьми в житті дитини. Навіть дорослі діти нерідко продовжують шукати у батьків керівництва і наставництва. Вони можуть радитися з батьками з якихось етичних питань і просити допомоги у розв'язанні повсякденних проблем. Моделі поведінки та переконання батьків можуть вплинути на моделі поведінки та переконання їхніх дітей, і це особливо яскраво проявляється в ранні роки життя дитини. Діти досить часто переймають у батьків різні упередження і спотворені моделі мислення.

Потрібно поважати вибір свого чада, а не різко критикувати. Постарайтесь зрозуміти, що рухає вашою дитиною в тій чи іншій ситуації і наведіть його на правильний шлях.

Дозволяйте своїм дітям робити помилки. Власні промахи допоможуть їм самовдосконалюватись та досягати нових успіхів. Ніякі наші поради не навчать дітей стояти та ходити, поки не прийде час, але постарайтесь їм допомогти.

Для мене батьківство – це творчий процес. Складний, але і сильно цікавий, щоб перебувати осторонь. Це не тільки розвиток самої дитини, але й в першу чергу ваш. І ви можете вибрати якими батьками стануть ваші діти, і якими батьками він запам'ятає вас, а також яким ви запам'ятаєте себе, коли виховували дитину.

### **Список використаних джерел**

1. URL: [http://loveread.me/read\\_book.php?id=68839&p=52](http://loveread.me/read_book.php?id=68839&p=52)
2. URL: <https://dytyna.blog/20-vazhlyvyh-czytat-pro-batkiivstvo/>
3. URL: <https://life.liga.net/poyasnennya/article/chto-takoe-osoznannoe-roditelstvo-i-stoit-li-poprobovat-takoy-podhod-dlya-vozpitanija-detey>

*Тимчук Людмила,*

доктор педагогічних наук, професор,  
завідувач кафедри педагогіки та соціальної роботи,  
Чернівецький національний університет  
імені Юрія Федьковича

**«...дати більше, ніж життя»: виклики перед батьками в контексті  
педагогіки партнерства**

«Хто дав тобі виховання, той дав більше, ніж той, хто дав тобі життя» - без наукової термінології, але красномовно і переконливо свого часу підкреслив роль батьків як першовихователів дитини видатний закарпатський педагог і громадський діяч XIX століття О. Духнович [1, с. 86]. Актуальність висловленого класиком зростає у соціокультурних умовах сьогодення, коли серед пріоритетів української школи – педагогіка партнерства. Так, в урядових документах чітко визначено, що нова українська школа працюватиме на засадах педагогіки партнерства, основою якої є спілкування, взаємодія, співпраця у тріаді «учитель-діти-батьки». Вони об'єднані спільними цілями, прагненнями, є добровільними і зацікавленими односторонніми, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат [2, с. 18].

Зазначимо, що питання партнерської взаємодії сім'ї і школи, попри новітній зміст у контексті сучасних освітніх реформ, має широке і всебічне висвітлення у педагогічній науці. Зокрема, дослідження П. Байдаченко, О.Вакуленко, І. Гавриленко, Г. Задорожного, З. Сазонової, О. Свідіна, Л. Хижняк зосереджені навколо терміну «партнерство в системі освіти».



Великий масив педагогічної літератури присвячений синонімічним поняттям «взаємодія», «співпраця сім'ї і школи»: етико-педагогічні вимоги до взаємодії із дітьми та їхніми батьками (І. Гребенніков, Т. Кирієнко, В. Сухар); педагогічні умови ефективної взаємодії навчального закладу і сім'ї (Н. Кот, Т. Пагута), роль школи як координуючого центру взаємодії сім'ї і педагогів (С. Захаренко, В. Тригубенко). Популярною серед дослідників є проблематика педагогічної освіти батьків (Л. Островська, О. Долина, Т. Кирієнко, О. Низковська, Т. Кравченко); форми роботи з батьками (Т. Дем'янюк, Н. Кічук, С. Карпенчук, О. Коберник, Л. Мотрич, В. Омеляненко, М. Рудь, В. Ягупов та ін.).

Справедливо згадати також відомі твори класиків вітчизняної і світової педагогіки, в яких розкриваються проблеми сімейного виховання: «Материнська школа» Я.А. Коменського, «Думки про виховання» Дж. Локка, «Як готувати матір і батька до шкільно-сімейного виховання своїх дітей», «Як поглиблювати виховну роботу з батьками в міру росту й розвитку дитини», «Як разом із батьками виховувати майбутніх матерів і батьків», «Важкі діти» В.Сухомлинського, «Книга для батьків», «Лекції про виховання дітей» і «Виступи з питань сімейного виховання» А.С. Макаренка, «Поради батькам», «Сторінки для батьків», «Звернення до батьків». Унікальний проект просвіти батьків як вихователів власних дітей належить В. Сухомлинському: у Павлиші батьки записувалися і відвідували заняття за 2 роки до вступу їхньої дитини до школи. Слухачі батьківських шкіл поділялися на 5 груп (за віком їх дітей): дошкільна, 1-2 класи, 3-4 класи, 5-7 класи, 8-10 класи. Одним із найважливіших завдань школи класик бачив у необхідності давати батькам елементарні знання з педагогіки. «Педагогіка повинна стати наукою для всіх – і для вчителів, і для батьків», – стверджував В. Сухомлинський [5, с. 42]. Основною формою організації занять були лекції та бесіди директора школи, завуча і найбільш досвідчених вчителів. Теоретичні знання з педагогіки і педагогічної психології органічно зв'язувалися з практикою сімейного виховання. Навчальний план цієї школи включав розділи з вікової психології, психології особистості, теорії фізичного, розумового, морального, трудового та естетичного виховання,

основи батьківської педагогіки. Щоб зробити педагогіку наукою, доступною для батьків, В. Сухомлинський склав хрестоматію «Світ людства», до якої увійшли статті, художні твори, що розкривають основи духовності особистості, педагогічну мудрість народу.

Широкий розвиток у 1970-80-х роках у нашій країні отримали різні форми батьківського всеобучу – батьківські школи і університети, лекторії, семінари, конференції з обміну досвідом сімейного виховання, рекомендації з використання різноманіття сфер педагогічної освіти батьків.

Закумульований в українській педагогічній науці досвід взаємодії сім'ї і школи у вихованні дітей, безумовно, є важливим підґрунтям для осмислення новизни сучасних пріоритетів та їх практичного втілення.

Сенси партнерства батьків і педагогів зрозумілі й незаперечні. Водночас викликає інтерес зміст і механізми такої взаємодії, очікуваний результат.

Нинішня освітня реформа акцентує не лише на функціях батьків як вихователів дитини, а законодавчо закріплює і позиціонує їх основними, разом із педагогами і учнями, суб'єктами навчально-виховного процесу. Зокрема, Закон «Про освіту» (ст.55) надає батькам вибір впливати на навчання власної дитини, на визначення траєкторії її навчання, на організацію освітнього процесу в закладі [4].

Партнерство сім'ї і школи передбачає добровільність включення батьків в ту чи ту діяльність, запропоновану педагогами, пріоритет суб'єкт-суб'єктної взаємодії, власну активність батьків у бажанні до самовиховання, самоосвіти і розвитку батьківської компетентності. За такої взаємодії з батьками їхнє оцінювання якості навчання й виховання дітей у школі береться до уваги, стає стимулом педагогічної рефлексії досягнень школи, пошуку нових напрямів й розвитку. У батьків з'явилась можливість більш активно брати участь у розробці проектів, стратегії розвитку школи, у виборах її директора, вони мають змогу обирати зручну для себе форму допомоги школі, вчителям, класним керівникам, дитячому колективу, разом з педагогами брати

відповідальність за реалізацію поставлених завдань, активно долучатися до змін в освіті.

Як показує досвід, сучасні батьки дедалі охочіше долучаються до всього, що пов'язане з їх дитиною. За результатами соціологічного опитування, проведеного Фондом «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва і «Юкрейніан соціолоджі сервіс», майже 50% батьків задоволені своїми можливостями впливати на стан справ у школі, більше 40% опитаних батьків кілька разів на місяць або навіть щотижня відвідують школи з власної ініціативи [3].

Зазвичай взаємодія між учителем та батьками включає: постійну комунікацію, яка дозволяє оперативно реагувати на будь-які зміни та проблеми (створення чатів чи груп у соціальних мережах та месенджерах, проведення відеобесід); неформальне спілкування (спільне святкування визначних подій та свят, які мають важливе значення для життя дітей та школи); усебічну допомогу й участь батьків у організації та проведенні свят, тематичних та позашкільних заходів; участь батьків у навчальному житті своїх дітей (добровільна допомога під час створення навчальних матеріалів та формування освітнього середовища, обмін життєвим та професійним досвідом).

Якщо раніше здебільшого батьки залучалися до того, що стосується матеріально-технічних умов шкіл і фізичного комфорту учнів, організації урочистостей тощо, то сьогодні парадигма співпраці школи і батьків поступово набуває якісно нового формату й позитивної динаміки у напрямі розширення участі батьків в ухваленні рішень щодо організації й змісту освітнього процесу.

Без участі всіх суб'єктів навчального процесу реформування школи неможливе, тож вимоги по залученню батьків та учнів тільки зростатимуть. Звісно, це вимагає переформатування відносин між учасниками освітнього процесу.

Педагогіка партнерства вимагає переосмислення ролі педагога, яка полягає в оновленні професійного мислення й відповідних цілеспрямованих дій: постійному аналізі власної педагогічної діяльності, орієнтованої на

самоосвіту; відстеження результативності своєї роботи через систему моніторингу.

Водночас, ефективне партнерство можливе за сформованості у батьків готовності до взаємодії зі школою на паритетних засадах, з опорою на розуміння того, яку діяльність краще виконає школа, а яку – сім'я.

Показниками готовності батьків до взаємодії є: 1) позитивне ставлення до педагогічного колективу та своєї участі в життєдіяльності школи; 2) бажання відвідувати обов'язкові заходи для батьків; 3) зацікавленість у справах дітей, класу, школи; 4) здатність здійснювати конструктивне спілкування і взаємодію з педагогами і адміністрацією школи; 5) бачення свого місця і ролі у взаємодії зі школою.

Отже, батькам і учителям/адміністрації школи потрібно співпрацювати. Звісно, це потребує готовності до діалогу кожної зі сторін, бажання батьків бути дійсно залученими в освіту своєї дитини, чіткого розмежування зон впливу і відповідальності.

Важливо розуміти, де починається і закінчується право на вплив. Чи справедливо й доцільно зрівнювати як партнерів батьків, які не мають профільної педагогічної освіти, і професійних педагогів? Чи дає статус педагога право на висловлення експертної думки? Очевидно, що так, адже адже концепція спеціалістів втрачає сенс, якщо ті не мають рішучого впливу на навчальний процес. З іншого боку, саме батьки є беззаперечними експертами по власним дітям. Вони знають, що їх стимулює, стомлює чи цікавить, які справи їм вдаються, а які навпаки. Батькам відомий стиль навчання дитини та проблеми, вони здатні вплинути на її успіхи у школі. Саме тому дослухатися до батьків важливо, це допоможе знайти підхід до конкретного школяра та краще задовольнити його потреби.

Ці та багато інших дилем акцентують на значущості чіткого визначення прав, сфер компетенції педагогів і батьків. Подекуди компетенції можуть перетинатись, але жоден з суб'єктів освіти не може повністю заміщувати чи нівелювати іншого.

Загально прийнято, що педагоги повинні ініціювати і залучати родини до участі в житті школи, в здобутті спеціальних знань про вікові особливості дитини, знайомити з ефективними методами виховання дитини. Тобто, самі батьки фактично для вчителя також стають учнями. Така постановка питання, на наш погляд, дещо суперечить засадам партнерства і рівної участі.

Статус рівного з педагогом партнера означає не тільки зацікавлення і залучення батьків у освітній процес, але й вимагає від них ініціативи й активності, прагнення і готовності підвищувати власну батьківсько-педагогічну компетентність. Не чекати пропозицій від кваліфікованого педагога й, фактично, бути пасивним отримувачем освітніх послуг, а формувати в ході конструктивної взаємодії відповідні запити.

Об'єктивно, що батьки не мають такої фахової підготовки, як вчитель. Але є чимало питань, які треба і можуть опанувати, і осмислення значущості тих чи інших знань для батьків приходить саме з появою і розвитком дитини, а її навчання в школі актуалізує батьківські ресурси – інтелектуальні, соціальні, трудові, інформаційні, виховні. Їх осмислення і реалізація сприяє тому, щоб всебічно сприяти розвитку і формуванню особистості дитини – «дати більше, ніж життя».

### **Список використаних джерел**

1. Духнович О. В. Народная педагогика в пользу училищ и учителей сельских. Львів, 1952. Ч. 1. С. 86.
2. Нова українська школа: порадник для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н. К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/NUSH-poradnykdlya-vchytelya.pdf>
3. Партнерство у школі. URL: <https://uhp.org.ua/changes/partnerstvo-u-shkoli/>
4. Ст. 55 Закону України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: [https://kodeksy.com.ua/pro\\_osvitu/statja-55.htm](https://kodeksy.com.ua/pro_osvitu/statja-55.htm)
5. Сухомлинський В. О. Павлівська середня школа / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв. : в 5 т. К. : Рад. шк., 1977. Т. 4. С. 7–390.

***Токарь Наталія,***

студентка 4-го курсу факультету педагогіки,  
психології та соціальної роботи кафедри  
педагогіки та методики початкової освіти  
Чернівецький національний університет  
імені Юрія Федьковича,

***Цуркан Таїсія,***

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри  
педагогіки та методики початкової освіти,  
Чернівецький національний університет  
імені Юрія Федьковича

### **Педагогіка партнерства: соціально-педагогічний аспект**

«У сім'ї шліфуються найтонші грані людини-громадянина, людини-трудівника, людини-культурної особистості. Із сім'ї починається суспільне виховання. У сім'ї, образно кажучи, закладається коріння, з якого виростають потім і гілки, і квіти, і плоди. Сім'я – це джерело, водами, якого живиться повноводна річка нашої держави. На моральному здоров'ї сім'ї будується педагогічна мудрість школи», – стверджував видатний В.О. Сухомлинський [2, с. 6].

«Сім'я – це всесвіт для дитини, а батьки – як два сонця в ній. Кожне немовля і маленька дитина повинні відчувати себе центром всесвіту, в крайньому, на якийсь час» [5, с. 187].

Поглиблені роздуми К. Юнга про роль батьківських образів призводять до висновку, що батьки відіграють важливу роль в становленні і стабілізації психіки людини [4, с. 105-106].

На нашу думку батьківська відповідальність пов'язана із батьківською усвідомленістю, зрілістю та готовністю ще до народження дитини. Так, щоб

стати батьками, чоловік і жінка повинні досягти фізіологічної зрілості, проте, щоб стати відповідальними батьками, вони мають досягти ще й психологічної, емоційної та соціальної зрілості.

Використовуємо інтегральне поняття «батьківство», яке відображає рівноправну участь чоловіка і жінки у вихованні дітей у сучасних родинях (з англ. *parenthood*), тобто воно включає як материнство (народження та виховання дітей жінкою), так і участь батька у вихованні дітей [1, с. 2].

Аналіз досліджень дозволив визначити поняття «відповідальність батьківства» як прояв терпіння і шанобливого ставлення до дитини, що забезпечує розвиток у неї адекватної самооцінки, самоповаги, почуття гідності, впевненість і самостійність. Процес виховання є тривалим процесом і може бути ефективно вбудованим в зміст педагогічної освіти, наповнюючи його цінностями і смислами батьківства. Саме батьки виконують свою особисту місію, сенс якої полягає в збереженні життя і здоров'я дитини, в наданні їй права на народження, освіту, розвиток, виховання, а також створення умов життя відповідних віку дитини.

У дослідженнях феномен «відповідальне батьківство» розуміється як усвідомлений вплив батьків на процес збереження життя і здоров'я дитини – це і є особистісна, моральна і громадянська відповідальність батьків, де дитина є абсолютною цінністю виховання, а гуманність по відношенню до дитини – вершина батьківської моральності (любов, милосердя, доброта, співпереживання, альтруїзм, готовність надавати допомогу близьким і далеким, розуміння цінності і неповторності кожної людини, недоторканність людського життя, вміння виявляти терпимість і доброзичливість) [1, с. 5].

Виховання і самовиховання цих якостей у майбутніх батьків – це є особиста мета і особиста відповідальність за власне здоров'я (фізичне, соціальне, психічне, моральне), від якого залежить життя, здоров'я окремої дитини і в цілому підростаючого покоління. В результаті аналізу теоретичних досліджень було визначено поняття «відповідальне батьківство» як соціальний феномен, що характеризує якості батьків, які проявляються у відносинах і

взаємодіях батьків і дитини (турбота, повага, підтримка, співчуття, співпереживання).

Батьківська відповідальність за здоров'я і виховання дитини формується протягом усього життя. Вчені підкреслюють зростання потреб батьків пізнавати свою дитину і забезпечити відповідні її індивідуальним особливостям розвитку умови виховання і навчання як запорука успішного освіти в подальшому.

Учені В. Оржеховська, В. Кириченко, Г. Ковганич переконані у тому, що виховання дітей у школі і сім'ї – це нероздільний процес з єдиною метою, який зорієнтований не лише на спільні зусилля навчального закладу і сім'ї у вихованні школярів, а й на їх виховну співпрацю у цьому процесі. Його здійснення передбачає єдино спрямовану взаємодію у взаємозалежній діяльності у системі стосунків батьків і педагогів. Стосунки співпраці передбачають рівність сторін, взаємну доброзичливість і повагу [3, с. 16].

Завдання професійної педагогічної освіти полягає в підготовці педагогів до роботи з батьками, формування у них батьківську відповідальність за організацію умов виживання і життя дитини в пренатальний період і в наступні роки її розвитку, навчання, виховання, соціалізації і підтримки її індивідуальної самоцінності.

У науковій літературі порівняно недавно з'явилося поняття «виховний потенціал» сім'ї, який включає в себе багато характеристик – тип, структуру, характер відносин, психологічний клімат, традиції, сімейно-обрядову культуру і багато іншого. У зв'язку з цим, одне з важливих тенденцій в дослідженні сучасного батьківства – це збагачення «виховного потенціалу» сім'ї, вирішення задач батьківського всеобучу, прилучення до етики батьківської культури. Результат виховання дитини в сім'ї тісно пов'язаний саме з «відповідальним батьківством». [1, с. 6].

Однак практика сучасного сімейного виховання показує, що воно не завжди буває «якісним», оскільки самі батьки не мають достатніх знань про закономірності виховання і розвитку своїх дітей. Зайнятість батьків і їх



орієнтація «заробити, щоб утримувати сім'ю», створюють ситуації соціальної ізоляції дитини від батьків, а батьків від дітей. Цим і викликана необхідність професійної підготовки майбутніх педагогів, здатних педагогічно виховувати батьків, формуючи у них відповідальне батьківство, яке обумовлює безперервний процес особистісного становлення дитини. Адже, як говорить педагогіка партнерства – краще разом.

Місія освітніх структур, їх призначення – з урахуванням інтересів суспільства і держави допомогти родині розкрити і розвинути у дитини ті якості, які допоможуть їй бути успішною у житті, що, до речі, обов'язково включає в себе бути корисним і суспільству, і державі.

Очевидно, що умовою позитивного напрямку взаємодії є довірливі відносини між педагогами та батьками.

Наслідком такої організації педагогічної взаємодії стане активна участь батьків у вихованні не тільки своєї дитини, але і класу в цілому. Педагоги і батьки як партнери повинні доповнювати один одного. Відносини партнерства припускають рівність сторін, взаємну доброзичливість і повагу.

Таким чином, питання розподілу відповідальності між батьками і школою можна вирішити, налагодивши відносини між ними. Перш за все, школам необхідно інформувати батьків про особливості різних освітніх програм. Для вирішення цього завдання можна використовувати різні форми взаємодії з батьками. Це питання треба обговорювати на батьківських зборах всередині класу і загальношкільних, в особистих консультаціях з батьками. Але найбільший ефект мають методи, спрямовані на спільну роботу колективу школи та батьків в жанрі співпраці, пошук рішень проблем з позиції «на рівних». Саме такі заходи зможуть формувати у батьків почуття відповідальності за навчання та розвиток своїх дітей.

### **Список використаних джерел**

1. Думанська В. П. Відповідальне батьківство: Теоретичний аспект. 2015, 5 с.

2. Сухомлинський В. О. Батьківські збори / Т. В. Виноградова. Х. : Вид. група «Основа», 2006, 237 с.
3. Оржеховська В.М. Взаємодія навчального закладу і сім'ї: стратегії, технології і моделі. Х. : Видавництво «Точка», 2007, 192 с.
4. Юнг К. Г. «Божественный ребенок» М. : Олимп, 1997, 206 с.
5. Юнг К. Г. «Проблемы души нашего времени». Санкт-Петербург, 2002, 257 с.

***Цуркан Таїсія,***

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри педагогіки та методики початкової освіти

Чернівецький національний університет

імені Юрія Федьковича

***Корня Мар'яна,***

студентка 4-го курсу факультету педагогіки,

психології та соціальної роботи

кафедри педагогіки та методики початкової освіти

Чернівецький національний університет

імені Юрія Федьковича

### **Відповідальне батьківство: сучасний вимір**

Відповідальне батьківство = усвідомлене батьківство. Усвідомлене передбачає те, що людина усвідомлює, що вона буде батьком/матір'ю, вони усвідомлюють, які це покладає на них обов'язки. Відповідальне батьківство означає, що людина відповідально підходить до того, щоб виконувати свої батьківські обов'язки. Слід виходити з того, що відповідальний батько – це не те ж саме, що батько добрий або турботливий. Поняття «добрий» характеризує емоційну сторону відносини з дитиною. Добрий батько може надавати дитині високу ступінь самостійності, що в деяких випадках рівнозначно забуттю

багатьох важливих сторін його життя. У категорію дбайливих батьків входять, як правило, ті, хто приділяє дитині підвищену увагу, стежить за її здоров'ям, за тим, щоб дитина «була не гірше за інших», але при цьому недостатньо займається розвитком її характеру, духовного життя. Відповідальне батьківство – це, перш за все, збалансованість різних сторін виховання, високий ступінь довіри у відносинах з дитиною, здатність і бажання підтримувати її матеріально, але не на шкоду її освіченості, розвитку її особистісних якостей. Необхідно брати до уваги той факт, що відповідальне батьківство – це не стан, а процес або, якщо бути більш точною, сума процесів, що протікають в різних вимірах.

Ключовими вимірами відповідального батьківства є наступні:

1. Комунікативні. Батько/мати регулярно повинні спілкуватися з дитиною, перебувати в курсі її інтересів і переваг. Вони готові ділити з дитиною деякі з її інтересів, а також в розумних межах впливати на них.

2. Емоціональні. Батьки не просто спілкуються з дитиною, а й співпереживають їй. Вони готові вислухати дитину, говорити на важливі для неї теми, виступаючи в ролі радника або помічника. Емоційна взаємодія передбачає відповідну реакцію дитини, її бажання відкритися батькам, обговорити з ними свої проблеми, розповісти їм про свої переживання

3. Нормативні. Комунікативна взаємодія не повинна бути перешкодою на шляху повноцінної соціалізації дитини, засвоєння нею соціальних норм – прийнятих в суспільстві приписів і табу. У цьому вимірі батьки виступають для дитини як експерти, які мають повноцінний дорослий досвід взаємодії з соціальними інститутами – досвід, якого у дитини немає.

4. Економічні. У суспільстві, де велика частка бідних або близько бідних верств, матеріальне забезпечення часто виростає в проблему, яка затьмарює собою всі інші. Дитину необхідно гідно одягати, у неї повинні бути кишенькові гроші.

5. Охоронні. Однією з найважливіших завдань батьків є збереження і зміцнення здоров'я дитини і самого життя. Це також вагома задача, якщо

врахувати, що в суспільстві охорону здоров'я в цілому і турбота про дітей, зокрема у все більшій мірі стає платними.

б. Духовні. В умовах зміни ціннісних орієнтирів важливо, щоб дитина виявилася здатною засвоїти базові життєві цінності, однаково важливі для товариств будь-якого типу – життя, здоров'я, сім'я, культура країни і суспільства, в якому вона живе. Передача базових цінностей найчастіше виявляється більш складною проблемою, ніж, наприклад, охорона здоров'я дитини. Навіть перебуваючи в родині, дитина знаходиться під впливом потужних інформаційно-ціннісних потоків, не завжди погоджується з батьківськими настановами, – телевізійної реклами, групи однолітків, шкільних вчителів і інших агентів соціалізації. Світовий досвід вивчення життя людей показує, що відтворення базових цінностей може стати керованим процесом, але це відбувається тільки в тому випадку, якщо в збереженні духовної спадщини зацікавлене суспільство в цілому. А це означає, що саме від батьківського співтовариства, яке є більшістю в нашій країні, повинен виходити соціальне замовлення держави на те, які базові цінності і яким чином ми будемо їх передавати дітям.

Відповідальне батьківство, з одного боку, передбачає надання дитині свободи вибору з іншого – строгість, вміння ставити заборони і обмежувати дії дитини в тих ситуаціях, коли це необхідно. Відповідальне батьківство складається в результаті постійної взаємодії, комунікації між батьками і дитиною. При цьому щоб подібна взаємодія призводила до формування дійсно відповідального батьківства, батьки повинні керуватися в першу чергу не своїми власними інтересами, бажаннями чи потребами, а інтересами і потребами самої дитини як особистості.

У зв'язку з цим відповідальне батьківство має на увазі наявність такої важливої якості, як розуміння інтересів дитини. Інакше кажучи, відповідальні батьки – це батьки, які мають особливу батьківську компетенцію, тобто розуміння того, що на даному віковому етапі або в даній життєвій ситуації

потрібно дитині. Відсутність батьківської компетенції може призводити до скоєння безвідповідальних вчинків навіть з боку люблячих батьків.

Чи легко в наш час бути відповідальним батьками? В умовах сучасного світу, коли часто кожен день розписаний по хвилинах, батьки приходять додому позбавленими сил. І все ж необхідно знайти час для спілкування з дитиною. Адже для того, щоб бути відповідальними батьками потрібно приділяти дитині не так багато часу. Присвячуйте спілкуванню з улюбленим чадом хоча б півгодини щодня.

Для молодшого школяра важливо відчувати, що з початком нового етапу він став не просто учнем з купою домашніх завдань, а залишився улюбленою дитиною. Корисно в вихідні влаштовувати сімейні прогулянки в парк або культурні походи в театр, цирк, зоопарк і т.д., продовжувати грати з дитиною і слухати її.

Перш ніж подарувати цьому світу нове життя, чудово було б щоб батьки давали собі відповідь на питання:

«Чи готовий я з моменту народження дитини нести за неї відповідальність і розділяти всі її печалі і радості?». Тільки усвідомлено підходячи до питання сім'ї та батьківства, ми зможемо виростити дітей щасливими.

### **Список використаних джерел**

1. Овчарова Р.В. Родительство как психологический феномен. М. : Московский психолого-социальный институт, 2006. 496 с.
2. Гурко Т.А. Родительство: социологические аспекты. М. : Центр общечеловеческих ценностей, 2013. 164 с.

*Човган Олена,*

кандидат психологічних наук, доцент,  
доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки  
Хмельницький національний університет

### **Включення батьків у практику інклюзивного освітнього середовища**

Створення інклюзивного освітнього середовища обумовлює актуалізацію проблеми формування інклюзивної культури суспільства і залучення широкого кола людей в усвідомлення цінності інклюзії як феномена сучасності.

Особливу роль в поширенні ідей інклюзії в цілому та інклюзивної освіти зокрема відіграють батьки, які виховують дітей з особливими освітніми потребами (ООП). Разом з тим в останні п'ять років спостерігається зростання прихованого опору ідеям інклюзивної освіти, загострюються протиріччя між готовністю батьків робити вибір на користь інклюзивної освітньої організації для своїх дітей і нездатністю освоїти ідеї інклюзії як загальнокультурного явища.

Інклюзія – це вироблення нових, раніше не існували норм і цінностей соціальних відносин і зв'язків. Це нове соціальне явище і нове соціальне мислення [3]. Філософія інклюзії виникає і розвивається в руслі демократизації суспільства і пріоритету цінності людського буття.

Філософська концепція дослідження інклюзії як самостійного культурного явища набирає все більших обертів в зарубіжній літературі. Стверджується, що виникнення єдиного, цілісного і нерозділеного людського співтовариства і є справжня мета інклюзії. Досягти цього можливо за умови включення кожної людини в життя суспільства, при цьому кожен має право визначати міру і вибирати спосіб своєї участі [2]. Сутність інклюзії як культурної дефініції активно розробляється в сучасній вітчизняній науковій літературі та являє собою образ мислення і стиль міжособистісних відносин, спрямований на перебудову сприйняття оточуючих людей з точки зору

корисності (придатності) й ідентичності на точку зору доброчинності та унікальності.

Провідна ідея інклюзивної освіти полягає в тому, що всі люди мають потенціал розвитку. Механізмом розвитку виступає навчання. Цінність спільного (інклюзивного) навчання полягає в тому, що загальні навчальні завдання і міжособистісне спілкування з однолітками мотивують і стимулюють дітей з ООП на пізнання навколишнього світу і особистісний розвиток. Сформоване інклюзивне мислення у батьків виступає передумовою розширення практики інклюзивної освіти. Разом з тим залишається неопрацьованою проблема включення батьків в практику інклюзивної освіти з метою розширення інклюзивної свідомості і поширення ідей інклюзії в батьківському співтоваристві.

Віра в свою дитину і її можливості – досить вагомий аргумент, що дозволяє говорити про необхідність поширення ідей інклюзивної освіти серед батьків. Якщо говорити про батьків, які виховують дітей з ООП як про спільноту, що по-різному реагує на ідеї інклюзивної освіти, то необхідно починати не зі знайомства з практикою включення дітей в освітні організації, а з формування у батьків інклюзивного мислення та інклюзивної культури і, як наслідок, відповідального ставлення до інклюзивного освітнього середовища. В даному випадку мова йде не тільки про визнання наявності ресурсів у дитини, але і про визнання його цінності для суспільства й оточуючих.

В основі теоретичної концепції інклюзивної культури лежить твердження, що людина, в тому числі дитина з особливостями розвитку, розглядається не з позиції практичної користі, а з позиції самоцінності, з позиції права бути людиною в самих різних його проявах. Визнання цінності своєї дитини для оточуючих відкриває батькам ширші можливості для включення його в співтовариство інших різноманітних людей [1].

Орієнтація на ідеї інклюзії, як доводять численні дослідження, веде за собою гуманізацію ставлення батьків до своєї дитини. Інклюзивна свідомість забезпечує прояв поваги до дитини і уважне ставлення до його проблем,

створює умови для зміцнення солідарності зі своєю дитиною. Неодноразово доведено, що визнання ідей інклюзії дозволяє батькам відмовитися від сімейної замкнутості та ізоляції, подолати відчуженість, відкрити нові можливості для свого розвитку. Відбувається це за рахунок залучення (включеності) всієї родини слідом за своєю дитиною в більш широкі соціальні контакти і соціальні відносини.

У цілому можна зробити висновок, що знайомство батьків з основами і сутністю інклюзивної освіти виконує загальнокультурну функцію, формує нові відносини між людьми, спонукає батьків до активності. З усією визначеністю можна допустити, що насиченість спілкування з приводу принципів і сутності інклюзії робить більш стійким інтерес батьків і до практики інклюзивної освіти. Разом з тим необхідно постійно підтримувати або формувати інтерес батьків до практики інклюзивної освіти. З цією метою корисно звертатися до різноманітних механізмів залучення батьків в поле інклюзії.

На відміну від процесів формування інклюзивного свідомості і інклюзивної культури, процес включення в практику означає участь батьків у діяльності, спільне виконання дій, співпраця, співчутливе ставлення до діяльності інклюзивної освітньої організації. Метою організації співучасті батьків у інклюзивному процесі виступає концентрація, ступінь насиченості, густоти самої ідеї інклюзії в конкретному освітньому закладі.

Отже, в практику інклюзивної освіти запрошуються ті батьки, які поділяють спільні ідеї інклюзії, а не просто передають своїх дітей на руки педагогів, психологів, соціальних педагогів школи. Однак необхідно чітко визначати місце батьків у практиці інклюзивної освіти. З нашої точки зору, запрошуючи батьків взяти участь в практиці інклюзивної освіти, необхідно утримати за батьками батьківську позицію, не покладаючи на них частину соціально-педагогічних, в тому числі і супроводжуючих, функцій. Батьки дитини з особливими освітніми потребами повинні сприйматися так само, як і батьки будь-яких інших дітей. Тобто, на рівні партнерства для всієї школи або



класу, а не окремо взятої дитини і штучно виділених сфер життєдіяльності учнів.

### **Список використаних джерел**

1. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ : ТОВ «Україна», 2019. 300 с.

2. Haber M. G., Mazzotti V. L., Mustian A. L., Rowe D. A., Bartholomew A. L., Test D. W., Fowler C. H. What works, when, for whom, and with whom: A meta-analytic review of predictors of postsecondary success for students with disabilities // Review of Educational Research. 2016. Vol. 86, Issue 1. P. 123–162. URL: <https://doi.org/10.3102/0034654315583135> (дата звернення: 21.08.2021).

3. Kavale K. A. Mainstreaming to Full Inclusion: From Orthogenesis to Pathogenesis of an Idea // International Journal of Disability, Development and Education. 2002. Vol. 49, №2. P. 201–214. URL: <https://eric.ed.gov/?id=EJ650505> (дата звернення: 21.08.2021).

*Шановалюк Ірина,*

студентка СР-20мз групи

Хмельницького національного університету,

*Данильчук Лариса,*

доктор педагогічних наук, доцент,

професор кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки

Хмельницького національного університету

### **Світоглядні орієнтири студентів соціономічного профілю: до проблеми відповідального батьківства**

Проблема формування світоглядних орієнтирів студентів соціономічного профілю має непересічне значення. На думку вчених (Б. Гершунський, О. Сухомлинська, Б. Чижевський), подальший шлях особистості у ХХІ столітті,

вихід її на більш високий рівень розвитку неможливий без звернення до світоглядних проблем, а це, у свою чергу, стане шляхом до єдності людства, гармонізації суспільних взаємин.

Учених різних напрямів протягом віків хвилювала проблема відносин людини зі світом, які вона здійснює на основі своїх уявлень про світ і про себе. Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє констатувати наступне: проблемі формування світогляду приділяється значна увага, що відображено у наукових доробках вітчизняних і зарубіжних учених Б. Бадмаєва, Н. Лалак, І. Лернер, Н. Огурцова, В. Раяцкас, І. Сисоєнко та ін.

Однак, огляд наукової літератури свідчить про те, що проблема формування світоглядних орієнтирів студентів соціономічного профілю недостатньо висвітлена. У наукових роботах залишилися мало вивченими питання щодо: функції світогляду студентів соціономічного профілю як характеристики особистості, що має визначальну роль у формуванні способу життя людини; механізмів взаємодії світогляду студентів соціономічного профілю з іншими особистісними утвореннями, які визначають вектор розвитку їх як майбутніх фахівців та потенційних майбутніх батьків.

С. Карпенчук зазначала, що *світогляд* – це узагальнена система поглядів, переконань, ідеалів, в яких людина виражає своє ставлення до оточуючого її природного й соціального середовища. Являючись узагальненням знань, досвіду та емоційних оцінок, в яких відображені особливості суспільного буття людини, її місце в історично конкурентній системі суспільних відносин, світогляд особи визначає ідейну спрямованість усього її життя, діяльності та поведінки. Світогляд залежить не тільки від рівня суспільного розвитку та належності даної особи до того чи іншого суспільного класу, групи, а й від особливостей особистого життя людини, якихось конкретних умов. У широкому розумінні розвитку особи, її світогляд визначається її діалектичною взаємодією з суспільним середовищем. Свідомість особи не тільки відображує зовнішні впливи, а й являє собою відповідну збуджуючу силу, визначаючу життєдіяльність людини [1, с. 217, 301].

Зауважимо, що світогляд – це складне, неоднорідне, багатопланове утворення. Воно має досить складну структуру. Різні компоненти цієї структури виконують специфічні функції й разом з тим взаємно переплітаються.

Світогляд складається з таких *підсистем*: а) найбільш загальні знання як основа формування поглядів і переконань; б) світоглядні вміння (розумові операції, вміння робити висновки і т.д.); в) сукупність почуттів, в яких виражається позиція особистості; г) вирішення світоглядних проблем на основі вольових якостей (цілеспрямованість, рішучість, самовладання, принциповість) [2, с. 18].

Основними *функціями* світогляду є орієнтаційна, інформаційно-відображуюча й оцінююча, які, власне, окреслюють векторність формування світоглядних орієнтирів студентів соціономічного профілю.

Проте, розглядаючи окремі компоненти світогляду, було б помилковим вважати, що він не має цілісного змісту й служить лише для загального визначення різних елементів духовного життя. Насправді світогляд – це не механічна сума відокремлених один від одного елементів свідомості. Теоретичне мислення виділяє з світогляду різні елементи, а в реальному житті вони органічно з'єднані і в цілому складають зміст світогляду. Взаємовідносини світогляду й різних форм свідомості – це взаємовідносини загального та окремого. В кожній окремій формі специфічно проявляється загальне, і якщо світогляд не може існувати поза філософією, наукою, правом, мораллю та іншими формами свідомості, то вони, в свою чергу, органічно пов'язані з світоглядом, як загальним об'єднуючим началом.

Залежно від того, які погляди домінують у тій чи іншій сукупності уявлень про світ у цілому, а також залежно від способу включення відповідних поглядів та уявлень у структуру світогляду, способу їхнього обґрунтування можна говорити про різні типи світогляду.

Щодо заявленої проблеми формування світоглядних орієнтирів студентів соціономічного профілю вважаємо за необхідне підкреслити особливий

взаємовплив у формування світогляду філософії та моралі, оскільки ці обидві форми свідомості чи не найбільш повно виконують світоглядні функції. Адже моральна свідомість, відображуючи загальну картину людського буття, виступає і як частина світогляду й одночасно показує свою роль у філософському обґрунтуванні моральних ідеалів, що вкрай важливо у контексті відповідального батьківства.

### **Список використаних джерел**

1. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання : навч. посіб. 2-ге вид., допов. і переробл. К. : Вища школа, 2005. 342 с.: іл.
2. Мудрик В. І. Цінності виховання у сучасних зарубіжних дослідженнях. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді* : зб. наук. праць Ін-ту проблем виховання НАПН України. Кіровоград : Імекс-ЛТД. 2013. Вип. 17, кн. 2. С. 15–19.

***Шевченко Ярослав,***

студент СР-20м групи

Хмельницький національний університет,

***Рідкодубська Анна,***

доктор педагогічних наук, доцент,

професор кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки

Хмельницький національний університет

### **Аналіз наукової літератури з розвитку соціальної адаптації учнів випускних класів дитячих будинків**

Згідно з статистичними даними 20% випускників дитячих будинків та закладів виховання дітей сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування мають судимість, 14% після випуску з дитячого будинку починають займатися проституцією, 10% протягом перших двох років після випуску з дитячих

будинків закінчують життя самогубством, і лише 10% усіх випускників дитячих будинків адаптуються до нових умов і повністю інтегруються в суспільстві.

Аналіз наукових праць свідчить про значний інтерес до проблеми формування соціальної адаптації особистості, зокрема: І. Бех, Б. Басова, О. Киричук, О. Кононко, В. Куніцин, В. Тернопільська, Д. Фельдештейн та ін. Питання соціального розвитку, соціальної активності особистості були предметом вивчення Б. Ананьєва, Є. Біленького, Л. Божович, С. Грабовської, Г. Костюка, С. Максименка, М. Ярошевського та ін. Розвиток соціальної адаптації особистості розглядається вченими як «установлення та інтеріоризація системи взаємин з іншими людьми і явищами навколишньої дійсності» [5].

Нормативно-правове поле роботи соціального працівника з розвитку соціальної адаптації випускників дитячих будинків визначається Законами України («Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» [2], «Про охорону дитинства» [3].

Аналіз досліджень особливостей розвитку адаптації випускників дитячих будинків дозволяють стверджувати, що у психолого-педагогічних дослідженнях розроблено моделі роботи у середовищі освітніх закладів інтернатного типу В. Афанасьєва, Г. Федоришин та ін.

Науковці галузі соціальної педагогіки досліджували особливості роботи з дітьми та молоддю, яка навчалась в інтернатних установах О. Безпалько, М. Галагузова, А. Капська, С. Харченко та ін.

Дослідники галузі соціальної роботи розробляли та апробували технології дезадаптації дітей і молоді в Україні та за кордоном І. Зверева, І. Мигович Є. Холостова та ін.

Так, аналіз наукових праць І. Зверєвої представляє спектр обґрунтованих педагогічних умов підвищення якості взаємодії соціального працівника з випускником дитячих будинків. [4, с. 6]. Науковець звертає увагу на потребі

використання гуманістичного, особистісно орієнтованого, кордоцентричного і культурологічного підходів в процесі соціальної адаптації дітей, які виховувались в закладах інтернатного типу.

Дослідник О. Безпалько, розглядаючи особливості розвитку соціальної адаптації, звертає увагу на основне у цьому процесі: «узгодженість оцінок, особистих можливостей і домагань індивіда з цілями та цінностями соціального середовища», а також «адаптаційний потенціал людини» (ступінь можливостей особистості входження до нових чи змінених умов соціального середовища) [1, с. 21].

Згідно з поглядами науковця В. Костіної, для дітей-сиріт, які перебували в дитячих будинках та інших інтернатних закладах характерною є «пасивна модель пристосування до нових умов, ... випускникам дитячих будинків характерною є поведінка, яка повторює звичні для них способи поведінки, які вони засвоїли, ще в дитинстві» [5, с. 230].

Отже, аналіз наукових праць з розвитку соціальної адаптації випускників дитячих будинків дозволяють стверджувати, що метою здійснення комплексної професійної діяльності є створення профілактичного простору та усунення дії негативних та підсилення дії позитивних об'єктивних соціальних чинників (проблемні ситуації у сімейному середовищі, середовищі закладів освіти, мікросередовищі, яке оточує учня під час дозвілля тощо), які здатні формувати соціальну адаптацію випускників дитячих будинків.

### **Список використаних джерел**

1. Безпалько О. Компетентнісний спектр майбутнього соціального педагога як основа професіоналізму. *Проблеми освіти*, 2015. № 84. С. 60–64.

2. Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування». URL: <https://rivnesoc.gov.ua/zakon/https-zakon-rada-gov-ua-laws-show-2342-15ya-organizacziyno-pravovyh-umov-soczialnogo-zahystu-ditej-syrit-ta-ditej-pozbavlenyh-batkivskogo-pikluvannya/>

3. Закон України Про охорону дитинства.

URL: [https://kodeksy.com.ua/pro\\_ohoronu\\_ditinstva/download.htm](https://kodeksy.com.ua/pro_ohoronu_ditinstva/download.htm)

4. Зверева І. Д. Теорія та практика соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю в Україні : автореф. дис .... док. пед. наук : 13.00.05 Київ. ун-т імені Тараса Шевченка. Київ, 1998. 40 с.

5. Kostina V. V. Technology of professional preparation of future social pedagogues and social workers to prevention of maladjustment of pupils. *Innovation and information technologies in the social and economic development of society. Series of monographs Faculty of Architecture, Civil Engineering and Applied Arts Katowice School of Technology Monograph*. Copyright by Wyższa Szkoła Techniczna w Katowicach, 2018. № 15. P. 227–239.

**Шеремет Алла,**

кандидат педагогічних наук, доцент,  
доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки  
Хмельницький національний університет

### **Особливості реалізації сімейно-орієнтованого підходу у системі захисту дітей**

На сучасному етапі в Україні ми спостерігаємо активне реформування систем децентралізації влади, зокрема деінституалізації інтернатних закладів та впровадження інклюзивної освіти. Зазначені зміни передбачають створення на місцевому рівні якісної системи підтримки і допомоги сім'ям з дітьми. Відповідальність за комфорт, безпеку і добробут дітей, підтримку сімей, особливо вразливих категорій, що потребують допомоги від держави, покладена на територіальні громади. Водночас, цей процес вимагає впровадження у практичну соціальну роботу принципи сімейно-орієнтованого підходу [1, с. 4].

У працях зарубіжних науковців, зокрема С. Коннарда, С. Левандовскі, Р. Новік, Л. Пірс, Дж. Райкус розкривається сутність сімейно-орієнтованого підходу. Т. Дішійон, Н. Королоф Е. Стормшек. Б. Фрізен досліджували особливості використання даного підходу в практичній діяльності соціальних працівників у сферах психічного здоров'я та благополуччя. Вплив на встановлення міжсекторної та міждисциплінарної взаємодії розглядали Е. Ромер, В. Бар, М. Кумбс, М. Остін [2].

Сімейно-орієнтований підхід в роботі з дітьми, які потребують державної підтримки, полягає у визнанні недостатності впливу саме на дитину та якомога ширшому залученні сім'ї в програму допомоги дитині [3, с. 60]. Таким чином, в руслі вказаного підходу поняття «соціальна робота з дитиною» та «соціальна робота з сім'єю» ототожнюються. Даний підхід визнаний найефективнішим, оскільки в центрі уваги фахівців опиняється не лише дитина, а й сім'я, її оточення та соціальне середовище. Цей підхід забезпечує роботу з власними ресурсами всіх членів сім'ї і тих осіб, що її оточують. Сімейно-орієнтований підхід вимагає консолідації зусиль і спільної роботи різнопрофільних фахівців для ефективного вирішення завдань щодо реабілітації сім'ї.

До цінностей сімейно-орієнтованого підходу відносять цілісність сім'ї; розуміння того, що права батьків умовні, а права дітей абсолютні. Тобто, виходимо з постулату, що батьки прагнуть чинити і діють в найкращих інтересах дітей. Якщо в зв'язку з цим виникають певні сумніви, вони вирішуються на користь батьків. Також, згідно цінностей підходу, сім'я має право на самовизначення, повагу унікальності кожної особистості та повагу права членів родини на те, щоб жити відповідно до цінностей, стандартів і принципів, які відповідають їхньому «корінню», культурній спадщині [3, с. 62].

Згідно принципів практичної реалізації сімейно-орієнтованого підходу, сім'я визначається головним об'єктом соціальної роботи. Соціальні працівники поважають сім'ю і роблять все можливе для того, щоб зміцнити і підтримати родину. Адже сім'я – це ідеальне середовище, котре може повною мірою задовольнити потреби дитини і забезпечити реалізацію її найкращих інтересів.



Соціальні робітники прагнуть до того, щоб система захисту дітей проводилася в контексті культурних спільнот, з урахуванням усіх норм, принципів та правил. Піклування про зміцнення та збереження сімей обумовлене переконаністю в тому, що саме сім'я здатна найкраще вирішити завдання із задоволення потреб дитини та захисту її інтересів. Надаючи послуги, які покликані розширити можливості батьків (опікунів) з догляду за дітьми, органи захисту дітей загалом захищають права батьків (опікунів) [2].

Водночас, немає твердження, що дитина повинна залишатися в родині за будь-яких обставин. Якщо існує значний ризик того, що, навіть отримуючи всебічну допомогу і підтримку зі сторони органів захисту дітей, сім'я виявиться не в змозі належним чином захистити дитину, стосовно якої зберігається ризик поганого поведження, співробітники соціальних служб зобов'язані розглянути інші шляхи забезпечення безпеки дитини [4, с. 81]. У таких випадках обов'язок захистити дитину вимагає, щоб її права мали переважну силу порівняно із правами сім'ї. Також необхідно визначити, чи дана ситуація має тимчасовий характер, і, можливо, з часом вдасться возз'єднати сім'ю і відновити права батьків на опіку над дитиною. Адже права батьків не повинні порушуватися за жодних обставин, за винятком випадків, коли це єдиний спосіб захистити дитину. Оскільки вилучення дитини з сім'ї може завдати їй серйозної психологічної травми, соціальні працівники прагнуть помістити дитину в максимально комфортне середовище, яке створює мінімум обмежень. Перш ніж перемістити дитину до дитячого будинку, соціальні робітники намагаються помістити її у родичів, сусідів [3, с. 59-62].

Навіть коли не вдається уникнути вилучення дитини з сім'ї, родина як і раніше залишається головним одержувачем соціальних послуг. Члени сім'ї залучаються до спільної роботи з метою вирішення проблем, що призвели до поганого поведження з дитиною, розробки і реалізації плану возз'єднання. Таким чином, не лише зростає ймовірність успішного возз'єднання, але і зберігаються взаємини між дитиною та її сім'єю, у дитини культивується усвідомлення своєї приналежності до сім'ї. Залучення батьків у всі аспекти

планування соціальної роботи, періодичне відвідування сім'ї, з якої вилучена дитина, протягом усього часу, поки вона знаходиться в установі або іншій сім'ї, а також інтенсивне надання соціальних послуг дозволяють незабаром забезпечити возз'єднання сім'ї та відновлення батьківських прав [4, с. 104].

У випадках, коли багаторазові інтенсивні спроби зміцнити сім'ю і забезпечити її возз'єднання не приносять бажаних результатів, права дитини знову здобувають переважну силу. Тоді головною метою соціального робітника стає підбір сім'ї, в яку дитина буде розміщена через усиновлення, передачі прав опіки/піклування або з використанням інших законодавчо встановлених механізмів. Тобто і в цьому випадку застосовується підхід, що зберігає «сімейно-орієнтований» характер, оскільки в центрі уваги залишається сім'я, в яку на постійній основі розміщується дитина, котра потребує догляду. Основним принципом всієї системи цінностей, філософського обґрунтування і нормативної бази системи захисту залишається необхідність дій згідно інтересів дітей, що в деяких випадках – особливо, коли органами захисту дітей вичерпані всі інші можливості – може призводити до вилучення дитини з сім'ї та обмеження батьківських прав [5, с. 90-97]. Якщо, незважаючи на всі зусилля, захист дитини неможливий без обмеження батьківських прав, у співробітників соціальних служб є всі юридичні та етичні права на те, щоб першочергово враховувати інтереси дитини.

**Висновки.** Сімейно-орієнтований підхід забезпечує роботу з власними ресурсами всіх членів сім'ї та інших осіб, що її оточують. Даний підхід вимагає об'єднання зусиль і спільної роботи фахівців різного профілю для ефективного вирішення завдань щодо відновлення сім'ї. Сімейно-орієнтований підхід ґрунтується на цінностях: цілісності сім'ї; умовності прав батьків; абсолютності прав дітей; права сім'ї на самовизначення; поваги унікальності кожної особистості; поваги права членів сім'ї на те, щоб жити відповідно до власних цінностей, стандартів і поглядів. В межах даного підходу сім'я – головний об'єкт соціальної роботи. Водночас, фахівець соціальної сфери поважає сім'ю і

робить все можливе, щоб зміцнити і підтримати родину – ідеальне середовище, яка може повністю задовольнити потреби та інтереси дитини.

### **Список використаних джерел**

1. Карабанова О. А. Психология семейных отношений и основы семейного консультирования. Москва : «Владос», 2004. 310 с.
2. Майерс Д. Социальная психология. Санкт-Петербург : «Питер» 2009. 396 с.
3. Петрочко Ж. В. Сімейно орієнтований підхід у соціальній роботі. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. Ніжин, 2016. № 1. С. 59–63.
4. Сімейно орієнтована соціальна робота: практичні аспекти : конспект лекцій / за ред. В. О. Кузьмінського, С. С. Лукашова. Київ : Молодь, 2010. 128 с.
5. Соціологія та соціальна робота в умовах національних та регіональних викликів. *Матеріали доповідей та повідомлень Міжнародної науково-практичної конференції* / За ред. І.В. Козубовської, Ф.Ф. Шандора. Ужгород : ТОВ «РІК-У», 2019. 116 с.

***Штифурак Віра,***

доктор педагогічних наук, професор,

професор кафедри права

Вінницького торговельно-економічного інституту

Київського національного торговельно-економічного університету

### **Врахування соціальними працівниками гендерних відмінностей у процесі формування відповідального батьківства**

Жорсткі стандарти щодо гендерних ролей, які проводяться суспільством через заклади освіти, є анахронізмом і часто стають об'єктивною перепорою для ефективної соціалізації молоді та формування

відповідального батьківства. Завдання полягає у тому, щоб проаналізувати проблему нормативної моделі поведінки і механізми статевої соціалізації в сучасній сім'ї з тим, щоб, корегуючи вплив середовища, розширити індивідуальні можливості самореалізації молоді [2, с. 9-10]. У цьому контексті зусилля соціальних працівників зорієнтовані на міждисциплінарну локалізацію феміністично та гендерно зорієнтованих підходів не лише щодо теоретичного аналізу проблеми, а й практики формування відповідального батьківства сучасної молоді.

Варто відзначити, що стереотипною щодо жінок є зорієнтованість на сімейні цінності, а тому вони можуть мати серйозні проблеми в процесі професійної самореалізації, що опосередковано відображають особливості культурологічного контексту у тому числі і щодо розуміння суті відповідального батьківства. Специфічними відмінностями є високо розвинута здатність до встановлення близьких міжособистісних стосунків, з одного боку, і труднощі самоактуалізації з іншого [1, с. 51]. Так Л. Собчик (2005) виявила набір характеристик, які найповніше відображають жіночий образ і наближені до образу «хорошої дружини». Серед них: артистичність, комунікативність, доброзичливість, гуманність, альтруїзм. Але ділова жінка наділена меншою емоційністю, достатньо вираженими лідерськими якостями, реалістичним ставленням до життя, а також відсутністю прагнення мати поряд людину, яка б нею опікувалася [4, с. 370]. Сучасна жіночність, як зазначає Т. Гурлева, полягає не у слабкості і залежності, а в духовній силі, освіченості, енергійності, що гармонійно поєднується з ніжністю, лагідністю, співчутливістю. Але суть жіночності в минулі часи, сьогодні і завтра – це чутливість емоційного сприймання, пластичність натури, специфічна привабливість для представників чоловічої статі. Високими рисами жінки є і залишаються риси матері, турботливої і ніжної дружини, вірної подруги [3, с. 12]. Для чоловіків характернішими є очікування, пов'язані з професійною діяльністю і суспільною активністю. Дана стереотипна тенденція зазнає суттєвих змін.

У молодіжному середовищі, як доводить дослідник гендерно-рольових конфліктів О'Ніл, найістотнішою характеристикою чоловічих гендерних ролей є «страх фемінності», що виявляється в обмеженні емоційності. Водночас, за даними Н. Лавриненко (1992), домінування «чоловічого начала» в культурі призводить до культу сили в суспільних відносинах, що зберігає тенденцію у різних сферах людської діяльності. Більше того, за даними Г. Крайга, упродовж останніх десятиріч фіксовані відмінності стають не настільки виразними, що відбувається на фоні зменшення гендерної сегрегації процесів соціалізації. У цій площині Сандра Бем довела, що чоловічність і жіночність не протиставлені одне одному, а засвідчують можливість поєднання в собі найкращих проявів обох статей. Дослідницею було розроблено шкалу статевих ролей, за якою встановлено мужній, жіночий, андрогінний та недиференційований типи. У подальших дослідженнях з'ясовано зв'язок андрогінії із ситуативною гнучкістю, з високою самоповагою, з мотивацією досягнення, добрим виконанням батьківської ролі, суб'єктивним відчуттям благополуччя. Існують дослідження, які показують, що стосунки, в яких хоча б один із партнерів є андрогінним, краще задовольняють обох [1, с. 351].

Відзначається різке послаблення поляризації чоловічих і жіночих ролей, що має бути враховано соціальною практикою. При цьому реальна модель маскуліності-фемінності набула рис контенуальності, яка передбачає, що чоловік може бути сильним і енергійним, при цьому не обов'язково бути грубим і агресивним, а жіноча ніжність – не обов'язково пасивна. Загальна трудова діяльність і спільне навчання значною мірою нівелюють відмінності в нормах поведінки і психології жінок та чоловіків. Усе більшого поширення набуває андрогінна модель гендерної ролі [1, с. 154].

Сучасне молодіжне середовище виявляє тенденцію до формування гендерного паритету. Проведене нами опитування студентської молоді різних регіонів України (всього 480 чоловік) щодо, зокрема, розподілу сімейних обов'язків засвідчило стійку тенденцію до руйнування традиційної

стереотипності у цій сфері. Майже 21,2 % юнаків заявили, що вони готові не лише допомагати майбутній дружині по господарству, а за певних об'єктивних обставин повністю взяти на себе таку відповідальність. При цьому лише 1,7% із них бачили подібні форми поводження у сім'ї своїх батьків. Позитивне ставлення до кар'єрних намірів дружини виявили 39,3 % опитаних юнаків; половина із них вважає природним поєднання кар'єри із материнством та вихованням дітей.

Отже, у студентському віці статево-рольова ідентифікація набуває апогею, а врахування гендерних відмінностей суттєво позначається на формуванні відповідального батьківства через оволодіння культурою статевої поведінки, що розширює можливості для самовизначення в системі сімейно – шлюбних стосунків. На тлі інтенсивності зазначених процесів відчувається гостра потреба якісної соціальної просвітницької діяльності.

#### **Список використаних джерел**

1. Бендас Т.В. Гендерная психология : Учебн. пособие. СПб. : Питер, 2005. 431 с.
2. Горноста́й П.П. Гендерна соціалізація та становлення гендерної ідентичності/ Основи теорії гендеру : Навч. посіб. Київ : «К.І.С. », 2004. 536 с.
3. Гурлева Т.С. Дівчинка-підліток в дорослому світі / Упоряд. О. Главник. К., 2003. 128 с.
4. Психология счастья / М. Арлгай [ 2-е изд. ]. СПб. : Питер, 2003. 271 с.

***Шугайло Владислав,***

викладач

Коростишівського педагогічного  
фахового коледжу імені І.Я.Франка

#### **Вплив батьківського ставлення на формування особистості дитини**

Психологічне здоров'я дітей залежить від соціально-економічних, екологічних, культурних, психологічних та багатьох інших факторів. Але

найпотужніший вплив на особистий розвиток дітей здійснює соціальний досвід, накопичений у сім'ї. Неформальне спілкування, середовище, де дорослі люблять дітей та піклуються про них, і щоденна спільна праця створюють унікальні можливості для формування моральних цінностей та життєвих досвіду дитини. Однак у сім'ях, де рівень спілкування між дітьми та батьками низький, допускаються серйозні помилки у вихованні дітей, що негативно позначається на їх подальшому розвитку. Однією з причин цих помилок є низький рівень знань батьків про стилі виховання дітей.

На формування емоційного клімату в сім'ї, в першу чергу, впливають властивості особистості батьків: спроможність стресовому впливові, адекватно оцінювати ситуацію, регулювати свої негативні емоційні прояви (агресію, страхи, тривогу), вміння йти на компроміси.

А. Захаров виділив несприятливі риси характеру батьків, які можуть виступати причинами порушення дитячо-батьківських стосунків і емоційного стану в родині, в цілому:

- афективність – емоційна збудливість, яка виснажує особистість, як фізично, так і емоційно;
- тривожність – схильність до занепокоєння, частих відчуттів тривоги і страхів;
- синзетивність – підвищена емоційна чутливість, схильність легко засмучуватися і хвилюватися;
- егоцентричність – фіксація на своїй точці зору, відсутність гнучкості суджень;
- гіперсоціальність – підвищена принциповість, перебільшене почуття обов'язку, трудність компромісів;
- домінантність або прагнення відігравати значиму, провідну роль у відносинах з оточуючими [1, с. 12-13].

В. Ткачова зазначала, що на формування дитячо-батьківських стосунків впливають психологічні типи батьків:

– авторитарний тип – батьки характеризуються активною життєвою позицією, намагаються подолати проблеми і допомогти дитині, але вони є імпульсивними й інколи не можуть себе стримати з дитиною (можуть використовувати більш жорсткі методи покарання, завищувати вимоги до дитини тощо);

– психосоматичний тип – батьки намагаються максимально допомогти дітям з відхиленнями у розвитку, як і при першому типі, але вони є більш лояльними, співчутливими, схильною повністю присвячувати свій час дитині, виснажуючи себе;

– невротичний тип – батькам характерна пасивна позиція, вони приймають дитину, але є бездіяльними і не намагаються всебічно розвивати дитину, не розуміючи того, що вторинні дефекти є результатом їхньої батьківської некомпетентності. Вони задоволені тим, що дитина може робити і на більше вона не здатна (у таких сім'ях міжособистісний зв'язок може набути "симбіотичного характеру") [2, с. 16-17].

Так, найбільш адекватним і здатним до формування правильних стилів спілкування з дитиною є авторитарний та психосоматичний типи батьків. Батьки невротичного типу не можуть відповідно реагувати на проблеми дитини.

І. Зайченко зазначає, що сімейне виховання – процес формування особистості людини. Формування таких рис і якостей особистості, які допоможуть гідно подолати життєві труднощі, перешкоди й негаразди. Розвиток інтелекту і творчих здібностей, пізнавальних сил і початкового досвіду трудової діяльності, морального та естетичного формування, емоційної культури і фізичного здоров'я дітей – все це залежить від сім'ї, від батьків. Сімейне виховання формується під впливом об'єктивних і суб'єктивних факторів, а саме: психофізичні відхилення дитини, індивідуальні психологічні властивості батьків і дітей, традиції, в яких виховувалися батьки, вплив найближчого оточення (батьки, родичі, друзі).



Отже, основною причиною формування напруженості у відносинах з батьками є незадоволеність дитини спілкуванням з дорослими. Нестача тепла, ласки, конфлікти між членами сім'ї, відсутність тісних емоційних контактів з батьками призводить до формування у дитини тривожно-песимістичних особистісних очікувань. Іншою істотною причиною, що викликає емоційне неблагополуччя, є індивідуальні особливості дитини, специфіка її внутрішнього світу (вразливість, сприйнятливність, що ведуть до виникнення страхів).

Тому основними рекомендаціями батькам щодо формування позитивної взаємодії з дітьми є наступні:

- 1) постійно підбадьорювати, заохочувати демонструвати впевненість в успіху дитини, у її можливостях;
- 2) виховувати правильне ставлення до результатів своєї діяльності, вміння правильно оцінити їх, опосередковано ставитися до власних успіхів, невдач, не боятися помилок, використовувати їх для розвитку діяльності;
- 3) формувати правильне ставлення до результатів діяльності інших дітей;
- 4) розвивати орієнтацію на спосіб діяльності;
- 5) розширювати і збагачувати навички спілкування з дорослими й одноліткам, розвивати адекватне ставлення до оцінок, думок інших людей та ін.

### **Список використаних джерел**

1. Єрастова Л. Вплив батьківського ставлення до дитини на розвиток її особистості. *Завуч*. 2004. № 40. С. 12–15.
2. Кравченко Т. Сучасна сім'я у вимірі її вартостей. *Рідна школа*. 2002. №1. С. 15–17.
3. Петрище В. Культура сімейних взаємин між батьками і дітьми. *Психолог*. 2005. №45. С. 24–27.

*Шумінська Наталія,*

викладач

Коростишівського педагогічного  
фахового коледжу імені І.Я. Франка

### **Удосконалення процесу підготовки майбутніх вчителів з початкової освіти до реалізації партнерських стосунків з батьками учнів**

Результати аналізу навчальних планів з підготовки фахових молодших бакалаврів за спеціальністю 013 Початкова освіта показали, що підготовка майбутнього вчителя з початкової освіти до реалізації партнерських стосунків з батьками учнів здійснюється за традиційною системою і не відповідає сучасним запитам суспільства.

Спираючись на результати аналізу наукової психолого-педагогічної літератури з проблем дослідження, вважаємо за доцільне упровадити у процес підготовки майбутнього вчителя з початкової освіти до реалізації партнерських стосунків з батьками учнів спецкурс «Психолого-педагогічні засади взаємодії вчителя з батьками у сучасному середовищі». Мета спецкурсу – формування вміння організації навчально-виховного процесу з батьками молодших школярів. Даний спецкурс виступає органічним продовженням основних фахових дисциплін і має на меті розв'язання наступних завдань:

- ознайомити майбутніх вчителів з початкової освіти з концептуальними засадами полікультурної освіти та виховання;
- формування у майбутніх вчителів з початкової освіти направленості на роботу з сім'ями і допомоги батькам у вихованні дітей;
- розширити знання студентів про сім'ю, специфіку сімейного виховання, особливості виховання в сім'ях різного етнічного складу;
- сформуванню уявлення у студентів про способи ефективної комунікації, про природу конфліктів та способи їх вирішення.

Тривалість спецкурс – 34 години (по 2 години на тиждень), у рамках яких передбачено лекційні та семінарські заняття (таблиця 1).

З метою реалізації поставлених при вивченні спецкурсу завдань спроектовано напрями роботи зі студентами:

*Напрямок інформаційного забезпечення* включає лекційний виклад кожної з тем з використанням різномірних інформаційних джерел, цитат з них, графічно-ілюстративних зображень. Кожна лекція супроводжувалась мультимедійною підтримкою.

Таблиця 1

**Структура спецкурсу «Психолого-педагогічні засади взаємодії вчителя з батьками у сучасному середовищі»**

№	ТЕМА	Кількість годин
<i>Лекції</i>		
1	Партнерство сім'ї та школи у формуванні особистості дитини	2
2	Толерантність як складова педагогічної культури та педагогічної компетентності вчителя	2
3	Психолого-педагогічні основи розв'язання конфліктних ситуацій вчителя в роботі з батьками	4
4	Діагностика родини та родинних відносин	4
5	Форми та методи взаємодії вчителя з батьками у сучасному середовищі	4
6	Інноваційні підходи до роботи вчителя з батьками	4
<i>Семінарські заняття</i>		
1	Взаємодія педагога з батьками молодших школярів в умовах сучасної школи	2
2	Діалог вчителя з батьками як умова становлення повноцінної особистості в сім'ї	2
3	Діагностика виховання дитини в сім'ї	2
4	Проблема толерантності у відносинах батьків та дітей. Способи їх вирішення.	2
5	Інтерактивні форми роботи вчителя з батьками молодших школярів	2
<b>Всього</b>		<b>30</b>

*Пошуково-творчий напрям* передбачає виконання студентами творчих завдань, спрямованих на набуття ними вмінь і навичок дослідницької діяльності, а також на розвиток нестандартного мислення.

*Напрямок самостійного поглиблення знань* – це цілеспрямована робота майбутніх учителів з початкової освіти над додатковими питаннями чи джерелами, які стосуються окремих аспектів теми.

*Дискусійний напрям* розрахований на емоційно-інтелектуальну можливість осмислення кожним студентом висунутого проблемного запитання чи ситуації, що не можуть мати однозначної відповіді й потребують здійснення швидкісних логічних мислительних операцій і використання «резерву» інформації для правильного та ефективного обґрунтування власної позиції.

Як узагальнення практичного етапу підготовки майбутнього вчителя з початкової освіти до реалізації партнерських стосунків з батьками учнів нами розглядається педагогічна практика в школі, що виступає своєрідною ланкою взаємозв'язку теоретичної підготовки студентів і змісту їх майбутньої роботи в школі як з учнями, так і з їх батьками.

Під час педагогічної практики в школі на 4 курсі студенти виконують такі завдання щодо педагогічної діяльності з батьками учнів:

- ознайомлюються з плануванням роботи класного керівника з батьками молодших школярів;
- спостерігають та аналізують різні форми взаємодії вчителя з батьками, фіксують результати в щоденник із педагогічної практики;
- вивчають психолого-педагогічну літературу щодо роботи з батьками з метою проведення індивідуальних бесід з батьками, оформлення куточків, виставок літератури з різних проблем сімейного виховання.

У процесі такої діяльності забезпечується засвоєння спеціальних знань щодо педагогічної роботи з батьками учнів та підвищується ініціатива студентів, що сприяє формуванню вмінь та навичок по взаємодії з батьками молодших школярів.